HEEMKUNDE KRING V. HOMBEEK HOEMBEKA

't Ridderke

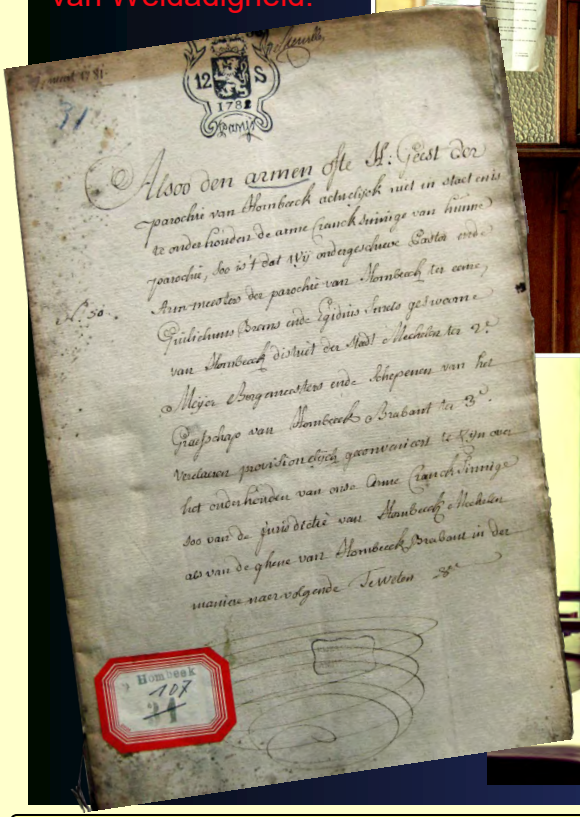
Heemkundig tijdschrift van Hoembeka 2011 / 1

ARMOE

in het Ancien Régime bestreden door de Heilige Geesttafel, en later door het Bureel van Weldadigheid.

In de Golden Sixties heeft de gemeente er alles aan gedaan om Hombeek te exalteren en al wat armoedig kon uitschijnen te laten verdwijnen. Over heel de gemeente werden huizen tot "krot" verklaard maar vooral in het dorp. Het gemeentehuis, de eerste school van 1825, kon niet weerstaan aan wat men toen als "dorpssanering" prees.

toelatingsnummer P209706
afgiftekantoor
1980 ZEMST

verantwoordelijk uitgever: Ward De Kempeneer, Diepestraat 2, 2811 HOMBEEK tel 015 423326

H O E M B E K A V.Z.W.

Maatschappelijke zetel: Cultuurhuis Leliëndaal HOMBEEK

KBC :733-2172054-60

DEXIA : 788-5420554-39

Website: http://users.skynet.be/hoembeka

p.a. secretariaat : Heike 50, 2811 Hombeek
tel. 015 / 41 44 16
e-mail : baetens.wim@skynet.be

p.a voorzitter: Walestraat 16, 2811 Hombeek
tel. 015 / 41 14 63
e-mail : christian.de.meester@pandora.be

p.a. redactie : Diepestraat 2, 2811 Hombeektel.
tel. 015 / 42 33 26
e-mail : ward.dekempeneer@skynet.be

p.a. financies: Hombekerkouter 33, 2811 Hombeek
tel 015 / 41 21 62
e-mail : raymond.lauwers@gmail.com

p.a. informatica: Driesstraat 45, Hombeek
tel. 015 / 42 29 54
e-mail : edsolie@yahoo.com

BESTUUR

Baron B. de Meester de Ravestein (†)	erevoorzitter
Fl. Louis LAUWERS (†)	erevoorzitter
Ward DE KEMPENEER	erevoorzitter
Angèle SELLESLAGH (†)	erebestuurslid
Georges NACHTERGAELE (†)	erebestuurslid

Christian de MEESTER de Ravestein	voorzitter
Wim BAETENS	secretaris
Raymond LAUWERS	financieel beheer
Ward DE KEMPENEER	redactie & externe relaties
Eddy SOLIE	informaticabeheer
Herman VAN LINT	reizen & uitstappen
Hilde NUYTKENS	bestuurster
Pol HENDRICKX	klassering
Jan DE GREEF	bestuurder
Firmain VERLINDEN	bestuurder
Richard VAN UTTERBEECK	bestuurder
Johny SOLI	bestuurder
Geert CLERBOUT	redactie
Jan MISSINNE	bestuurder

Redactie van 't Ridderke

Eindredactie: **Geert CLERBOUT, Ward DE KEMPENEER**

Tekstcorrectie: **Wilfried HELLEMANS,**
Foto's : **Hoembeka-archief, Ward VERBERGT**

Overname of kopiëren van teksten of uittreksels van artikels is niet toegestaan tenzij met voorafgaandelijk schriftelijke goedkeuring.
De verantwoordelijkheid van artikels ligt bij de auteur(s).

ERELEDEN & SPONSORS

Apotheker ASSELMAN	Hombeek
Wim BAETENS	Hombeek
Chris BESSENDORFER	Bredene
Edward BUELENS	Kontich
tandarts Lydia DE BOCK	Hombeek
Ward DE KEMPENEER	Hombeek
Baron Kris de Meester de Ravestein	Hombeek
DE TROY – VERHOEVEN	Zemst
Jan DE WACHTER – KEULEERS	Hombeek
dokter Walter JASPERS	Hombeek
Thierry LAMMAR, advokaat	Hombeek
advokaten Dirk LAUWERS en Yolande SABLON,	Duffel
Prof. Dr. Jozef LAMBERTS	Hombeek
Michel LEJEUNE - M.Claire TEUGHELS	Mechelen
Willem MEULDERMANS	Hombeek
Jan MISSINNE	Mechelen
Connie NACHTERGAELE-JACOBS	Hombeek
kinesist Kris SPITAEL	Hombeek
Alfons TEUGHELS	Brugge
Frans TEUGHELS, journalist	Mechelen
Marcel TEUGHELS	Hombeek
dokter Paul TASSENOY	Hombeek
verpleger Hervé TEUGELS	Keerbergen
Lea VAN BEVEREN	Mechelen
VAN DEN BERGHE – LAUWERS	Waasmunster
VAN DEN EEDE – HERMANS	Mechelen
Architect Eddy VAN DE VENNE	Hombeek
Ilda VAN DER ELST	Hombeek
Walter VAN DER ELST	Mechelen
Alfons VAN DER HAEGEN	Mechelen
dokter Roger VAN HOOF	Hombeek
dokteres Griet VERBERGT	Hombeek
Marcel VERBRUGGEN	Hombeek
Pierre VERBRUGGEN-GLORIS	Mechelen
Emiel VERCRUYSSE	Mechelen
dokter U. VAN WALLEGEM	Mechelen

GINO-Optiek
MEULDERMANS pvba, bank & verzekeringen
DE GREEF & ZOON, centrale verwarming
SYMONS-TEUGHELS, haarkapster
MARJET & NICK kleding
MARC DECKERS, bakker
LUC PLASQUI, begrafenissen
HOJE, jeugdhuis
DEN BRUINVIS, café
ROSCO NV
PPC computers
KBC bank
FORTIS bank
ING bank
DEXIA bank
XL REKLAME

Juridisch advies: Mr. Thierry LAMMAR
Advocatenkantoor IN IURE CONSTANS
Schuttersvest 4-8, 2800 MECHELEN
Tel. : 015/440.660, e-mail : thierry.lammar@iniureconstans.be

Commentaar en verbeteringen op "Oorlog in de lucht", 2010.

Het speciaal nummer dat we vorig jaar hebben gebracht is bij bijzonder veel lezers in goede aarde gevallen. Vooral voor wie oud genoeg is om nog herinneringen over te houden aan die onvergetelijke periode van de oorlog, was het verhaal van de gevallen vliegtuigen en van de clandestiene activiteiten van onze goedlachse onderpastoor relevant. Dat is hartverwarmend en bemoedigt om verder te gaan met het reconstrueren van wat " geschied is " in Hombeek: de kleine geschiedenis !

Er zijn ook bemerkingen en verbeteringen die we met dank aanvaarden. Als een verdienstelijk auteur en schrijver van een gewaardeerd historisch werk over deze materie zoals Ward Adriaens dat doet, dan beschouwen we dat als een eer.

We dachten er goed aan te doen twee geschreven commentaren op het nummer aan onze lezers mee te geven. Hier volgen ze.

Beste Ward en collega's van de Redactie,

Al jaren ben ik trouwe lezer van uw heemkundig tijdschrift, dat voor mij steeds een aangenaam contact is met mijn geboortedorp, maar het laatste nummer van het "Ridderke" heeft mij toch meer beroerd dan gewoonlijk.Naast de nieuwe formule (90 blz.) was ik uitermate geboeid door de uitzonderlijk rijke inhoud. Het relaas van de eerste wereldoorlog, en dan vooal over het Hombeekse vliegveld "Minneveld" met daarop het uiterst merkwaardig en "geheim" vliegtuig Junkers D1 gestationeerd, heeft mij werkelijk verbaasd.Het is inderdaad een bijna onbekend Duits experimenteel toestel dat slechts weinig luchtvaartamateurs kennen en waarvan ik niet wist dat het zich ooit in Hombeek had bevonden. De tehnische en historische informatie van dit artikel zal ongetwijfeld ook door lezers buiten die van het "Ridderke" gewaardeerd worden. Verder hebben de artikels uit de 2e wereldoorlog mijn talrijke herinneringen opgefrist en dan vooral het neerstorten van de viermotorige bommenwerper Boeing B17 in de Kattenstraat die ik op enkele tientallen meters hoogte heb zien en horen overvliegen van op de akker van mijn ouders tegen het "Broek". Ik was bij de eerste getuigen die bij het wrak aankwamen en heb de bemanning gezien die samen met toegesnelde volwassen dorpsgenoten hun twee gekwetste kameraden hielpen het toestel te verlaten.

Ook van het neerstorten van de V2 raket bij de "Torekens" was ik getuige op ca 500 m afstand. Van beide voorvallen heb ik zoals vele anderen enkele souveniers bewaard. Tenslotte is uw bijdrage over het verzet, met vooral de figuur van onderpastoor Nobels, die als ware oorlogsheld mag beschouwd worden uiterst waardevol. Dit jubileumnummer krijgt bij mij een ereplaats.Proficiat voor deze prestatie!

Edward Buelens.

Geachte heer secretaris,

Welbedankt voor het toezenden van het *'t Ridderke,* met het bijzonder goed gedocumenteerd verslag over de ontsnappinglijnen over Hombeek. Vooral het beschrijven van het sociale netwerk waarin de actoren van de ontsnappingslijnen werkten (het patronaat, de figuur van Nobels, de "anglofiele" jongeren...) is van wezenlijk belang voor wie iets over het al bij al heroïsche verzetswerk, tot in de kleinste dorpen van het land, wil begrijpen.

Graag had ik namens Partizaan Frans Storms laten rechtzetten dat er op blz. 48 een begrijpelijke persoonsvermenging optreedt waar er sprake is van "pater Frans Storms". Het was Partizaan *Frans* Storms, lid van Partizanenkorps Leuven, afdeling Boortmeerbeek, die piloten rechtstreeks tot bij Nobels heeft gebracht of via de onderpastoor van de Hanswijkparochie *Désiré* Storms. Zij zijn geen familie van elkaar. De eerste komt uit een a-kerkelijke "geuzen" familie, de tweede is priester, maar in de ontsnappingslijn hebben zij heel nauw en solidair samengewerkt.

(De Partizanengroep van Boortmeerbeek stond onder leiding van Georges Mertens, die geen familie is van de moeder van Nobels.)

Steeds bereid tot het in elkaar passen van de beschikbare informatie en documentatie over de schakel Heist / Aarschot over Mechelen naar Hombeek verblijf ik met de meeste hoogachting,

Ward Adriaens,
Auteur "Partizanenkorps 037 Heist-op-den-Berg" en "Partizaan Frans Storms".

Afvalverwerking in de zestiger jaren door “de Lange” tot een eerste camion gekocht werd.

Het “stort” op het “Schalam”.

Warre Van Rompay, alias “de Lange” met paard en gespan.

De foto’s op de cover van dit nummer uit het archief van Hoembeka.

oorsprong
© HOJÉ fotoclub

Een woord vooraf

Het thema over armoede waar Erfgoed-Vlaanderen in 2011 op focust, heeft ook Hoembeka aan het denken gezet. Dit Ridderke is er volledig aan besteed. Geert Clerbout heeft zich met veel ijver over dit onderwerp gebogen. We evoqueren ook een paar aspecten van armoede op een tentoonstelling op 1 mei.

Als landbouwgemeente is Hombeek niet zo verschrikkelijk armoedig geweest. Voordat toen het spoor hier kwam in 1836, en ook nog voor het Arsenaal en de industrialisatie, leefde bijna iedereen van de landbouw. De dagloners waren er het ergst aan toe maar bij de boer konden ze toch mee aan tafel schuiven en een grote garderobe was niet van primair belang. Er waren zeker ook sukkelaars die niet aan de kost kwamen en op steun moesten rekenen of gedwongen werden te bedelen.

In een eerste artikel schetst Geert Clerbout hoe in het Oud Regime de steun geregeld werd. De redding kwam van de pastoor met zijn fonds voor hulpverlening dat de "Armentafel" of ook "Heilige Geesttafel" heette. Het geld kwam grotendeels uit schenkingen of nalatenschappen en zo had de *H. Geest* een tiental hectaren gronden in Hombeek die genoeg opbrachten om de ergste nood te lenigen. Mensen door ziekte werkonbekwaam, weduwen, wezen en mindervaliden stonden als eerste in de rij. Ze kregen voedsel, kledij en hout voor verwarming. Bij ziekte werd de verpleging betaald en bij overlijden kreeg de arme een kist en uitvaartdienst volgens de *ritus pauperis, "van den armen"* met slechts één priester, minder kaarsen en zonder zang. In de Nieuwe Tijd ging de Staat de zorg voor de armen overnemen. De *Armentafel* werd nu *Het Bureel van Weldadigheid*. Wie opgenomen moest worden in een tehuis kwam onder de zorgen van *de Burgelijke Godshuizen*. Later heette het *de Comissie van Openbare Onderstand* en tenslotte Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW).

In een tweede artikel wordt de bijzondere periode van het begin der 20ste eeuw onder de loep genomen. De Eerste Wereldoorlog bracht veel schaarste mee. Vele gezinnen hadden de bron van inkomsten verloren omdat het gezinshoofd onder de wapens was. Er waren ook de opvorderingen door de bezetter, grote werkeloosheid en een opgelegde ravitaillering. Een bijzondere hulp kwam van over de zee, uit de Verenigde Staten. De *Commission for Relief in Belgium* wees bepaalde staten aan om gemeentes in België te steunen. De hoofdstad van de staat Indiana hielp de mensen van Hombeek. Meerdere foto's werden destijds in de school gemaakt en uit dankbaarheid gestuurd aan hun weldoeners. Op een bord stond te lezen: *to the people of Indianapolis.*

Het leven op den buiten was gekruid met amusante anekdotes. De donkere zijde werd vaak weggelachen met guitige grappen, schertsen en plagerijen, fratsen en koddigheden. In een bijkomend artikeltje weet Johny Soli nog vele volkskluchtjes op te diepen. Hij was daarvoor goed geplaatst. Zijn ouders hadden een winkel op het Heike. Bovendien was de herberg die eraan verbonden was, de *zoeten inval* voor wie wat kwijt wilde of wilde rapen. Zijn vader, Gust Soli, was lange tijd ook schepen van de gemeente. Dienstbetoon was in die jaren nog geen vies woord en er was dus geen gebrek aan klanten. De kleine Johny nam destijds al dat gedoe filosofisch waar, sloeg het op en kan nu putten uit een goede memorie om dat weer te geven in een sappig Hombeeks.

Tenslotte hebben onze vroede vaderen er alles aan gedaan om de gemeente te presenteren als welvarend. Hombeek was geen rijke gemeente. De inkomsten waren karig omdat er geen groothandel of nijverheid in de gemeente was. Na de Tweede Wereldoorlog veranderde dat snel. Er kwam staatstussenkomst en men kon vrijer over leningen beschikken. Vooral in de gouden zestiger jaren leek het erop dat het geld niet op kon. Er werd een grote bemiddeling verleend op het doen verdwijnen van krotten. Men heeft er in die jaren alles aan gedaan om zoveel mogelijk oude huizen van de kaart te vegen. Vooral in het centrum liet deze "dorpssanering" diepe sporen na. Het oude gemeentehuis, de pastorij en de dorpshoeve, "De Boerkens" genaamd, verdwenen maar ook de historisch belangrijke schuur van "Ter Most". Op die manier werd armoede bestreden, althans het uiterlijk aspect ervan. Het patrimonium werd er niet rijker van. Dat evoqueren we op de tentoonstelling.

We wensen u veel leesgenot,

De redactie

De Hombeekse armen
en armenzorg voor de 20ste eeuw

Geert CLERBOUT

Inleiding

Armenzorg is zo oud als de straat. Al van lang voor onze tijdrekening werd er door de meer gegoeden gezorgd voor de minder bedeelden. Vaak eerder uit een zoektocht naar zielenrust dan echt uit naastenliefde. Maar ook hier mag niet iedereen over dezelfde kam worden geschoren. De patroonheilige van Hombeek, onze eigen **Sint-Martinus van Tours**, heeft een ticket naar de heiligenwereld bemachtigd dankzij zijn onbaatzuchtige optreden voor zij die het minder goed hadden. En het is in datzelfde Tours dat de eerste mijlpaal uit de geschiedenis van de armenzorg werd gezet: in 567 werd onder **paus Johannes III** op het Concilie van Tours voorgeschreven dat elke lokale gemeenschap de eigen armen moest voeden en onderhouden.

Armenzorg, aalmoezen en naastenliefde, het zijn pijlers waar onze christelijke westerse beschaving op gestoeld is. Ze maken deel uit van onze normen, onze waarden en ons denken. Ook in Hombeek zijn al honderden jaren lang instellingen actief om er voor te zorgen dat de armen, zwakken en krankzinnigen niet zouden wegkwijnen. Daarover gaat dit artikel. Over de structuren die bestonden om de zwakken een houvast te bieden. Over de vangnetten lang voor er sprake was van een sociale zekerheid. Over hoe de arme wel of niet kon rekenen op de rijke.

Net zoals de verliezer minder vaak aan bod komt dan de winnaar in de geschiedschrijving, geldt hetzelfde voor de arme ten opzichte van de rijke. Er zijn meer gegevens voorhanden over ridders en edelen, over burggraven en pastoors dan over boeren en landlopers. Maar toch zijn ook van hun levens sporen overgebleven…

Dit artikel is deels gebaseerd op de teksten van pastoor Frans De Ridder, die in de jaren dertig van de twintigste eeuw in zijn *Geschiedenis der Parochie Hombeek* het verhaal van de Hombeekse armentafel vakkundig uit de doeken deed. Toch komen er ook veel nieuwe elementen aan bod. We proberen dan ook een zo volledig mogelijk beeld van de Hombeekse armenzorg te schetsen.

In de schoot van de kerk

Armenzorg voor de negentiende eeuw beperkt zich vrijwel volledig tot de parochiale werking. Het was vooral de katholieke kerk die zich inspande voor de verzorging van de zieken, de opleiding van de jongeren en de zorg voor de zwakkeren. Heel vroeg al werd het patrimonium van de kerk, het erf zeg maar, opgedeeld in drie delen: één voor de pastoor, één voor de kerk en één voor de arme[1]. Al in de Karolingische periode moest de pastoor instaan voor de verzorging van zijn parochianen. De tienden hielpen hem daarbij: een derde was voor de pastoor, een derde ging naar de abdis van Kortenberg voor het onderhoud van de kerkgoederen en een derde naar de zorg voor de armen[2].

De *Werken van Barmhartigheid* van Pieter Brueghel de Jonge. Dit schilderij toont alle mogelijke vormen van armenzorg uit de zestiende eeuw.

De pastoor regeerde de parochie en stond dus ook in voor alles wat daar bij kwam kijken. Dat veranderde bij de uitbouw van de katholieke kerk in de loop van de dertiende eeuw. In die eeuw duiken er twee nieuwe instellingen op: de kerkfabriek en de Heilige Geesttafel of armentafel (*mensa pauperum*)[3]. Die naam ontleende de instelling aan de tafel die in de kerk stond opgesteld en waar de

[1] DE RIDDER (F.). *Gesch. der parochie Hombeek*, p. 106
[2] KOSSMAN-PUTTO (J.A.). "Armen- en ziekenzorg in de Middeleeuwen: verschillen tussen oost en west.". In: *Overijsselse Historische Bijdragen* 100 (1985) p. 10
[3] DE RIDDER (F.). *Gesch. der parochie Hombeek*, p. 107

mensen eten of geld konden achterlaten voor de armen[4]. De pastoor stond er vanaf dan niet langer alleen voor in zijn parochie. Het pastorale werk werd door hem verricht, maar de kerkgoederen vielen onder de voogdij van een kerkmeester, terwijl de armenzorg op de schouders van een armenmeester of Heilige Geestmeester terecht kwam[5]. Pas later werd er ook nog een koster in dienst genomen. De Heilige Geesttafel werd overigens meer gezien als een gemeentelijke instelling dan wel als een parochiale. De gemeente had namelijk het recht om *"die taeffle van den H. Gheest te vermomboiren ende momboiren te kiesen, bi derwelcken raide men dair alle dingen sal ordineren.*[6]*"*

Al rond 1220 was de H. Geesttafel van Sint-Rombouts actief in Mechelen. Ze zorgde voor de hele stad. In de 14e eeuw kregen de zes andere parochies hun eigen armentafel[7]. Wellicht is het rond die periode dat ook de Hombeekse armentafel werd opgericht. Ook Mechelse armentafels hadden goederen in Hombeek en het is in die context dat de oudste tekst opduikt. Op 13 januari 1358 verkoopt **Arnold Sermaes** 4 pond erfelijke cijns op en huis met land onder Hombeek aan de Heilige Geesttafel van Sint Rombouts[8]. Daarmee stond er Hombeekse grond ten dienste van Mechelse armen. De armenzorg ging van de pastoors over op de Heilige Geesttafel, die in grote mate werd gestuurd door de gemeentelijke of stedelijke overheden. Dat neemt niet weg dat er op verschillende gebieden raakpunten waren. De armentafel had een parochiaal karakter. In Hombeek was er bijvoorbeeld één armentafel voor de hele parochie. En dat terwijl Hombeek een Brabants en een Mechels stuk had. De armentafel strekte zich dus uit over twee verschillende rechtsgebieden[9].

De Hombeekse armenmeesters

Net als de kerkmeesters waren ook de meesters van de Heilige Geest of armenmeesters vrij in het beheer van de armengoederen van de parochie. De oudste vermelding van een Hombeekse armenmeester gaat terug op 15 juni 1384. Toen kocht **Daniel vanden Perreke**, ten behoeven van den H. Geest anderhalf veertel erfcijns. Het is niet helemaal zeker, maar wel waarschijnlijk dat Daniel armenmeester van Hombeek was[10]. Een jaar later krijgt diezelfde Daniel van **Renier De Coelnere** een huisstede tegen vijf vierdelen rogge erfelijke pacht[11]. Die stede droeg de naam Ten Houte en lag naast het klooster.

Op 18 juli 1411 kocht de Heilige Geesttafel van Hombeek *vijf dachtwant bosland* in de Bocht van Laar, nabij de *Husdries* te Zemst. Vaak wordt er in de aktes gewoon gesproken van de *armen van Hombeek*, waarmee de armentafel wordt bedoeld[12]. Uiteraard was het de bedoeling dat de armenmeesters hun goederen in dienst stelden van het volk, en meer bepaald de behoeftigen. Zij waren ook afhankelijk van giften, zodat ze de armen konden helpen. Niet altijd werd het geld dat ze ontvingen goed besteed, er werd af en toe zelfs misbruik gemaakt van gelden van de Heilige Geesttafel. Rond 1525 schonk de Mechelse **Christina Baecx** honderd Philippusgulden aan **Nikolaas vanden Broeck**. Die moest de opbrengst van het geld gebruiken om *den huisarme van Hombeek en aldaar wonende te ondersteunen*[13]. Drie jaar later liet ze in Mechelen voor een notaris optekenen dat ze honderd Philippusgulden aan *den arme van Hombeek* overmaakte, omdat Nikolaas zich niet aan de afspraak hield[14].

De leden van de Heilige Geesttafel delen brood uit aan de armen in de Sint-Jacobsparochie in Gent, 1436[15]

4 GALVIN (M.). "The administration of Parochial Charity in Burgundian Flanders" In: HOWELL (R.B.) (red.). *History in Dutch Studies*, University Press of America, 2003, p. 52
5 DE RIDDER (F.). *Gesch. der parochie Hombeek*, p. 107
6 DE RIDDER (F.). *Gesch.der parochie Hombeek*, p. 109
7 VAN DER AUWERA (M.). "Armoede en sociale politiek te Mechelen in de 16e en de 18e eeuw." In: *Bijdragen tot de Geschiedenis*, 59, 1976, p. 230
8 BETERAMS (F.G.C.). *Inventaris van het Archief van de Commissie van Openbare Onderstand van Mechelen*, Deel I, p. 62
9 DE RIDDER (F.). *Gesch. der parochie Hombeek*, p. 109
10 DE RIDDER (F.). *Geschi. der parochie Hombeek*, p. 109
11 BETERAMS (F.G.C.). *Inventaris van het Archief van de Commissie van Openbare Onderstand van Mechelen*, Deel I, p. 174
12 DE RIDDER (F.). Gesch. der parochie Hombeek, p. 110
13 DE RIDDER (F.). Gesch. der parochie Hombeek, p. 110
14 DE RIDDER (F.). Gesch. der parochie Hombeek, p. 110
15 Archief St-Jacobs, Gent, Reg. nr. 649, fol. 1

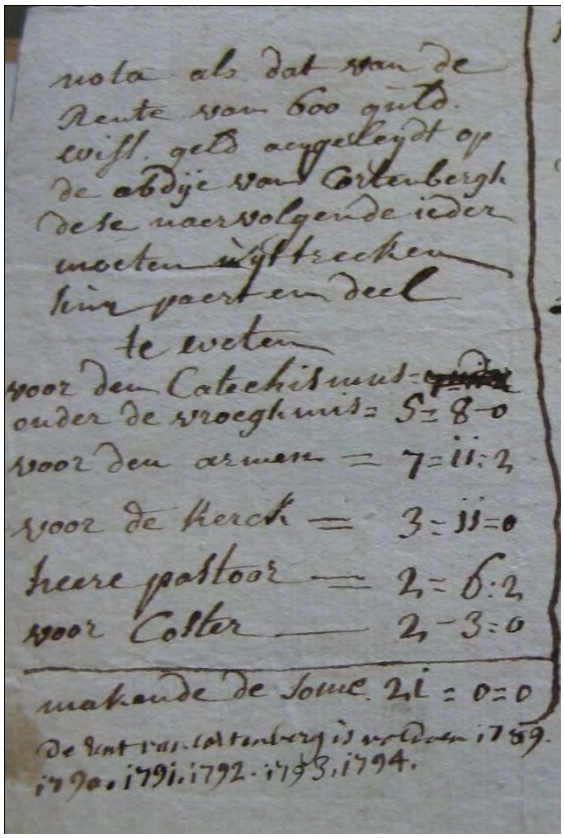
Christina had haar centen geschonken aan iemand van wie ze dacht dat hij er goed mee zou doen voor de armen, maar toen ze zag dat ze zich had vergist, schonk ze het geld rechtstreeks aan de Hombeekse armentafel, zodat die de opbrengst kon gebruiken.

Duistere praktijken waren schering en inslag. Zeker in de zestiende eeuw, toen zowel de pastoors als de kerk- en armenmeesters aan niemand rekenschap moesten afleggen voor hun daden. Het gebeurde dat de meesters landerijen van de kerkfabriek of de armentafel voor eigen gebruik opeisten. Er werden landerijen voor een spotprijs aan vrienden verkocht, tienden werden niet geïnd en inzamelacties werden niet langer gehouden[16]. Het was een rampzalige periode voor de armen. Onze gewesten werden door de Tachtigjarige Oorlog overspoeld met troepen en niemand die zorg droeg voor de arme.

Aan het begin van de zeventiende eeuw werden deze wantoestanden gelukkig regelmatig onder de aandacht gebracht. Er kwamen onder impuls van de hogere geestelijkheid controles, maar zeker op het platteland heerste er willekeur. Er werd wel nagegaan of de kerk- en armenmeesters hun rekeningen maakten en deze voorlegden aan de pastoor, maar in de praktijk trokken de betrokkenen zich weinig aan van die controle. De Hombeekse pastoor kloeg zelf over het feit dat de kerk- en armenmeester geen rekeningen en bewijzen van hun handel indienden. Uiteindelijk werd er aan de landdekens bevolen om op pad te gaan en de rekeningen en bewijsjes van de meesters op te eisen, zodat er een duidelijke boekhouding kon worden opgemaakt van hun doen en laten[17].

Vanaf ongeveer 1625, toch voor Hombeek, tot aan de Franse Revolutie deden de meesters hun werk naar behoren. Elk jaar maakten zij hun rekening. Omdat de dekens niet overal altijd even streng konden controleren, werden er nog extra doorlichtingen gehouden. De aartspriester van het district kwam in mei 1686 verschillende dagen naar het Zennedorp om de rekeningen van de Hombeekse armentafel te controleren. Tussen 21 mei en 10 juli controleerde hij de rekeningen van de jaren 1676 tot 1685. De controles gebeurden zeer strikt en het overschot dat er achteraf bleek te zijn, werd in de kas van de armentafel gestort[18].

De Heilige Geestmeesters werden net als de kerkmeesters jaarlijks vervangen. Ze werden *officieel* niet betaald, maar haalden een groot aanzien uit hun functie[19]. In de praktijk merken we dat ze geld ontvingen en vaak ook van voordelen in natura konden genieten.

nota als dat van de
Rente van 600 guld.
wiss. gelt ongelegt op
de abdije van Cortenbergh
dese naervolgende ieder
moeten uytreecken
hun paert en deel
te weten
voor den Catechismus- [illegible]
onder de vroeghmis = 5=8-0
voor den armen = 7=11:2
voor de kerck = 3=11=0
heere pastoor = 2=6:2
voor Cotter = 2-3=0
makende de somme 21 = 0=0
De rent van Cortenberg is verdoen 1789.
1790. 1791. 1792. 1793. 1794.

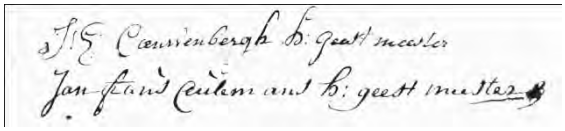
Deel van een Hombeekse kerkrekening. Ook de uitgaven *voor den armen* staan vermeld.[20]

Zowel de kerkmeesters als de armenmeesters waren in Hombeek meestal met twee. Een zorgde voor het bestuur terwijl de andere vooral instond voor het inzamelen van middelen en het ophalen van cijnzen. Doorgaans was er een oude en een jonge armenmeester actief. De verkiezing van de kerk- en armenmeesters gebeurde in Hombeek op Onze-lieve-vrouw Lichtmisdag[21]. Wie zijn stem mocht uitbrengen is niet helemaal duidelijk, maar wellicht ging het om de *gegoede gemeentenaren*. Na de misbruiken van de zestiende eeuw verandert de procedure. Halverwege de achttiende eeuw beschrijft de Hombeekse pastoor **Antoon Jozef De Backer** hoe de verkiezing in zijn werk gaat. Pastoor De Ridder hertaalde de tekst van De Backer[22]:

"Op Lichtmisdag, na de vroegmis kondigt de pastoor het volk aan, dat er weldra zal overgegaan worden in de sakristij der kerk tot het kiezen van een nieuwen H. Geestmeester. Tot de keuze worden uitgenoodigd al degenen, die recht hebben, als zijn de dienende kerk- en H. Geestmeesters en de oud-kerk- en oud-H. Geestmeesters. De pastoor stelt

[16] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 112
[17] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 112
[18] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 112-113
[19] GALVIN (M.). "The administration of Parochial Charity in Burgundian Flanders", p. 54
[20] SAM, Oud Archief Hombeek, Kerkrekeningen
[21] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 113
[22] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 113-114

vervolgens twee of meer kandidaten voor, naar zijn oordeel het best geschikt om H. Geestmeester te zijn. Uit de voorgestelde kandidaten moet er een door meerderheid van stemmen worden gekozen. Hetzelfde doet hij daarna voor de kerkmeesters."

De handtekeningen van Jacob Emmanuel Cauwenbergh en Jan Frans Ceulemans, twee Hombeekse armenmeesters van 1790

Hombeek kende toen al meervoudig stemrecht. Tegenover elke kiezer had de pastoor vier stemmen. Hoewel er een uitgebreide procedure bestond, was het dus eigenlijk gewoon de pastoor die besliste wie de armen- en kerkmeesters van de parochie zouden worden het volgende jaar. En dat was niet onbelangrijk, want beide ambten kenden een groot aanzien in de parochie.

Het is niet eenvoudig om te reconstrueren wie de Hombeekse armenmeesters waren in het verleden, de meesten zijn helaas niet terug te vinden, maar hieronder alvast de namen van wie we (bijna) zeker weten dat ze instonden voor de Hombeekse armenzorg:

Jaar	Heilige Geestmeester
1384	Daniel vanden Perreke (?)
1579	Jan Saffoet
	Hubert Van Steenwinckel
1608	Jan Saeffoet de jonge
1626	Jan Moldermans
16??	Jacob van Cockelbergh
16??	Gielis De Keyser
16??	Nicolaes Ceuleers
1645	Jacob De Wit
	Hendrik Mollemans
1668	Jan Eliaerts
	Hendrik Nagels
16??	Mattheus Van Winghe
16??	Philippus Moortgat
16??	Jan Cnops
16??	Jan Verlinden
1694	Joos De Laet (?)
	Hendrik Jansens (?)
1714	Peter De Croes
1717	Hendrik De Roeck
	Antoon Verlinden
1775	Rombout Goossens
	Gillis Smets
1778	Henricus Wouters
1784	Peeter Van Cauwenbergh
1790	Jacob Emmanuel Cauwenbergh
	Jan Frans Ceulemans

De armenzorg

We weten nu wel wie de kas beheerde van de Hombeekse H. Geesttafel, maar nog niet wat er werkelijk gebeurde om het leed van de mensen te verzachten. De eerste taak van de Heilige Geesttafel bestond in het uitdelen van voedsel aan de armen. De tafel maakte individuele porties klaar die één of twee keer per week werden uitgedeeld aan de armen[23]. Bijna nooit volstond dit om genoeg calorieën te vergaren, maar het was toch dat. In tijden van nood werd het voedsel bedeeld aan een grotere groep van mensen. Vandaar dat sommige burgers slechts af en toe werden geholpen door de tafel. Naast het eten, konden er ook kledij, schoenen of brandstof worden bedeeld onder de armen. Vooral in de wintermaanden werd ook hier aandacht aan besteed[24].

Armen konden vanaf het begin van de zeventiende eeuw niet worden geholpen zonder uitdrukkelijke toestemming van de pastoor[25]. Hij was het die besliste wie er kon rekenen op hulp van de armentafel en wie niet. Afvalligen of ketters konden zo worden geweerd uit het katholieke vangnet. De armenmeesters durfden daar hun laars al eens aan te lappen, maar in de achttiende eeuw verstrengde ook hierop het toezicht. In diezelfde eeuw was er ook een nieuwe evolutie zichtbaar. Waar de armenmeesters eerst zelf bepaalden wie ze hielpen en wie niet, zocht de arme vanaf de achttiende eeuw de pastoor zelf op. Die schreef dan een briefje voor de armenmeester waarop stond vermeld welke hulp moest verleend worden aan de behoeftige. Op die manier besliste de pastoor wat er gebeuren zou, en niet langer de armenmeester[26]. De pastoor mocht op geen enkele manier toestaan dat de armenmeester naar eigen goeddunken iets uit de kas van de armentafel zou bedeeld worden zonder zijn uitdrukkelijke toestemming[27]. Dit maakte dat de armenmeester eigenlijk een marionet was van de pastoor. Hij voerde uit wat de herder besliste.

Vaak moest de armenmeester hulp weigeren, hoewel hij alle middelen binnen bereik had om de armen te helpen. De naastenliefde was vaak erg ver zoek. Bovendien gingen de bezittingen van de ondersteunde automatisch deel uitmaken van de Heilige Geesttafel wanneer die steun verleende[28].

[23] GALVIN (M.). "The administration of Parochial Charity in Burgundian Flanders", p. 52
[24] GALVIN (M.). "The administration of Parochial Charity in Burgundian Flanders", p. 52
[25] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 119
[26] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 119
[27] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 119
[28] BLOCKMANS (W.P.) & PREVENIER (W.). "Armoede in de Nederlanden van de 14e tot het midden van de 16e eeuw: bronnen en problemen." In: *Tijdschrift voor Geschiedenis,* 88, 1975, p. 509

Na het overlijden werden de bezittingen dus openbaar verkocht ten voordele van de tafel.

Rond 1750 tekende pastoor De Backer op dat zijn voorganger, **Jan Baptist vander Meeren** in proces had gelegen met zijn H. Geestmeesters omdat die gelden uit de armenkas hadden bedeeld zonder zijn toestemming, en vander Meeren won het proces[29].

Toch neemt dit alles niet weg dat de armen wel degelijk werden geholpen in Hombeek. Hoofdzakelijk kregen zij geld of middelen in natura toebedeeld. Elke week kregen zij een som toegestopt, meestal enkele stuivers en een rantsoen koren of rogge die zij mochten laten malen op een Hombeekse molen[30]. Minder vaak, maar toch nog regelmatig werd hun geld gegeven om één bepaald product aan te kopen: boter, kaas, melk, erwten, bonen, enz… Niet zelden werden er ook zaden aangekocht zodat de armen zelf het één en ander konden planten[31]. Even goed kon het geld bestemd zijn voor de aankoop van bouwmateriaal, kledij, of simpelweg als aalmoes. Aalmoezen waren vrij te besteden door de arme.

De chirurgijn-barbier hield zich bezig met het scheren, knippen van de haren, trekken van de tanden, uitvoeren van aderlatingen, behandelen van zweren en wonden en zelfs het rechtzetten van gebroken benen of armen. Opereren liet hij meestal over aan een rondtrekkende collega, omdat de kans op mislukking eerder groot was.

Deze steun gold voor de meeste armen of ouderlingen, maar speciale gevallen verdienen speciale aandacht. Wanneer mensen ziek waren, en dat kon zowel fysiek als geestelijk zijn, konden zij op extra steun rekenen. Soms kon er op kosten van de armentafel een geneesheer worden geraadpleegd en konden er medicijnen worden aangekocht. In een rekening van de Hombeekse armentafel uit 1651 staat te lezen dat er een som werd betaald *"aen den barbier, die by een aerme is gheweest in syn sieckte"*[32]. In de rekeningen duiken wel meer verwijzingen op naar medische kosten. Verschillende malen wordt er een chirurgijn geraadpleegd om de zieken en armen te verzorgen in Hombeek. Wanneer die zieke niet langer thuis verzorgd kon worden, probeerde de H. Geesttafel hem door te verwijzen naar het Mechelse gasthuis. Als hij daar werd opgenomen, betaalde de Hombeekse armentafel zijn onderhoudskosten. Wanneer de patiënt in het gasthuis zou overlijden, zorgde de tafel ook voor een doodskist en stond het in voor de kosten van de begrafenis[33].

Dat brengt ons meteen bij een andere zorg van de armentafel. Want de armen werden niet alleen bij leven ondersteund, ook in de dood. Wanneer een behoeftige overleed in de parochie, zorgde de armenmeesters voor de begrafenis van de overledene. De bezittingen van de overledene werden eigendom van de Tafel, die ze dan weer in dienst stelde van de andere armen. Dat gebeurde bijvoorbeeld bij de dood van de Hombeekse **Marie Vervaeck**. Zij trouwde niet en werd lange tijd onderhouden door de armentafel. Wanneer ze uiteindelijk sterft, worden haar goederen op 30 juni 1789 openbaar verkocht. In totaal bracht de verkoop van *cleeren, lijnwaet, meubelkens, coren, pataten en boekwey* 56 gulden en 12 stuivers op[34]. Die gingen uiteraard allemaal naar de Hombeekse armentafel.

Tussen juni 1787 en juni 1788 worden er vier Hombekenaren begraven op kosten van de armentafel. Naast Marie Vervaeck worden ook de **vrouw van Jan Geyvaerts**, de **weduwe van Francis Huybrechts** en **Elisabeth Neefs** op kosten van de Heilige Geest ter aarde besteld[35]. Twee jaar later worden er twee Hombekenaren met een armendienst begraven: de **vrouw van Peter Verbruggen** en de **weduwe van Michiel Vertommen**[36]. In alle gevallen werden de doodskisten door **timmerman Van Camp** vervaardigd.

[29] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 119
[30] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 119
[31] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 120
[32] DE RIDDER (F.). Gesch. der parochie Hombeek, p. 120
[33] DE RIDDER (F.). Gesch. der parochie Hombeek, p. 121
[34] SAM, Oud Archief Hombeek, Bundel 43, Staat ontvangsten en uitgaven van het jaar begonst Kermisse 1787 ende geeyndigt Kermisse 1788
[35] SAM, Oud Archief Hombeek, Bundel 43, Staat ontvangsten en uitgaven van het jaar begonst Kermisse 1787 ende geeyndigt Kermisse 1788
[36] SAM, Oud Archief Hombeek, Bundel 44, Staat ontvangsten en uitgaven van het jaar begonst Kermisse 1789 ende geeyndigd Kermisse 1790

Vrees voor de pest

Waar armoe troef is, is hygiëne vaak ver zoek. Het is dan ook niet verwonderlijk dat onze streken in de loop van de voorbije eeuwen vaak door vreselijke ziektes en epidemieën is getroffen, niet in het minst door de pest. Die pest heeft vaak lelijk huisgehouden in Mechelen en omstreken. De eerste epidemie waarvan we zeker kunnen stellen dat ze in Mechelen heeft gewoed, dateert van 1182. Tot het einde van de zeventiende eeuw zal ze op regelmatige tijdstippen terugkeren. In 1272 woedde de pest in de Dijlestad[37] en ook in 1458 werd Mechelen zwaar getroffen door een pestepidemie. Die leidde zelfs tot de sluiting van de befaamde Augustijnerschool voor Latinisten[38].

Ook in Hombeek hield de pest af en toe lelijk huis. Regelmatig werd er *peste* genoteerd wanneer er iemand stierf ten gevolge van die ziekte. Zo weten we dat er in 1597 twee Hombekenaren bezweken aan de zwarte dood: **Antoon Verberght** en **Catharina Smets**[39]. De volgende slachtoffers vallen in de winter van 1605-1606: **Catharina Van Neerstraeten**, **Florentia Van Schore** en **Magdalena Moldermans**[40].

Vrouw met pestbuil **van de hand van Th. G. Van der Schuer, 1682. De pest werd ook wel de *haestige sieckte* genoemd.**

Elke keer wanneer er in Hombeek werd gevreesd dat er een epidemie de parochie zou teisteren, ging men op zoek naar hulp bij de Zwartzusters of de Cellebroeders in Mechelen. In 1634 wordt er een eerste keer gewag gemaakt van de *haestige sieckte*, beter bekend als de pest. Een zekere Jan krijgt dat jaar twee gulden en acht stuiver omdat hij enkele pestlijders in de gaten heeft gehouden en ook de Zwartzusters worden betaald voor een bezoek aan **Lincken Smolders** en **Jan Daems**, twee Hombeekse pestlijders.

In 1650 wordt Hombeek opnieuw getroffen door een pestepidemie. De zwarte dood werd niet voor niets *haestige sieckte* genoemd. Ze verspreidde zich snel en sloeg genadeloos toe. **Goeleken Verlinden** was het eerste slachtoffer[41]. Er werd gevreesd dat de ziekte zich snel zou uitbreiden en de gezworenen van de gemeente kwamen samen om te beslissen wat er moest gebeuren. Goeleken moest zo snel mogelijk naar het gasthuis in Mechelen worden overgebracht, zoveel was duidelijk. Uiteindelijk lukt dat ook, en de Zwartzusters kregen 22 gulden en tien stuiver voor het genezen van Goeleken[42].

De pest slaat nog geregeld toe tijdens de zeventiende eeuw. In 1669 woedt er een zware epidemie in Hombeek. Tussen 24 september en 1 december werden er maar liefst 35 sterfgevallen opgetekend. Bij drie van hen stond duidelijk vermeld dat het om pest ging[43].

In de winter van 1693-94 zaait er weer een besmettelijke ziekte dood in Hombeek. Of het om de pest gaat, is niet duidelijk. Vooral jonge kinderen werden er het slachtoffer van. Van september 1693 tot januari 1694 sterven er maar liefst 77 Hombekenaren[44]. Een laatste zware epidemie stak de kop op tussen 10 september en 29 oktober 1741. Op amper twee maanden tijd sterven er 34 mensen ten gevolge van besmetting[45].

De laatste taak van de H. Geesttafel bestond erin zorg te dragen voor de vondelingen en wezen in de parochie. Het gebeurde niet zelden dat kinderen hun beide ouders verloren nog voor ze zelf meerderjarig waren, en dan moest er een voogd worden gezocht. De H. Geesttafel bracht deze kinderen meestal onder bij andere armen van de parochie. De armentafel betaalde maandelijks twee en een halve gulden voor hun onderhoud, bezorgde kleren en zorgde ervoor dat de kinderen een ambacht aanleerden[46].

Vaak werd dat principe ook toegepast bij andere armen, ook meerderjarigen. In de volkstelling van Hombeek-Brabant van 1755 lezen we dat **Peeternel**

[37] GUYON (C.). *Les Ecoliers du Christ: l'ordre canonial du Val des Ecoliers, 1201-1539.* Université de Saint-Etienne, 1998, p. 130

[38] STEENACKERS (E.). "La grande école à Malines." In: *Mededelingenblad van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen,* 26, 1921, p. 22

[39] DE RIDDER (F.). Gesch. der gemeente Hombeek, p. 20

[40] DE RIDDER (F.). Gesch. der gemeente Hombeek, p. 20

[41] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 121

[42] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 121

[43] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der gemeente Hombeek, p. 22

[44] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der gemeente Hombeek, p. 22

[45] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der gemeente Hombeek, p. 23

[46] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 122

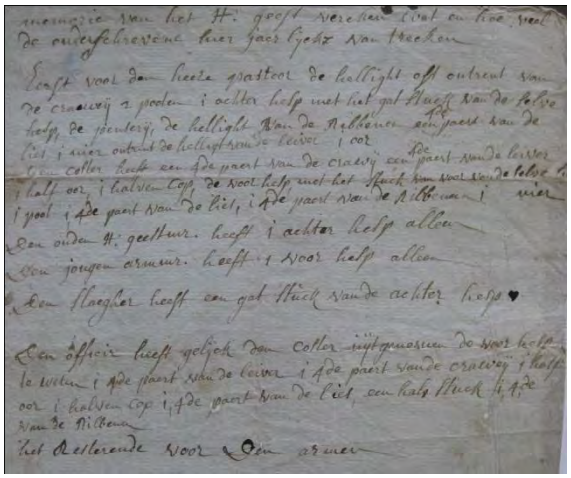
Lemmens, weduwe van kleermaker **Louis Augustijn Van Crombruggen**, haar twee kinderen **Augustinus** (25) en **Joanna** (20) onderhoudt. Toch woont er nog volk in bij weduwe Van Crombruggen[47]:

"De weduwe Van de Voor met haer twee kinderen, Carolus oudt drij jaeren ende Andries oudt twee jaeren, woondt in de caemer van de weduwe Van Crombrugge ende wort onderhouden van de taefel van den H. Geest."

Het Heilig Gheestvercken

Er waren enkele jaarlijkse gewoonten die ook in Hombeek tot de traditie behoorden. Elk jaar met Kerstmis en Pasen werd er voor de armen *drie veertel*[48] koren of rogge gebakken. Op die twee katholieke hoogdagen bakte men een half veertel tarwe tot *cramicken* voor de armen[49]. Dat was zeer speciaal, want normaal kregen de armen enkel roggebroden. Enkel op speciale hoogdagen werden er ook tarwebroden verdeeld[50]. En dat was nog niet alles. Er werd telkens een vet varken bij gekocht en geslacht. Dit varken werd al snel het *Heilige Gheestvercken* genoemd en zeker in de eerste helft van de zeventiende eeuw was dit gebruik een feestelijke gebeurtenis waar heel Hombeek naar uitkeek. De traditie paste ook in de toenmalige opvattingen over naastenliefde. Door te geven aan de armen, kon mijn zijn eigen hemel verdienen. Het was de bedoeling om vooral op katholieke hoogtijdagen (Kerstmis, Pasen, Pinksteren, Allerheiligen en soms ook O.L.V.-Lichtmis) en tijdens de Vasten de armen te herinneren aan de kerk en aan het geloof. En tegelijkertijd het zielenheil van de schenker veilig te stellen[51].

De armen kregen op die dagen vlees en brood op schotels aangeboden[52]. Maar niet alles van het varken ging naar de armen. Het beste deel ging naar de pastoor, gevolgd door de koster, de twee armenmeesters, de officier en de slachter. En hun deel was niet gering. De pastoor had volgens de regels uit 1633 recht op *de helligt of omtrent van de craweij, twee pooten, een achterhesp met het gatstuck van de selve hesp, de penserij, de helligt van de ribbenen, een vierde paert van de lies, één nier, omtrent de helligt van de leiver, één oor*. De koster kreeg een vierde van de *craweij*, een vierde van de lever, een half oor, een halve kop, de voorhesp, een poot, een vierde deel van de lies, een vierde deel van de ribben en een nier. De oude Heilige Geestmeester had alleen een achterhesp, de jonge kreeg alleen een voorhesp. De officier had recht op hetzelfde als de koster, doorgaans een stuck voorhesp. Al wat restte, was voor de armen[53].

Notities van de Hombeekse pastoor De Backer over de oude traditie van de verdeling van het Heilige Geestvarken[54]

De bestuurlijke opdeling van Hombeek

Van oudsher kende Hombeek een Brabants en een Mechels deel. In de volksmond werd er gesproken over Ophombeek en Neerhombeek. Ophombeek staat ook bekend als Hombeek-Brabant of Smalbrabant. Neerhombeek staat gelijk aan Hombeek-Mechelen. Ophombeek maakte deel uit van het gebied van de hertogen van Brabant en was een gebied dat voornamelijk uit bos- en heidegrond bestond. In Ophombeek woonden veel minder mensen dan in Neerhombeek. Het Mechelse deel omvatte Hombeek-dorp en bestond voornamelijk uit landbouwgrond[55]. Inwoners van beide delen vielen onder een andere jurisdictie, maar wel onder dezelfde parochie. Neerhombeek maakte deel uit van de Vrijheid van Mechelen, Ophombeek van de heren van Brabant. In 1649 werd de heerlijkheid Ophombeek verkocht aan **Karel de Boccabella** en in 1683 werd het gebied bovendien verheven tot een burggraafschap onder het gezag van de Brusselse familie **Locquet**.

Er werd regelmatig gedebatteerd wie de kosten zou dragen voor het onderhouden van de armen. Zeker

[47] http://www.dewarevrienden.net/DWV. Paul Behets, Telling Ophombeek 1755
[48] Een veertel of viertel rogge stond in Brabant voor vier lopen. In totaal kwam dit overeen met een hoeveelheid van 86,4 liter.
[49] VERBESSELT (J.). *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw.* Deel X: Tussen Zenne en Rupel, p. 335
[50] BLOCKMANS (W.P.) & PREVENIER (W.). "Armoede in de Nederlanden van de 14e tot het midden van de 16e eeuw: bronnen en problemen.", p. 525
[51] BLOCKMANS (W.P.) & PREVENIER (W.). "Armoede in de Nederlanden van de 14e tot het midden van de 16e eeuw: bronnen en problemen.", p. 520
[52] VERBESSELT (J.). *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw.* Deel X: Tussen Zenne en Rupel, p. 336
[53] VERBESSELT (J.). *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw.* Deel X: Tussen Zenne en Rupel, p. 336
[54] SAM, Oud Archief Hombeek, nr. 9, notitie van 1743
[55] VERBESSELT (J.). *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw.* Deel X: Tussen Zenne en Rupel, p. 290

wanneer de Hombeekse H. Geesttafel aan het eind van de achttiende eeuw niet langer in staat blijkt te zijn om alle armen en krankzinnigen te onderhouden, wordt er een regeling uitgewerkt om tot een correcte verdeling van de kosten te komen. Op 7 maart 1781 komen de drie partijen bij elkaar om het akkoord te tekenen. De Hombeekse pastoor en zijn twee armenmeesters vertegenwoordigen de parochie Hombeek. **Gillielmus Brems** en **Egidius Smets**, twee *gezwoornen* van Hombeek-Mechelen, vertegenwoordigen het Mechelse district en de meijer en schepenen van het burggraafschap Hombeek worden niet nader bij naam genoemd, maar zij vertegenwoordigen Hombeek-Brabant. Er wordt afgesproken dat de parochie Hombeek een vierde van de kosten voor de armen zal dragen, net als Hombeek-Brabant. Mechelen zal de helft van de kosten voor haar rekening nemen[56]. Er wordt ook afgesproken dat er niet langer een onderscheid zal worden gemaakt bij de zorg van de armen, in welk gebied ze precies wonen, al blijkt dat in de praktijk niet zo evident.

In dezelfde periode komt ook het geval **Jan Baptist Goossens** aan de orde. Goossens is geestelijk gehandicapt en niet in staat voor zichzelf te zorgen. De Hombeekse armentafel geeft aan niet voor hem te kunnen zorgen. De Hombeekse pastoor *"segt dat den H. Geest geene middelen is besittende om den geseijden Zinneloosen te houden ende te alimenteren*[57]*"*. Goossens wordt dan maar op kosten van Hombeek-Mechelen, waar hij werd geboren, naar Geel gestuurd. Daar in de parochie wordt hij opgevangen. Net als vandaag werden ook toen al mentaal gehandicapten in Geel verzorgd.

De Hombeekse armen

In het Mechelse deel van Hombeek heeft altijd veel meer volk gewoond dan in het Brabantse deel. Waar in de periode 1480-1525 in Ophombeek maar zes gezinnen woonden, waren dat er in Neerhombeek aan het begin van die periode al 95, in 1525 zelfs al 129[58]. Voor Hombeek alleen zijn er geen cijfers, maar het percentage armen op het platteland in het Antwerpse deel van het hertogdom Brabant steeg van 20,7% in 1437 over 26% in 1480 tot 28% in 1496[59]. En toen ging het pas echt bergaf. We weten dat de Mechelse omgeving het erg moeilijk had tussen het einde van de 15e en het midden van de 16e eeuw. Aanvankelijk bloeide Mechelen in het kielzog van de Antwerpse metropool, maar de conjunctuur daalde vanaf de jaren 1490. Die daling versnelde rond 1520 en kende een hoogtepunt rond 1540[60]. Er werd berekend dat de koopkracht van een Mechelse landarbeider tussen 1501 en 1545 in 34 van de 45 jaren lager was dan het vitale minimum[61]. Dr. W. P. Blockmans toonde aan dat de armenzorg in Mechelen tot halverwege de vijftiende eeuw absoluut ontoereikend was om aan de noden van de bevolking te voldoen[62]. Zijn schatting stelt dat ongeveer éénvijfde van de Mechelse bevolking op één of andere manier gesteund werd[63]. Vaak konden ook de ondersteunde armen enkel overleven door te bedelen. Op het platteland ging het er vaak nog erger aan toe dan in de stad. Landbouw was namelijk de belangrijkste bron van inkomsten voor het gros van de Hombeekse bevolking. Helaas zijn er voor het Mechelse gedeelte van Hombeek weinig of geen gegevens voorhanden als het over de armen gaat. Voor het Brabantse deel zijn er vanaf het begin van de 18e eeuw wel cijfers voorhanden.

In 1702 wordt er in het Brabantse deel van Hombeek een volkstelling gehouden[64]. Er wordt ook netjes opgetekend wie er onderhouden wordt van de armenkas. Hombeek-Brabant telt op dat ogenblik 41 gezinnen. Vijf daarvan zijn afhankelijk van de armenkas. Het gaat in alle gevallen over weduwes met minderjarige kinderen:

De **weduwe van Gilliam Eliaerts**, 36 jaar oud en twee kinderen onder de zeven jaar.

De **weduwe van Hendrik Van Beneden**, ongeveer 38 jaar oud met vier kinderen onder de 14 jaar.

De **weduwe van Jan Eliaerts**, vijftig jaar oud en één kind.

De **weduwe van Jan De Witte**, veertig jaar oud en drie kinderen onder de 14 jaar oud.

De **weduwe van Laureijs Mortgat**, zestig jaar oud en één kind.

[56] SAM, Oud Archief Hombeek, nr. 10, akte van 7 maart 1781
[57] SAM, Oud Archief Hombeek, nr. 10, Akte over J-B Goossens, s.d.
[58] VERBESSELT (J.). *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw.* Deel X: Tussen Zenne en Rupel, p. 290
[59] BLOCKMANS (W.P.) & PREVENIER (W.). "Armoede in de Nederlanden van de 14e tot het midden van de 16e eeuw: bronnen en problemen.", p. 509
[60] BLOCKMANS (W.P.) & PREVENIER (W.). "Armoede in de Nederlanden van de 14e tot het midden van de 16e eeuw: bronnen en problemen.", p. 504
[61] BLOCKMANS (W.P.) & PREVENIER (W.). "Armoede in de Nederlanden van de 14e tot het midden van de 16e eeuw: bronnen en problemen.", p. 507
[62] BLOCKMANS (W.P.). "Armenzorg en levensstandaard te Mechelen voor de hervorming van de openbare onderstand (1545). In: *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 79, 1975, p. 163-164.
[63] BLOCKMANS (W.P.). "Armenzorg en levensstandaard te Mechelen voor de hervorming van de openbare onderstand (1545), p. 163
[64] http://www.dewarevrienden.net/DWV. Paul Behets, Telling Hombeek-Brabant 1702

Het is niet toevallig dat de armen zich onder de weduwes bevinden. Dat is een algemene trend doorheen de eeuwen. Vrouwen behoorden veel vaker tot de ondersteunden dan mannen, soms was de verhouding zelfs 10 arme vrouwen voor 1 arme man[65]. Zeker als alleenstaande moeder of als gezinshoofd bleken zij niet in staat om hun boontjes te doppen. Niet verwonderlijk, want vrouwen konden nooit naar hetzelfde loon dingen als mannen.

Het overgrote deel van het volk dat in Hombeek woonde, leefde van de landbouw. Drie categorieën zijn te onderscheiden: de grote pachters leidden een goed leven. Ze hadden genoeg te eten en runden meestal een stevig bedrijf. De tweede groep zijn de kleinere boeren. Hier moet een onderscheid gemaakt worden tussen de eigenaars en de pachters. De eigenaars kenden over het algemeen weinig problemen, de pachters hadden het moeilijker.

Zij moesten in de wintermaanden uitkijken naar extra werk om bij te klussen, anders geraakten ze niet rond. In de achttiende eeuw kon een pachter met enkele bijverdiensten rondkomen, in de zeventiende eeuw, de ongelukseeuw, was dat quasi onmogelijk[66].

***Rijk en Arm*. Werk van een anonieme Vlaamse meester uit de 17e eeuw.**

Een derde groep werd gevormd door de seizoenarbeiders of *hantwercklieden*. Zij kwamen er helemaal berooid van af. Ze balanceerden met hun gezin constant op de rand van de armoedegrens. Bij de miste tegenslag of economische recessie waren zij aangewezen op bedelen of op de armenzorg[67].

Op 16 november 1747 wordt er in Ophombeek een nieuwe telling gehouden om de taksen te berekenen[68]. Het Brabantse deel van Hombeek telt op dat ogenblik al 72 gezinnen. Bij precies 34 van die gezinnen staat "is arm" vermeld. Dit wil zeggen dat op dat ogenblik bijna de helft van de mensen die in Hombeek-Brabant woonden, niet in staat waren om belastingen te betalen. Heel anders bij de telling van 1702 is dat er nu veel gezinnen arm zijn, het gaat niet langer over weduwes alleen. Amper acht jaar later wordt er in Hombeek-Brabant alweer een telling gehouden[69]. Deze keer wordt expliciet vermeld hoeveel mensen er worden onderhouden door de Heilige Geesttafel.

Ophombeek telt op dat moment 80 gezinnen, samen goed voor 391 zielen. Van al die inwoners worden er 81 geholpen door de Tafel van de Heilige Geest. Dat is precies 20% van de bevolking. Niet iedereen van die ondersteunden wordt volledig onderhouden door de armentafel. Sommige gezinnen worden slechts sporadisch geholpen. Achttien van de 81 ondersteunde Hombekenaren krijgt slechts van tijd tot tijd een duwtje in de rug door de Hombeekse armentafel. Tussen 1747 en 1755 is er dus een opmerkelijke verbetering merkbaar in de toestand van de Hombeekse bevolking.

Een speciale vermelding verdient de familie Vercammen. **Francis Vercammen** woont met zijn vrouw **Joanna Spoelders** in Hombeek. Helaas stierf hun enige kind Jan Baptist in 1741 op dertienjarige leeftijd[70].

Het koppel besliste dan maar om een paar onfortuinlijken in huis te nemen. In de telling staat te lezen dat **Peeternel De Vos** bij Francis en Joanna inwoont. *"Peeternel De Vos, oudt 14 jaer, is een arm soldaten kindt en wort opgebroght uyt compassie.*[71]*"* Daarnaast neemt het koppel ook nog een vondeling in huis, dat door de Mechelse armentafel wordt onderhouden. Zo nam dit koppel twee armen in huis om hun eigen kinderwens te vervullen.

De periode 1720-1730 luidt een nieuwe tijd in. De levensomstandigheden op het platteland worden aanzienlijk verbeterd. In de vijftig jaar die volgen,

---

65 BLOCKMANS (W.P.) & PREVENIER (W.). "Armoede in de Nederlanden van de 14e tot het midden van de 16e eeuw: bronnen en problemen.", p. 532

66 SCHROYENS (R.). *Het godsdienstig leven in het Districtus Civitatensis Mechliniensis in de 17e en 18e eeuw (1643-1796). Bijdrage tot de studie van het Godsdienstig Leven in het Aartsbisdom Mechelen.* KULeuven, onuitgegeven Licentiaatsverhandeling, 1983.

67 SCHROYENS (R.). *Het godsdienstig leven in het Districtus Civitatensis Mechliniensis in de 17e en 18e eeuw*

68 http://www.dewarevrienden.net/DWV. Paul Behets, Telling Hombeek-Brabant 1747

69 http://www.dewarevrienden.net/DWV. Paul Behets, Telling Ophombeek 1755

70 http://www.dewarevrienden.net/DWV. Paul Behets, gezinsreconstructie Hombeek en Leest

71 http://www.dewarevrienden.net/DWV. Paul Behets, Telling Ophombeek 1755

heeft de Mechelse plattelandsbewoner het relatief goed. Vanaf 1780 verslechtert zijn situatie alweer[72].

Cruciaal in de verbetering van de levensstandaard van de kleine boeren was de introductie van de aardappel. Vanaf ongeveer 1740 waren de boeren in de streek rond Mechelen vertrouwd met die teelt. En dat bracht grote voordelen met zich. De patat zorgde voor nieuwe voedingsgewoonten en ongekende mogelijkheden. Het werd een belangrijk wapen in de strijd tegen de ondervoeding en de hongersnood[73].

Vanaf circa 1740 telen de Mechelse boeren een nieuw product dat de armoede stevig kan terugdrukken: de aardappel

De situatie mag dan misschien een beetje verbeterd zijn in de loop van de achttiende eeuw, het was slechts een tijdelijke opflakkering. De voorspoed waarvan de bevolking enkele decennia had kunnen genieten, verdween zo snel als ze was gekomen.

Het ging de Hombekenaren aan het eind van de achttiende eeuw inderdaad niet voor de wind, in tegendeel. De belastingen zijn hoog en vallen vele boeren zwaar, de oogsten zijn niet altijd even succesvol. In 1787 is de situatie zo slecht dat de Hombeekse bestuurders beslissen om de erbarmelijke situatie waarin de gemeente zich op dat moment bevindt, aan te kaarten bij de Oostenrijkse keizer Jozef II, die over onze streken regeerde[74]:

Eerweerdige,

Het is aen ider bekent dat nu langen tijd alle dingen hetgene den mens tot sijn voetsel en onderhout noodig heeft weer greitig en dier geweest is, soedanig dat menigvuldige persoenen niet bequaem meer sijn om hunne noodige provisien te becomen of te koopen om dieswille dat hun winninge of dagloon, daertoe soe wijnig is, en wel principael van het vrouwenvolck, want menigvuldige sijnder, voornamentlijck op de dorpen, die maer vier, vijf of ses stuyvers op den dag en comen te winnen.

Hoe is het mogelijck dat een mensch daerbij soude eerlijck leven en aen ider het sijn geven datse schuldig sijn. Ook is den dagloon noch minder in den winter dan in den somer. Ook komen der veul dagen int jaer dat men belet of verboden wordt te wercken, en veulen die door tegenspoet, siecten of accidenten ook niet wercken en konnen.

En alsoe gebeurt het dat menigvuldige persoonen van het gemeyn werckende volck tot soodanigen noodt ende gebrek comen dat er veul hun begeven tot rooven, spelen en andere te bedriegen. Andere begeven hun tot bedelaer te doen ende van deur tot deur te gaen en het volck naer te loopen op de straeten en andersints. Andere vergaen van gebrek met hun vrouwen, kinders en gebreckelijke.

Om dese oorsaeck is het dat wij, onderschrevene gemeyntenaers ende inwoonders van Hombeek, Ulieder eerweerdige versoeken dit eens te kennen te geven aen sijne majesteyt tot hulpe en voordeel van het gemeyn werckende volck hunne winninge of dagloon wat te vermeerderen.

Het waer seer betaemelijck dat alle volwassene persoonen eener gelijcken dagloon moeysten trekken of mochten pretenderen van al degene die hun comen te werck te stellen, wat werck het sij, mits d'een soo veul noodig heeft als dander tot hun eerlyck onderhoud en leven.

Ulieden eerweerdige kan wel weten hoe veul eenen gemeyner mensch op het jaer noodig heeft tot sijn eerlijck onderhoud ende vervolgens hoe veul sijn winning of dagloon sijn moet.

Men verhope dat Ulieden het gemeyn wercksaem volck sal voordeelig wezen. Hier mede blijft men met alle eerbieding Ulieden onderdanige dienaers.

Actum Hombeek, desen 18 April 1787.

Engelbert Popleu, Peeter de Meester, Jan Lawens Jacobus Jacobs

Helaas voor Hombeek is het gebedel zonder gehoor gebleven. Met de kanttekening *"cette demande n'étant susceptible d'aucune disposition, doit être mise aux actes!"* werd het verzoekschrift verticaal geklasseerd.

[72] SCHROYENS (R.). *Het godsdienstig leven in het Districtus Civitatensis Mechliniensis in de 17e en 18e eeuw*
[73] SCHROYENS (R.). *Het godsdienstig leven in het Districtus Civitatensis Mechliniensis in de 17e en 18e eeuw*
[74] Algemeen Rijksarchief Brussel: Gouvernement generaal n° 721

Montcosten en andere uitgaven

De Hombeekse armentafel zorgde zelf ook voor tewerkstelling. Voor zo veel mogelijk dingen die gemaakt moesten worden, keken de armenmeesters naar de eigen stielmannen. De doodskisten voor de armenbegrafenissen werden in het dorp door de timmerman vervaardigd. De kleren werden bij de kleermaker besteld en de blokken bij de blokmaker. In juni 1736 wordt **Frans Van Stappen** betaald voor *diverse stoffen voor cleeren en broecken*, **Cornelis Adams** voor *diverse paar schoenen voor de weesen*. **Marcus Verheyden** voor *eenighe blocken, socken en andere cleynigheden*. Diezelfde Marcus werd ook vergoed voor *montcosten voor de weesen*[75]. Weeskinderen moesten worden gevoed en iedereen die voedsel leverde voor de weeskinderen, werd daar voor betaald. Ook mensen die een wees in huis namen, kregen daar uiteraard geld voor van de armentafel. Ook in 1788 wordt er veel uitgegeven aan Hombekenaren die jobs uitoefenen in dienst van de Heilige Geesttafel. **Theresia De Wit** wordt vergoed voor het maken van hemden en **Jan Baptist Van Beveren** voor het maken van vijf paar blokken. Enkele jaren later krijgen kleermakers **Augustinus Van Crombruggen** en **Martinus Goossens** geld voor *aerbeyt gedaen aan arme-kleeren*[76]. Zo zorgde de lokale armentafel er niet enkel voor dat de minder gegoeden konden rekenen op steun, zowel financieel als in natura, maar ook dat de lokale stielmannen en boeren konden worden ingeschakeld om die producten in natura te vervaardigen. Op die manier waren ook zij zeker van een inkomen.

De negentiende eeuw

Met de komst van de Fransen zou er veel veranderen. Oude kerkelijke instellingen werden afgeschaft en nieuwe maakten hun opwachting. Kerk en staat werden gescheiden, kerkelijke goederen werden in beslag genomen. De Vlaamse samenleving, die op parochiale leest was gestoeld, werd van het ene op het andere moment fundamenteel veranderd. Het spreekt voor zich dat de bevolking zich heeft moeten aanpassen aan dit nieuwe systeem. Hoewel de armenzorg van de parochie werd overgedragen aan de gemeente, heeft deze secularisatie niet voor een drastische ommekeer gezorgd. De structuren bleven behouden[77].

De negentiende eeuw begint heel woelig en zorgt voor de ene na de andere politieke verandering. In 1815 wordt Napoleon bij Waterloo definitief verslagen en wordt het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden opgericht. Koning **Willem I** regeert over beide Nederlanden en het *Département des Deux-Nèthes*, waartoe Hombeek behoorde, heet plots gewoon provincie Antwerpen. Maar ook dat liedje duurde niet lang. In 1830 breekt er een opstand uit en scheuren de Zuidelijke Nederlanden zich af van hun Hollandse heersers. Na een korte periode van het Voorlopig Bewind, doet **Leopold I** in 1831 zijn intrede en is het koninkrijk België geboren. Voor de plattelandsbevolking moet het geen pretje zijn geweest. In een zeer korte tijd gingen zij van de Oostenrijkers over naar de Fransen en later de Hollanders, om vervolgens Belg te worden. Naast die politieke twisten hadden de Hombekenaren ook heel andere zorgen.

Hombeek lag tijdens de Franse overheersing in het Département des Deux-Nèthes, centraal op de kaart.[78]

Hoewel er nieuwe instellingen werden gecreëerd die de armen moesten onderhouden, zoals de Commissie van Openbare Onderstand en de Burgerlijke Godshuizen, is de negentiende eeuw een vreselijke tijd voor veel mensen. Epidemieën breken om de haverklap uit en na 1840 mislukt wel elk jaar één of andere oogst. Velen hebben het bijzonder moeilijk om rond te komen. De

[75] ARA Beveren-Waas, Schepenbank Hombeek, Bundel 93
[76] SAM, Oud Archief Hombeek, Bundel 45, staat ontvangsten en uytgaven van het jaar begonst 1790 Kermisse en de geeyndigd Kermisse 1791.
[77] MAHIEU (M.) & LUKOWIAK (A). *De openbare centra voor maatschappelijk welzijn*. Maklu, Antwerpen, 1999, p. 6
[78] www.wikipedia.org

negentiende eeuw is een periode waarin het jonge België haar best doet om aanvaard te worden, enorm groeit op economisch en industrieel vlak, maar helaas maar weinig bekommerd is om haar arme onderdanen. Ook in Hombeek hebben velen een verschrikkelijk leed moeten trotseren.

Georganiseerde armenzorg van de overheid

De Fransen leggen de basis voor de armenzorg zoals bij die vandaag nog steeds kennen. In het jaar V van de nieuwe tijdrekening worden twee wetten goedgekeurd die de armenzorg moeten regelen. Twee nieuwe instellingen zien het levenslicht: de Burelen van Weldadigheid en de Burgerlijke Godshuizen. De verdeling is simpel. Wie behoeftig was en thuis kon worden geholpen, viel onder de bevoegdheid van het Bureel van Weldadigheid. Wie thuis niet kon worden geholpen omwille van de jonge leeftijd, een gebrek of door ouderdom, kwam onder toezicht van de Burgerlijke Godshuizen.

Dit betekent meteen het einde van de oeroude kerkelijke armentafel. Met de wet van 7 Frimaire van het jaar V (27 november 1796) wordt het **Bureel van Weldadigheid** in haar plaats belast met de zorg voor de armen[79]. Voor de Hombeekse armen was dit in den beginne zeker geen verbetering, in tegendeel. Het is nog meer dan vier jaar wachten vooraleer er in Hombeek een Bureel van Weldadigheid wordt opgericht. Op 22 maart 1801 wordt het ingesteld:

"Considérant, que dans presque la totalité des communes (de l'arrondissement de Malines) les bureaux de bienfaisance, chargés par la loi du 7 frimaire an v d'administrer les biens et revenues des pauvres et de faire la distribution du secours à domicille sont désorganisés. Vu la lettre du ministre de l'intérieur du 19 floréal an viii, qui met dans les attributions des sous-préfets la nomination des membres du bureau de bienfaisance. Vu celle du préfet du 24 pluviose dernier (an ix) etc. Sont nommés membres du bureau de bienfaisance de la commune de Hombeek: ***Jacques Horckmans****,* ***François Smets****,* ***Philippe van Asch****,* ***Emmanuel Jacques van Cauwenbergh*** *et* ***Joseph Spruyt****.*[80]*"*

Zij vormden samen dus het eerste bestuur van het Hombeekse Bureel van Weldadigheid. Er werd meteen een lijst aangelegd van alle behoevenden van Hombeek. Alles wat in de eerste drie jaren van haar bestaan werd uitgekeerd door het Bureel, werd netjes opgetekend in het *Boek der Armen*. Daaruit leren we dat er in Hombeek in de jaren 1801-1803 zo'n dertig armen waren in de gemeente. Toch moet ook daar een ernstig onderscheid in worden gemaakt. Sommige van de gesteunden klopten maandelijks aan bij het Bureel van Weldadigheid, terwijl anderen op die drie jaar tijd, maar één keer iets toegestopt hebben gekregen[81]. **Joanna (Van) Crombrugge**, een weduwe met kind, krijgt vanaf mei 1801 elke maand één of twee keer koren toebedeeld en eind oktober 1801 krijgt ze voor haar veertienjarige zoon kledij[82].

Op regelmatige tijdstippen krijgt ze een hemd of schoenen geschonken, naast haar maandelijkse rantsoen koren. Hetzelfde geldt voor **Jan Baptist Van Tolhuysen**, een andere arme van de gemeente. Ook hij ontvangt bijna maandelijks koren en/of kledij. De Mechelaar Van Tolhuysen was getrouwd met **Anna Catherina Van Den Broeck** die van Hombeek afkomstig was. Ze trouwen in Hombeek op 20 februari 1787. Drie jaar later volgt er een eerste kind: Joanna Catharina. Elisabeth volgt in 1793 en Joanna Maria in 1796, maar zij sterft al na amper één jaar. In 1799 wordt de volgende dochter daarom opnieuw Joanna Maria gedoopt. In 1802 vervolledigt Jan Baptist het rijtje[83].

Het koppel woonde met hun kinderen in de Hombeekse Meulestraat en Jan Baptist probeerde als kleermaker rond te komen[84]. Helaas lukte dat niet altijd, want ook hij moest geregeld aankloppen bij de kerk of bij het Bureel van Weldadigheid. Uit de landbouwtelling van 1794 blijkt bovendien dat hij geen eigen grond ter beschikking had om zelf iets te zaaien[85]. Voorzien in eigen onderhoud was dus onmogelijk. In 1808 zou Van Tolhuysen op vijftigjarige leeftijd overlijden in Hombeek. Zijn vrouw sterft in 1832.

Daartegenover staat iemand als **Hendrik Van den Branden**, die ook in het Boek der Armen staat vermeld. Op 9 juli 1802 kreeg hij *een half veertel* koren toebedeeld, meteen de enige gift die op zijn naam staat vermeld. Wellicht kende Hendrik een moeilijk moment, een slechte oogst of iets waardoor hij het tijdelijk moeilijk had. Hoe dan ook heeft hij na die ene gift niets meer ontvangen[86].

Bij sommige mensen die iets toebedeeld krijgen staat er zelfs vermeld dat het eigenlijk niet om een arme gaat. Zo is er **Gommaer Teughels**, waar *"non est pauper"* bij staat geschreven[87]. Bij anderen staat dan weer genoteerd dat het echt om straatarme

[79] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 125
[80] DE RIDDER (F.). Geschiedenis der parochie Hombeek, p. 125
[81] SAM, Oud Archief Hombeek, nr. 75, Boek der Armen
[82] SAM, Oud Archief Hombeek, nr. 75, Boek der Armen
[83] http://www.dewarevrienden.net/DWV - gezinsreconstructie Hombeek en gegevens van de BS online raadpleegbaar.
[84] Hoembeka-archief, Volkstelling 1796
[85] http://www.dewarevrienden.net/DWV - Paul Behets, Landbouwtelling Ophombeek 1794
[86] SAM, Oud Archief Hombeek, nr. 75, Boek der Armen
[87] SAM, Oud Archief Hombeek, nr. 75, Boek der Armen

mensen gaat. **Jan Verheyen** en **Laurent Parmentiers** verkeerden in dat geval.

De Hombeekse armen in 1820

De Fransen voerden niet alleen de burgerlijke stand in, ze voerden ook een algemene volkstelling uit. Hombeek telde in 1796 precies 1.144 inwoners, waarvan 372 kinderen jonger dan twaalf[88]. In 1820, ten tijden van de Hollandse overheersing, wordt het eerste Hombeekse bevolkingsboek opgesteld. Hieruit kunnen we afleiden dat de Hombeekse bevolking op vijfentwintig jaar tijd gegroeid was tot 1.632 inwoners, onder hen twintig *marginalen*[89].

Precies een jaar eerder voorzag de gemeente in haar jaarbudget geen krediet voor huisvesting en verzorging van vondelingen en bedelaars. De gemeenteraad schatte de Hombeekse situatie zeer rooskleurig in[90]. Toch moeten we stellen dat dit optimisme niet altijd gegrond was. Als we een nadere blik werpen op de bevolkingsboeken van 1820, wordt duidelijk waarom. In die bevolkingsboeken werd vermeld wie er allemaal werd ondersteund door de gemeente. In totaal genoten er 39 gezinnen onderstand, samen goed voor 210 ondersteunden[91]. Dat maakt dat 13% van de Hombekenaren in 1820 beroep moest doen op het Bureel van Weldadigheid.

Naast de ondersteunden telde Hombeek ook een aantal vondelingen en een aantal *besteedelingen*. Voor de vondelingen werd naar een pleeggezin gezocht dat het kind kon opvoeden. De kosten voor die opvoeding werden gedragen door de gemeentelijke overheid van waar het kind te vondeling was gelegd.

Besteedelingen waren dan weer verlaten kinderen, wezen of volwassenen die niet in staat waren voor zichzelf te zorgen. Zij werden net als de vondelingen ergens geplaatst en ook de kosten voor hun onderhoud werden gedragen door de gemeenschap. In tegenstelling tot wat men zou verwachten, werden die kinderen slechts zelden geplaatst in rijke gezinnen. Vaak kwamen ze terecht bij minder gegoede families, omdat die ondersteund werden voor het opvoeden van het kind. Bovendien zorgde dat kind, eens het wat ouder was, zelf voor extra werkkracht of een extra inkomen.

In 1820 woonden er in Hombeek 11 vondelingen. Eén kind kwam uit Antwerpen, alle anderen uit Mechelen. Het jongste kind was net geen twee, het oudste 17 [92].

Naast de 11 vondelingen, woonden er in Hombeek ook nog 15 *besteedelingen*. In 13 van de 15 gaat het over kinderen, in ouderdom variërend van vijf maanden tot zestien jaar. De overige twee zijn volwassenen die hulp nodig hadden. Hier gaat het over de 47-jarige **Petronilla Marcelis** die bij de familie Coeckelbergh inwoont en de 69-jarige **Anna Maria Blaes** die bij de familie Sempels – Bulens verblijft [93].

Het Hombeekse Bureel voor Weldadigheid heeft in 1820 in totaal 8,56 hectare eigendom in Hombeek. Het betreft twee huizen en voor het overige land. Dat land werd gebruikt om gewassen te telen die aan de armen konden worden uitgedeeld. De goederen die eigendom waren van het Bureel van Weldadigheid (dat eigenlijk een voortzetting was van de vroegere Armentafels) kwam zo ten goede van de armen. Via schenkingen en erfenissen konden hun bezittingen aangedikt worden. Regelmatig werd er ook een deel van de eigendommen verkocht. Soms werd er een land in erfpacht gegeven aan iemand. Op die manier kon een landbouwer een eigen huis bouwen op de grond van het Bureel van Weldadigheid. Het huis is dan eigendom van de man, maar de grond blijft eigendom van het Bureel. Die moet dus gehuurd worden. In 1840 kent Hombeek zo twee gevallen. **Jan Van Boxem** bouwde zijn smidse op grond van het Bureel en heeft er een erfpacht op. Hetzelfde geldt voor **Jan Baptist Lauwers**, een boer[94].

De zware crisis van de jaren 1840-1850 laat zich ook in Hombeek voelen. Het zou een van de laatste periodes zijn waarin hongersnood heerst. Op uitzondering van de twee wereldoorlogen is er na het midden van de negentiende eeuw geen echte voedselschaarste meer geweest in België. In de jaren 1840 mislukt echter de ene oogst na de andere. Voor een plattelandsgemeente als Hombeek, waar landbouw de belangrijkste inkomensbron is, is zoiets uiteraard nefast.

Toch valt het al bij al nog mee. In 1846, midden in de crisis dus, telt Hombeek nog slechts 16 gezinshoofden die niet in staat zijn hun belastingen te betalen. Het bedrag dat ze verschuldigd zijn, alles samen precies 37,42 frank, wordt uiteindelijk door de gemeentekas betaald [95].

In de loop van het tweede helft van die negentiende eeuw verbetert de situatie van de gewone man zienderogen. Er wordt werk gemaakt van verschil-

[88] Hoembeka-archief, Volkstelling 1796
[89] Hoembeka-archief, Bevolkingsboek 1820
[90] Hoembeka-archief, Verslagen gemeenteraad
[91] Hoembeka-archief, Bevolkingsboek 1820
[92] Hoembeka-archief, Bevolkingsboek 1820
[93] Hoembeka-archief, Bevolkingsboek 1820
[94] Hoembeka-archief, Kadasterboek 1840
[95] Hoembeka-archief, Gemeenteraad Hombeek 1844-1850

lende sociale wetten, maar daarmee is alle leed nog lang niet geleden. Armoede blijft bestaan, zij het in geringere mate.

Een extraatje dankzij de prins

Af en toe worden er ook door de gemeente acties gehouden ten behoeve van de armen. Bij speciale gelegenheden wordt er aan de armen gedacht. Op de gemeenteraad van 31 maart 1893 wordt beslist om 75 frank uit te trekken om brood te kopen voor de armen van de gemeente. Dit alles ter gelegenheid van de nakende achttiende verjaardag van de erfprins van België, de latere koning Albert. Er wordt brood uitgedeeld, omdat "*dien gelukkigen voorval niet gevoeglijker kan gevierd worden dan met de behoeftigen ter hulp te komen"*[96].

Hulp voor de landlopers en bedelaars

Na de oprichting van de Belgische staat in 1830 kwam de verantwoordelijkheid voor de armenzorg bij deze staat te liggen. De gemeentes werden belast met het opmaken van een inventaris van hun hulpbehoevende inwoners. Naar aanleiding van een rondschrijven van de provinciegouverneur, voorziet burgemeester Pieter-Jan De Meester in 1836 al een jaarlijkse toelage van 200 frank voor de opvang van blinden en behoeftigen in de gemeente[97]. Hombeek heeft er zo zes gekend in de periode voor 1850. Zes mensen die werden onderhouden door de overheid, omdat ze er zelf niet toe in staat waren. Hieronder volgen hun verhalen, voor zover we die hebben kunnen reconstrueren.

Anna Maria Van Dam (1813 - ?)

Op 3 april 1837 wordt tijdens de Hombeekse gemeenteraad de aandacht gevestigd op twee hulpbehoevende inwoners[98]. De eerste is **Anna Maria Van Dam**, een doofstom meisje dat beide ouders heeft verloren en steun vraagt. Anna Maria wordt op 29 november 1813 geboren als tweede kind van **François Joseph Van Dam**, een Hombeekse dagloner en **Anna Catharina Smets** uit Walem. Drie jaar eerder werd haar oudere broer geboren: **Jan Frans Van Dam**. Anna Maria is doofstom van bij haar geboorte. Dat zorgt voor heel wat problemen, maar haar ouders proberen haar zo goed als mogelijk te verzorgen. Het lot is hen helaas niet gunstig gezind. Op 25 oktober 1816 overlijdt moeder Anna Catharina, ze is amper 35 jaar oud. Vader Frans hertrouwt een jaar later met **Theresia De Laet** uit Edegem. Ze wonen in Hombeek dorp.

De familie Van Dam was aanvankelijk zeker niet arm, in tegendeel. In 1813 verkopen Frans Jozef Van Dam en zijn vrouw "Den Leeuw" in Hombeek aan de familie Teughels - Fonteyn. Twee jaar later huren ze het Hof Wolputte van **Joseph Antoon Pansius**. In 1816 leent het koppel geld bij **Serruytiers**, maar waarvoor dat precies moet dienen, is niet duidelijk[99]. Uit een proces verbaal blijkt dat vader Van Dam zelfs een dienstmeid in dienst heeft genomen. Op 24 mei 1820 krijgt hij een boete:

*"De genaamde **Joseph Van Dam**, dagwerker heeft de in dienst genomen Elisabeth Andries, woonachtig te Mechelen en in Juni naar Walem verhuisd zonder er bewijs van goed gedrag in te leveren. Hij wordt hiervoor veroordeeld tot betaling van 3 gulden. De gemeente verheugt zich het attest van goed gedrag te verlenen aan de dienstmeid."*

In hetzelfde jaar wordt zijn vrouw Therèse betrapt bij het stelen van koolzaad op het veld van **Frans Van De Sande**. Ze wordt veroordeeld tot een boete van 4 florijnen 72 ½ cent[100]. Zo breed zullen ze het dus toch niet gehad hebben. Anna Maria blijft samen met haar broer inwonen bij haar vader en stiefmoeder. Ook wanneer ze volwassen is, blijft ze thuis. In Hombeek is blijkbaar niemand happig om haar te huwen, want als vader Frans op 65-jarige leeftijd sterft, woont Anna Maria Van Dam nog steeds thuis. Therèse De Laet vertrekt na het overlijden van haar man onmiddellijk uit Hombeek. Ze trekt naar Hove.

Er breken moeilijke tijden aan, beide ouders zijn gestorven en haar enige broer heeft na het vervullen van zijn dienstplicht voor een carrière in het leger

[96] Hoembeka-archief, Gemeenteraad Hombeek 1851-1857
[97] ARA Beveren-Waas, H 121, B 24
[98] ARA Beveren-Waas, H 121, B 24, Verslag gemeenteraad 3 april 1837
[99] Gegevens uit verschillende notarisaktes en gemeente-archief, gekregen van Ward De Kempeneer.
[100] Informatie van Ward De Kempeneer

gekozen. Hij zit bij de kanonniers te paard in Braine l'Alleud. Anna Maria verkoopt het huis en de hof van haar vader in het Dorp. Vanaf dan gaat het alleen maar bergaf met de doofstomme Anna Maria.

De gemeente beslist uiteindelijk in april 1837 om Van Dam financieel te ondersteunen. Maar ook dan nog is het ergste leed nog niet geleden. Amper een jaar later, in juli 1838, sterft broer Jan Frans tijdens manouevers in Dinant. Hij is dan pas 27. Anne Marie blijft helemaal alleen achter. Wat er verder van haar geworden is, blijft een raadsel. Ze is alleszins niet in Hombeek gebleven.

Maria Theresia De Coster (1804 - 1866)

De tweede hulpbehoevende die op de gemeenteraad van 3 april 1837 werd besproken is **Maria Theresia De Coster**. Zij werd blind en werd zo arm dat ze moest opgenomen worden in een gasthuis[101].

De Coster werd in Hombeek geboren op 25 februari 1804, als jongste dochter van **Pieter-Jan Frans De Coster** en **Marie Josepha Spruyt**, die allebei uit Zemst afkomstig zijn.

Vader De Coster was hoefsmid. Naast Maria Theresia had het koppel nog zes broers en zussen: **Pieter-Jan** (1805), **Marie Françoise** (1806), **Pieter Jozef** (1807), **Jan Baptist** (1808), **Anne Marie** (1811) en **Clotilde** (1817). Misschien was er ook nog een zevende, **Frans De Coster**, maar dan moet die in Zemst zijn geboren. Hij overlijdt als hun kind in Hombeek op 11/12/1814.

In 1819 sterft de eenenvijftigjarige Pieter Jan De Coster[102]. Marie Spruijt blijft alleen achter met de vijf kinderen die nog in leven zijn. Ze houdt café open in Hombeek en probeert de eindjes aan elkaar te knopen. In 1820 wordt Maria Theresia door de gemeente Hombeek veroordeeld tot een boete van 47 centiemen omdat ze betrapt was bij het stelen van gewassen op een veld in de buurt[103].

Het gezin slaagt erin om te overleven, tot ook Marie in 1832 overlijdt. Maria Theresia is met haar 28 jaar de oudste thuis en zorgt voor haar nog minderjarige zus Clotilde. Het gezin krijgt vanaf de dood van Marie Spruijt hulp van de Hombeekse onderstand omdat ze het zelf niet kunnen rooien.

Twee jaar na de dood van haar moeder bevalt Maria Theresia zelf van een zoon: **Martinus De Coster**. Hij werd geboren in Hombeek op 25 april 1834 en kreeg als onwettig kind de naam van zijn moeder, de vader is onbekend. De kans bestaat dat Martinus het resultaat was van een slippertje, maar gezien de toestand van Maria Theresia is het niet ondenkbaar dat hij geboren werd als gevolg van de verkrachting van zijn moeder.

Maria Theresia werd blind in het Burgerlijk Hospitaal van Brussel, waar ze meer dan een jaar werd behandeld. De gemeente Hombeek beslist daarop tussen te komen in de kosten voor haar behandeling en onderhoud. Net als Anne Marie Van Dam, wordt ook Theresia door de Hombeekse gemeente gesteund[104].

Maria Theresia overleed in Hombeek op 27 februari 1866 en bleef ongehuwd[105]. Haar zoon Martinus stierf op 4 mei 1893 in Merksplas. Wellicht vertoefde hij er als arme in de landloperkolonie. De rest van de familie De Coster verhuisde naar Brussel[106].

Elisabeth Baen (1814 - ?)

Elisabeth Baen werd in Kontich geboren. Op vijfjarige leeftijd werd ze helaas wees. Daarop werd ze in het Antwerpse weeshuis opgenomen. Er werd voor haar naar een oplossing gezocht en wanneer ze de leeftijd van acht bereikte, kwam ze in Hombeek wonen[107]. De Hombeekse gemeente nam de zorg voor het kind op zich. Elisabeth werd wellicht bij een gezin geplaatst, maar meer informatie ontbreekt vooralsnog. We vinden nergens een spoor van haar terug…

Maria Theresia Pickaerts (1757- 1827)

Maria Theresia Pickaerts huwt op 5 juni 1787 in Hombeek met **Hendrik De Boeck**. Samen krijgen ze vier kinderen: **Anna Catherina** (1787), **Frans** (1790), **Maria Francisca** (1797) en **Maria Theresia** (1800). Die laatste trouwt in 1822 met Leestenaar **Jacob Verlinden**. Zij sterft in 1848 in Leest. Een jaar later volgt haar oudste zus, die bij hen inwoonde.

Hendrik De Boeck is handwerker en woont met zijn vrouw en kinderen op de Dries in Hombeek[108]. Naast de eigen kinderen woonde er ook nog een vijfde spruit in het gezin. **Leopold De Maere** werd op 13 september 1815 te vondeling gelegd in Zemst. Het kind kwam onder voogdij te staan van de Mechelse Hospice. Die zochten een geschikt

[101] ARA Beveren-Waas, H 121, B 24, Verslag gemeenteraad 3 april 1837
[102] http://www.dewarevrienden.net/DWV
[103] Informatie van Ward De Kempeneer
[104] ARA Beveren-Waas, H 121, B 24
[105] ARA Beveren-Waas, H 121, B 24
[106] Hoembeka-archief, Bevolkingsboeken Hombeek 1821-1846
[107] ARA Beveren-Waas, H 114, A 17
[108] Hoembeka-archief, Bevolkingsboeken Hombeek 1821-1846

gezin om Leopold te plaatsen. Dat werd het gezin De Boeck – Pickaerts. De familie kreeg financiële steun om het kind op te voeden.

Het is niet verwonderlijk dat mensen die het zelf niet zo breed hebben, nog een extra kind in huis nemen. Een extra mond voeden kostte in verhouding niet zo veel als de verloning die er tegenover stond.

In mei 1826 trekt Hendrik De Boeck met zijn vrouw en twee ongehuwde dochters naar Mechelen. Hij laat er zich inschrijven op de burgerlijke stand. Dochter Maria Theresia wordt al snel ziek en in op 9 september 1826 sterft ze in het gasthuis van Mechelen[109].

Het ongeluk blijft het oude koppel achtervolgen. Moeder Maria Theresia krijgt op 14 november een beroerte. Als gevolg van een hersenbloeding (apoplexie) werd ze verlamd aan haar hele linkse kant. Enkele maanden later constateren de dokters dat deze *geraektheyd* ongeneeslijk is[110]. Het Mechelse stadsbestuur, dat tot nog toe alle kosten heeft gedragen, beslist om Maria Theresia definitief uit te besteden aan een gasthuis. Ze is immers niet in staat om nog terug thuis te gaan wonen. Terwijl ze de administratieve zaken op orde brengen, achterhaalt de stad Mechelen dat Maria Theresia Pickaerts al ingeschreven was bij de onderstand van de gemeente Hombeek. Dat wil zeggen dat deze gemeente eigenlijk moet instaan voor de kosten van de verzorging van Pickaerts, en niet de stad.

Op 1 maart 1827 wordt er een eerste brief geschreven waarin de stad vraagt aan Hombeek om de achterstallige kosten te betalen en te voorzien in het verdere onderhoud van de lamme Maria Theresia[111]. De procedureslag kan beginnen. De gemeente Hombeek weigert voor de kosten op te draaien, omdat de domicilie van het gezin De Boeck-Pickaerts nu in Mechelen staat. De stad vindt dit onder alles en laat uiteindelijk een pv opstellen. In april 1827 wordt Hendrik De Boeck door de Mechelse politiecommissaris opgedragen zijn vrouw weer mee naar huis te nemen. Ze kan "*ingevolge de onderigtinge van het Collegie van Regering"* niet langer in het gasthuis verblijven. De Boeck kan zijn vrouw onmogelijk weer mee naar huis nemen. Hij heeft zelfs geen eigen huis meer.

De oude Hendrik woont in bij zijn zus, die hem niet eens een eigen kamer kan aanbieden. Er zit niets anders op dan het bevel te weigeren. Op twaalf april wordt er door **politiecommissaris Picard** van Mechelen een proces verbaal opgesteld[112].

Het jaer Duyzend achtienhonderd zeven en twintig, den twelfsten April, wij Nicolaus Franciscus Picard, kommissaris van Policie der stad Mechelen, provincie Antwerpen, hebben, ingevolge de onderigtinge van het Collegie van Regering, Henricus De Boeck, verwittigt, dat Maria Francisca Pickaerts, zijne huysvrouw, om ziektens oorzaek in het Burgerlijk gasthuys aengenomen, zijnde aldaer niet langer meer kan verblijven en hem stellig bevolen de zelve tot zich te nemen den welken heeft geantwoord dat zijne zuster Anna Catharina De Boeck, weduwe Smets, hem in haere wooning heeft aangenomen, zonder hem eene eygene plaets te konnen geven, waer door hij, als ook door zijn hoogebjaerdheyd in de onmogelijkheyd is gezet zijne gebrekkelijke vrouw terug te nemen en daer voor te zorgen.

Alhoewel de bestaende onmogelijkheyd ons insgelijks is gebleken, hebben wij niet te min zijne bijgebragte redenen voor wijgering aengenomen en proces verbael daer van opgesteld om met het geneeskundig certificaet over de lichaemelijke gesteltenis dezes vrouwspersoon aen de Heeren Leden van bestuur der Burgerlijke Godshuyzen te worden gezonden, ten eynde te dienen alwaer het behoord, aldus gedaen ende gestloten te Mechelen den dag, maend ende jaer als voren geteekend.

N.F. Picard, kommisaris van Policie

Na druk over en weer geschrijf tussen de gemeente Hombeek, de districtscommissaris van Mechelen, de provincie en het bestuur van de Burgerlijke Godshuizen, kan Pickaerts toch in het gasthuis blijven[113]. Op 15 mei schrijft de Mechelse burgemeester een lange klachtenbrief aan het provinciebestuur, waarna burgemeester Horckmans en de gezworenen van de gemeente Hombeek hun verantwoordelijkheid opnemen en de gemeente instaat voor de verdere kosten van de verzorging.

Van de familie zelf hoefde immers al lang geen hulp meer verwacht worden. Haar man zit zelf aan de grond, *"daar Hendrik De Boeck ongebroken het platteland doorloopt om zich alzoo met bedelen een ellendig onderhoud te verzorgen.*[114]*"* Lang zal het allemaal niet duren. Later dat jaar, op 5 november 1827, verruilt Maria Theresia Pickaerts het tijdelijke voor het eeuwige. Ze is dan 68 jaar oud.

[109] ARA Beveren-Waas, H 116, A 17
[110] ARA Beveren-Waas, H 116, A 17
[111] ARA Beveren-Waas, H 116, A 17
[112] ARA Beveren-Waas, H 116, A 17
[113] ARA Beveren-Waas, H 116, A 17
[114] ARA Beveren-Waas, H 116, A 17

Op 23 augustus 1838 sterft ook haar man Henri in Mechelen[115].

Hendrik Hofmans

Een gelijkaardig verhaal vinden we terug bij **Hendrik Hofmans**. Hofmans werd in Machelen geboren, maar verhuist naar Hombeek wanneer hij **Elisabeth Geerts** ontmoet. Hij huwt haar en samen proberen ze een leven op te bouwen, eentje vol armoede weliswaar. De gevolgen laten zich al snel voelen. Het koppel heeft het niet gemakkelijk. De eerste twee kinderen, **Jacques** (1810) en **Marie Elisabeth** (1814) redden het nog, maar na de geboorte van hun derde kind loopt het helemaal fout. **Willem** wordt geboren in 1819, maar het kind brengt geen geluk.

Elisabeth is het leven met haar man beu. Hij woont al twaalf jaar lang bij haar in maar doet niet wat van hem wordt verwacht. Hij verdient niets maar verbrast veel. Ze zet hem aan de deur. Hendrik, die in Hombeek al steun kreeg van de openbare onderstand, trekt naar het naburige Zemst, dat in de provincie Brabant ligt. Zij willen hem wel helpen, maar komen er al snel achter dat hij al in Hombeek steun trekt, in Antwerpen dus[116].

Het getouwtrek kan beginnen. Hofmans, die niet in staat is om voor zichzelf te zorgen, wordt gearresteerd. Landloperij is verboden. De vagebond moet worden geïnterneerd.

Hombeek beweert dat hij nog geen landloper was toen hij nog in haar gemeente woonde, en het gemeentebestuur dus geen schuld treft. Laat staan dat er kosten moeten betaald worden. Zemst van haar kant vindt dan weer dat de kosten door Hombeek moeten worden gedragen, waar Hofmans de laatste twaalf jaar heeft verbleven[117].

De ruzie om wie er moet zorgen voor Hendrik verzinkt in het niets als er gekeken wordt naar wat er zich gelijktijdig in Hombeek afspeelt. Elizabeth, die alleen is achtergebleven verliest haar derde kind. Willem is amper 18 maanden oud als hij op 9 mei 1821 sterft. Zelfs is ze er ook belabberd aan toe. Ze is straatarm en alleen.

Zes dagen na de dood van Willem, sterft ook zij. Ze was amper 40 jaar oud[118]. Jacques en Marie, elf en zes jaar oud, blijven alleen achter.

Joannes Verheyen (1749 - ?)

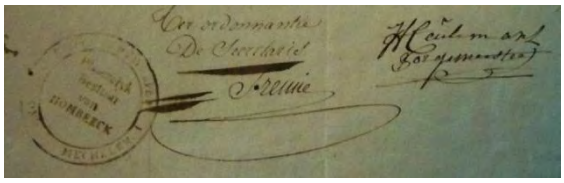
Joannes Verheyen is van geboorte afkomstig van Kapelle-op-den-Bos. Hij kwam pas in Hombeek wonen na zijn huwelijk met de Tisseltse **Anna Maria Goossens**. Wanneer die in 1809 op 54-jarige leeftijd overlijdt, blijft Jan alleen achter.

De eerste jaren trekt hij zijn streng, maar hoe ouder hij wordt, hoe moeilijker er geld in het laatje komt. In april 1817 verlaat hij Hombeek en trekt hij in Mechelen in bij zijn schoonzoon **Jan Baptist Cauwenbergh**. Die was een jaar eerder in Mechelen met zijn dochter **Joanna Maria** getrouwd[119].

Jan Baptist was van goede komaf. Zijn ouders waren rijke pachters op de hoeve Burlet[120]. In 1824 wil Jan het nog jonge koppel niet langer tot last zijn en biedt hij zichzelf aan bij het stadsbestuur van Mechelen en het gemeentebestuur van Hombeek om opgenomen te worden in een bedelaarsgesticht[121].

Verheyen is dan al 75 jaar en heeft niemand die nog voor hem kan zorgen. De hoogbejaarde man wil geïnterneerd worden. Op eigen kracht zou hij het niet lang meer uithouden.

Zowel de stad Mechelen als de gemeente Hombeek weigeren echter om hem op te nemen. Er ontstaat nogal wat discussie omtrent zijn domicilie en beide overheden proberen de oude man af te wimpelen. De provincie beslist uiteindelijk om Jan te interneren in het bedelaars-werkhuis van Hoogstraten. Later zal dan uitgezocht worden wie er voor de kosten moet opdraaien[122].

In een verklaring bevestigt het gemeentebestuur van Hombeek dat Joannes Verheyen al in april 1817 de gemeente heeft verlaten om in Mechelen bij zijn schoonzoon in te trekken[123].

Joannes Verheyen wordt uiteindelijk naar Hoogstraten overgebracht en brengt er de laatste periode van zijn leven door. Hoe lang die periode heeft geduurd, blijft een vraagteken, want wanneer hij er precies is gestorven, is niet geweten.

---

115 http://www.dewarevrienden.net/DWV
116 ARA Beveren-Waas, H 112, B 23
117 ARA Beveren-Waas, H 112, B 23
118 http://www.dewarevrienden.net/DWV

119 http://www.dewarevrienden.net/DWV
120 Informatie dankzij Ward De Kempeneer
121 ARA Beveren-Waas, J 58, B 36
122 ARA Beveren-Waas, J 58, B 36
123 ARA Beveren-Waas, J 58, B 36

Het Bedelaarsgesticht van Hoogstraten

In 1810 krijgt het oude slot van Hoogstraten een nieuwe bestemming. Het wordt omgevormd tot bedelaarsgesticht. Het oude *Bedelaarsgesticht van de Beide Nethen*, dat oorspronkelijk in het Mechelse Dominikanenklooster was gevestigd, verhuisde naar Hoogstraten.

Even voordien was landloperij bij wet verboden. Alle landlopers uit de provincie Antwerpen zouden in Hoogstraten worden opgesloten. Er werden zelfs beloningen uitgereikt voor wie een bedelaar kon aanbrengen.

Wanneer iemand werd opgenomen in het gesticht, moest de gemeente waar hij vandaan kwam dagelijks 15 centiemen bijdragen voor het onderhoud. De bedelaars werkten in het tehuis en kregen daarvoor vanaf 1836 een dagloon van 23 centiemen. De provincie was verantwoordelijk voor het uitbaten van het gesticht.

Het Gelmelslot in Hoogstraten

Er leefde een permanente bevolking van enkele honderden bedelaars. Pas in 1891 werd het bedelaarswerkhuis opgeheven. De geïnterneerden verhuisden naar buurgemeente Merksplas, waar een betere inrichting voorhanden was.

Halverwege de negentiende eeuw telde België vijf bedelaarsgestichten: Bergen, Brugge, Hoogstraten, Rekkem en Ter Kameren. De ene na de andere sloot of veranderde van functie. Brugge werd een instelling voor vrouwen, Rekkem een landbouwer-kolonie voor minderjarigen. Vanaf ca. 1875 smolten Hoogstraten, Merksplas en Wortel samen tot één groot complex voor het hele land: Hoogstraten voor bejaarden, zieken en gebrekkigen, Wortel voor mensen die konden werken en Merksplas voor beroepsbedelaars en landlopers[124].

[124] VAN ISACKER (K.). *Mijn land in de kering*, 1830-1980, p. 92

Schrik voor de cholera

De pest heerste in de Middeleeuwen over onze gewesten, maar ook nadien hebben er nog vreselijke epidemieën gewoed. Niet in het minst de cholera, die in de loop van de negentiende eeuw vele slachtoffers heeft gemaakt. België werd door drie grote golven getroffen. Een epidemie brak uit in april 1832, in de Luxemburgse gemeente Vaulx. Na de winter stak de ziekte opnieuw de kop op. Vanaf juli 1833 werden vooral de provincies Luik, Antwerpen en Oost-Vlaanderen getroffen[125]. In totaal maakte de choleraplaag in 1832-'33 in België 7.984 slachtoffers[126]. In 1848-'49 breekt er een nieuwe plaag uit en deze is nog veel dodelijker. Op een vergelijkbare tijdspanne sterven er in België 22.041 mensen aan cholera, dat is bijna drie keer zo veel als tijdens de eerste epidemiegolf. Vooral in 1848-'49 laat zich dat ook in Hombeek voelen. Er sterven in dat jaar 45 Hombekenaren, waarvan er elf hun eerste levensjaar nog niet hadden voltooid. Acht kinderen waren tussen één en vijf jaar oud en drie kinderen tussen zes en tien jaar oud. Dat wil zeggen dat het in 22 van de 45 sterfgevallen ging over een kind dat jonger was dan tien jaar[127]. Dat is bijna de helft. Dit toont aan dat ook Hombeek zwaar te lijden had onder de vele ziektes die er woedden en waar vooral zuigelingen het slachtoffer van werden. Maar er was meer aan de hand. Ook de aardappeloogst mislukte in dat jaar en een nationale landbouwcrisis liet zich voelen. Hombeek deelde mee in de klappen. Niemand ontsnapte aan de armoedeplaag die Vlaanderen trof.

Halverwege de negentiende eeuw bereikte de crisis zijn absolute hoogtepunt. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er amper vier jaar na het einde van de vorige plaag, alweer een nieuwe cholera-epidemie de kop opsteekt. In 1853 maakt ze vooral slachtoffers in Antwerpen, maar in de loop van het volgende jaar rukt ze op in heel België, met een algemene stijging van de sterftecijfers tot gevolg[128]. Deze epidemie heeft vooral in de steden lelijk huis gehouden, maar ook op het platteland werden veel slachtoffers gemaakt. De epidemieën volgen elkaar in sneltempo op. In 1866 maakte de ziekte in Mechelen nog 610 dodelijke slachtoffers en nog geen tien jaar later, in 1875, vielen er in heel België 43.000 doden als gevolg van een cholera-epidemie[129].

[125] TUOT (V.). *Le choléra en Belgique au 19e siècle. Prévention et remèdes*.
[126] SCHWANN (T.). *Rapport sur la situation exceptionnelle dans laquelle s'était trouvée la province de Liège à l'époque de l'épidémie cholérique de 1834 et 1855*. Imprimerie Lardinois, Liège, 1857.
[127] Gegevens BS Hombeek via www.dewarevrienden.net/DWV
[128] TUOT (V.). *Le choléra en Belgique au 19e siècle. Prévention et remèdes*.
[129] VAN DER JEUGHT (F.). "Cholera in Hombeek in de 19e eeuw", p. 110

Cholera

Cholera is een zeer besmettelijke darmziekte die zonder goede behandeling dodelijk kan zijn. De verspreiding van de bacterie geschiedt meestal via het drinken van besmet drinkwater. Vooral tijdens de zomer maakte de ziekte heel veel slachtoffers.

De ziekte vindt haar bakermat in Azië, maar heeft via opeenvolgende epidemiegolven ook in Europa duizenden slachtoffers gemaakt. In 1831 bereikte ze voor het eerst het Oude Continent.

Cholera bleef tot in de twintigste eeuw dood en verderf zaaien over Europa, zoals de cover van dit Franse tijdschrift uit 1912 aantoont.

De incubatietijd van cholera bedraagt twee à drie dagen. De zieke voelt zich lusteloos en kan last hebben van diarree, maar verder is er weinig aan de hand. Eens de ziekte doorbreekt, moet de patiënt voortdurend braken en heeft hij last van een niet te stuiten diarree.

Daardoor verliest hij enorm veel vocht en zout, wat uiteindelijk tot een totale uitputting en bijgevolg het overlijden van de zieke leidt[130].

Tussen 1881 en 1896 maakte de ziekte volgens dr. A.J. Wall zoʻn 250.000 slachtoffers in Europa.

[130] VAN DER JEUGHT (F.). "Cholera in Hombeek in de 19e eeuw". In: *'t Ridderke*, 9,4,1994, p. 109

Mechelen werd in de loop van de 19e eeuw in totaal negen keer getroffen door een cholera-epidemie. Dat maakt dat de stad op Antwerpen na, één van de meest geplaagde steden van het land was[131].

Hombeekse slachtoffers

Over de 19de-eeuwse slachtoffers van de cholera in Hombeek schreef François Van der Jeught in 1994 al een bijdrage voor *'t Ridderke*[132]. Het is dan ook uit zijn zorgvuldige studie dat wij hieronder enkele gegevens aanhalen over de cholera-epidemieën die Hombeek in de loop van die eeuw geteisterd hebben.

Hombeek blijkt duidelijk een eerste keer zwaar getroffen geweest te zijn in 1849. De Hombeekse gemeenteraad neemt een aantal maatregelen om de verspreiding van de ziekte tegen te gaan. Zelfs de kermis wordt voor onbepaalde tijd uitgesteld. Men wilde niet het risico lopen dat drie dagen feesten voor een groot aantal nieuwe slachtoffers zou zorgen[133].

De ziekte woedde tussen 23 mei en 21 juni. In totaal geraken tijdens die periode 31 Hombekenaren besmet met de ziekte, waarvan er 14 sterven[134]. Op één slachtoffer na, kon Van der Jeught alle choleradoden van 1849 een naam geven:

Anna Catharina Jacobs, gestorven op 23 mei

Clothilde Vekemans, gestorven op 31 mei

Petrus Joannes Teughels, gestorven op 1 juni

Anna Catharina Van De Vondel, gestorven op 5 juni

Fransisca Willems, gestorven op 7 juni

Anna Maria Wouters, gestorven op 7 juni

Elisabeth Lauwens, gestorven op 7 juni

Philippus Willems, gestorven op 8 juni

Maria Theresia De Kempeneer, gestorven op 8 juni

Joanna Lauwens, gestorven op 9 juni

Philippus Troostkens, gestorven op 9 juni

Jan Baptist Tambuyser, gestorven op 16 juni

Jacobus Emmerechts, gestorven op 21 juni

[131] VAN DER JEUGHT (F.). "Cholera in Hombeek in de 19e eeuw", p. 110

[132] VAN DER JEUGHT (F.). "Cholera in Hombeek in de 19e eeuw". In: *'t Ridderke*, 9,4,1994, p. 109-122

[133] VAN DER JEUGHT (F.). "Cholera in Hombeek in de 19e eeuw", p. 112

[134] VAN DER JEUGHT (F.). "Cholera in Hombeek in de 19e eeuw", p. 112. Voor een volledige lijst met genealogische gegevens van de slachtoffers, zie artikel Van der Jeught.

Om de choleraslachtoffers te helpen, werd er door de gemeente een geldinzameling gehouden. Het college verzamelde zo 290 frank om voedsel en medicatie voor de slachtoffers te kopen[135]. Na een goede maand verdwijnt de ziekte weer uit Hombeek. De zieken genezen en het dorp haalt weer opgelucht adem. Maar de cholera loert altijd om de hoek. Zeventien jaar blijft het rustig, maar dan slaat de ziekte in alle hevigheid weer toe in het Zennedorp.

In 1866 woedt er opnieuw een zware cholera-epidemie in onze provincie. Op 20 september, wanneer alle leed geleden is, maakt het provinciebestuur een stand van zaken op per gemeente. Daarin staat te lezen dat het eerste geval zich in Antwerpen zelf voordeed, op 13 mei[136]. Al snel volgen besmettingen in Niel, Borgerhout, Schoten, Boom, Hemiksem, Herentals en op 11 juni vallen de eerste slachtoffers in Geel en Hombeek[137].

Toen het verslag werd opgesteld, meldde burgemeester en dokter Ceulemans, dat Hombeek 18 besmettingen en zes overlijdens te betreuren had[138]. François Van der Jeught kon ook deze zes slachtoffers identificeren:

Joannes Baptista Van Winghe, gestorven op 14 juli

Joannes Baptista Ceuppens, gestorven op 30 juli

Petrus Verlinden, gestorven op 4 augustus

Maria Theresia Verlinden, gestorven op 8 augustus

Regina Verlinden, gestorven op 14 augustus

Maria Elisabeth Filtjens, gestorven op 17 september

Deze zes overlijdens vonden plaats voor de opstelling van het rapport. Toch is Van der Jeught er van overtuigd dat er na 20 september 1866 nog twee cholera-slachtoffers zijn gevallen in de gemeente Hombeek. Het gaat om **Jacobus Van Winghe**, die stierf op 23 september en **Jacobus Ceuppens**, die overleed op 18 oktober. Dat brengt het totaal aantal dodelijke slachtoffers van de cholera-epidemie van 1866 in Hombeek op acht[139].

Hoewel de cholerabacil in 1883 wordt ontdekt en met dus tijd genoeg had om de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen in geval van een nieuwe epidemie, slaat de cholera nog eens toe in de jaren 90 van de 19e eeuw. Een nieuwe broeihaard ontstaat in Indië en via de Europese havensteden verspreidt de ziekte zich razendsnel. Ook in Mechelen vallen nog 55 slachtoffers. In Hombeek blijft de epidemie gelukkig beperkt. **Antoon Alfons Labordery** wordt als eerste besmet met de ziekte, maar hij herstelt[140]. Uiteindelijk zou er in Hombeek aan de epidemie van 1892-1894 maar één iemand overlijden. Wie dat was, kon niet worden achterhaald. Al bij al, bleef de laatste cholera-opstoot in onze contreien, en dus ook voor Hombeek, gelukkig beperkt.

De Zenne als open Brussels riool

De negentiende eeuw is de eeuw van de ziektes en dat is niet toevallig. De bevolking steeg bliksemsnel, vooral in de steden. Van hygiëne en afvalophaling was helaas weinig sprake. Etensresten, afval, het werd overal gedumpt. Een ideale broeihaard voor bacteriën dus. Vooral de armere wijken werden snel getroffen. Het is niet toevallig dat daar waar de meeste mensen dicht op elkaar wonen, ook de meeste slachtoffers vallen. Maar ook Hombeek, dat nog steeds een erg landelijk karakter had in die periode, kreeg het zwaar te verduren. En dat was voor een groot stuk aan een oorzaak te wijten: de Zenne. Al honderden jaren bracht deze rivier niets dan voordelen naar onze streken. Het was een goed bevaarbare waterweg die de verbinding vormde tussen Brussel en de zee. Alle belangrijke transporten passeerden Hombeek. Bovendien had de Zenne een gunstig overstromingsgebied zodat er elk jaar opnieuw vruchtbaar slib op de oevers werd achtergelaten. Die voordelen bleven niet duren, in tegendeel.

De overstromingen worden talrijker in de 19e eeuw, ook buiten de wintermaanden. De landbouw krijgt het zwaar te verduren[141]. Belangrijker dan dat echter, is de kwaliteit van het water. Wat vroeger vruchtbaar slib was, wordt in de jaren 1850 een vuile afvalbrei. De stank was ondraaglijk en de vruchtbaarheid van de grond werd er zeker niet mee verbeterd.

Bijna alle gemeentes die stroomafwaarts van Brussel liggen, maakten zich zorgen en protesteerden. Vilvoorde deed het al in 1859. Eppegem, Weerde en Zemst volgen een jaar later[142]. De reden van het protest hoeft niet ver gezocht te worden. Ruim 250.000 Brusselaars gebruiken de Zenne als riool. Een van de gevolgen van deze praktijken werd eerder al besproken.

---

135 VAN DER JEUGHT (F.). "Cholera in Hombeek in de 19e eeuw", p. 112

136 VAN DER JEUGHT (F.). "Cholera in Hombeek in de 19e eeuw", p. 114

137 VAN DER JEUGHT (F.). "Cholera in Hombeek in de 19e eeuw", p. 114

138 VAN DER JEUGHT (F.). "Cholera in Hombeek in de 19e eeuw", p. 114

139 VAN DER JEUGHT (F.). "Cholera in Hombeek in de 19e eeuw", p. 114-116

140 VAN DER JEUGHT (F.). "Cholera in Hombeek in de 19e eeuw", p. 116

141 VAN KERCKHOVEN (R.) & BROOTHAERTS (J.). *Zemst. Zot van de Zenne*. Infoblad, 2010.

142 VAN KERCKHOVEN (R.) & BROOTHAERTS (J.). *Zemst. Zot van de Zenne*. Infoblad, 2010.

In 1866 brak er een zware cholera-epidemie uit. In Brussel eiste die 3.500 levens[143]. In Hombeek gelukkig maar acht.

Als reactie wordt er in Brussel werk gemaakt van ingrijpende veranderingen. Nog in het epidemiejaar 1866 werd de Zenne in de Brusselse binnenstad overwelfd. Over de Zenne werden grote brede lanen aangelegd. In 1871 was alles voltooid[144]. Men hoopte daarmee de stad te vrijwaren van nieuwe epidemieën.

Voor de Brusselse stad verliep alles inderdaad naar wens, maar niet zo voor de gemeentes stroomafwaarts. Wat velen vreesden, bleek werkelijkheid.

De Zenne was wel uitgediept in Brussel, maar vormde een trechter stroomafwaarts. Al het afval en water kwam samen tussen Eppegem en Heffen. De overstromingen volgden elkaar in sneltempo op, met desastreuze gevolgen van dien. Op de provincieraad in 1873 verwoordde **baron van Ertborn** het zo:

"De stank is er om te stikken. Dat is geen water meer, dat is een soort staande stroopmassa. Het is verschrikkelijk. De krachtdadigste stappen zijn nodig. Men neemt proeven met het Seinewater op het eiland Sennervillers. Men heeft er de prachtigste weiden en groenten bekomen. Maar men heeft ook vastgesteld dat de personen die deze groenten of melk der dieren van deze weiden en velden gebruiken, bloot staan aan tyfus.[145]*"*

Er moest iets aan de situatie van de dorpen stroomafwaarts worden gedaan en **ingenieur De Rote** van de Brusselse Openbare Werken komt eind jaren 1860 met een plan. De provincie Brabant stelde maar één voorwaarde: de toestand in de dorpen stroomafwaarts mocht niet verslechteren. Maar van een verbetering hoefde ook niet echt sprake te zijn. De Rote start al snel met de werken: de Zenne wordt rechtgetrokken en uitgediept, de dijken worden verhoogd en er worden nieuwe bruggen gebouwd. In Hombeek komt er zelfs één met een regelbare stuw[146].

Tegen 1875 zijn ook deze werken voltooid, maar het biedt allemaal niet zo veel soelaas. De toestand verslechtert jaar na jaar. In de nacht van 18 op 19 februari 1876 volgt er in Hombeek een enorme overstroming. Enkele wijken lopen volledig onder en de baan van Mechelen naar Kapelle-op-den-Bos wordt volledig onderbroken[147]. Er moesten 25 families have en goed achterlaten en vluchten voor het water. Amper drie jaar later, wordt Hombeek opnieuw getroffen door een overstroming van de ondertussen al enorm vervuilde Zenne. Voor **burgemeester Ceulemans** is de maat nu echt vol. Hij schrijft een brief aan de Antwerpse gouverneur

143 VAN KERCKHOVEN (R.) & BROOTHAERTS (J.). *Zemst. Zot van de Zenne*. Infoblad, 2010.

144 MISSINE (J.) & LAUWERS (Fl.). "De Zenne voor 1890". In: *Hoembekania 4, Een dorp aan de Zenne*. Hombeek, 1990, p. 98

145 MISSINE (J.) & LAUWERS (Fl.). "De Zenne voor 1890", p. 101

146 MISSINE (J.) & LAUWERS (Fl.). "De Zenne voor 1890", p. 96

147 MISSINE (J.) & LAUWERS (Fl.). "De Zenne voor 1890", p. 104

en gebruikt zijn medische kennis om de ernst van de situatie te duiden:

"Als geneesheer en burgemeester van Hombeek voel ik mij ten sterkste verplicht uw aandacht te vragen voor de ongezonde toestand waar wij ons zullen bevinden ten gevolge van de talrijke overstromingen die ons nu elk moment overvallen.

Ten gevolge van de laatste overstroming van 8 dagen geleden, waardoor nu nog een grote oppervlakte van beemden overspoeld is, werden ook 60 hectaren landbouwgrond volledig onder water gezet. De aardappel-, rogge-, haver- en bietenvelden geven ons bij het terugtrekken van het water een beeld van de totale verwoesting. De stank die er over deze velden hangt is zo walgelijk dat het ondoenbaar is er meer dan een uur in te blijven zonder ziek te worden. Trouwens er is niemand te vinden die er wil gaan werken.

Het rotten van de planten, dat nu zal beginnen op deze totaal verwoeste velden, zal aanleiding geven tot moeraskoorts, tyfus en kroepepidemieën. Niet langer geleden dan gisteren heb ik twee gevallen van kroep vastgesteld."

De burgemeester heeft het verder in de brief nog over het verlies dat de mensen lijden, door steeds opnieuw mislukte oogsten te moeten verwerken:

"Ik kan u hier op zijn minst 50 hectaren goede gronden laten zien waarop achtereenvolgens drie gewassen werden aangeplant maar die door deze overstromingen geen enkele aardappel, geen enkele halm tarwe, zelfs geen enkele schoof stro zullen voortbrengen. Indien wij 400fr per hectare aan opbrengst rekenen, is er nu reeds een verlies van 20.000fr te dragen door tenminste 20 gezinnen. Deze zijn dan ook totaal geruïneerd, en leven nu op kosten van hun welwillende buren. Maar deze winter zal er geen brood zijn en geen geld om de huur van de gronden te betalen.[148]*"*

De mensen in de oevergemeentes van de Zenne betalen inderdaad een zware tol. En daardoor verzwakt de bevolking. Tussen 1850 en 1900 mislukt er altijd wel ergens een of andere oogst, waardoor de bevolking verarmt, en zwakker wordt. Dat de Zenne jaar na jaar afval stort over de Hombeekse velden, komt daar nog eens bij. Niet toevallig ligt de zuigelingensterfte in Weerde, Zemst en Hombeek aan het eind van de 19e eeuw veel hoger dan in de rest van het land.

Na veel plannen en voorstellen, wordt de Zenne uiteindelijk in de periode 1890-1895 in Hombeek verlegd. Hiermee komt er voor Hombeek een einde aan een vreselijke periode van een halve eeuw overstromingen, epidemieën en mislukte oogsten.

Kindersterfte in Hombeek

Het beeld dat we kunnen schetsen van het 19e-eeuwse Hombeek is allerminst fraai te noemen. Epidemieën tierden welig, de werkomstandigheden waren vreselijk en de Zenne had meer weg van een riool dan van een rivier. Vooral dat laatste heeft ook een invloed uitgeoefend op de kindersterfte in Hombeek. Kindersterfte is vaak een rechtstreeks gevolg van armoede of onhygiënische omstandigheden. De sterfte bij zuigelingen kan aantonen hoe slecht het met de leefomstandigheden in een bepaalde periode was gesteld.

Als we naar Hombeek kijken zien we dat de overlijdens doorheen de hele negentiende eeuw lichtjes toenemen[149]. Dat is niet verwonderlijk omdat de gemeente ook aanzienlijk groeit in die periode. Toch zijn er zowel aan het begin als aan het einde van de eeuw opflakkeringen. 1859, 1891 en 1898 zijn de drie dodelijkste jaren voor de gemeente, met respectievelijk 59, 63 en 60 overlijdens. Gemiddeld stierven er tussen 1806 en 1900 jaarlijks zo'n 40 inwoners in Hombeek.

De kindersterfte laat niets aan de verbeelding over. Als we naar de Hombeekse cijfers kijken, zijn die schrijnend. Het ergste jaar was ongetwijfeld 1893. In dat jaar sterven er in Hombeek 54 mensen. Maar liefst 25 van hen hadden hun eerste levensjaar nog niet beëindigd. Dat wil zeggen dat bijna de helft van alle overlijdens in dat jaar zuigelingen betrof.

Zuigelingensterfte blijft gedurende de hele eeuw een groot probleem. Eens een kind de kaap van het jaar heeft gerond, stijgen de overlevingskansen aanzienlijk. Over de hele 19e eeuw bekeken, sterft bijna één Hombeeks kind op zes tijdens het eerste levensjaar[150]. Hier moeten we wel aan toevoegen dat ook de doodgeboren kinderen in de statistieken zijn opgenomen. Niet al deze kinderen stierven ten gevolge van een tekort aan voeding of door ziekte of ontbering. Bij de 1 tot 5-jarigen bedraagt dat percentage al minder dan tien percent, terwijl bij de 6 tot 10 jarigen nog slechts één kind op 36 overlijdt[151].

Al bij al doet Hombeek het daarmee nog niet zo slecht. Uit een studie is gebleken dat de zuigelin-

[148] MISSINE (J.) & LAUWERS (Fl.). "De Zenne voor 1890", p. 115-116

[149] De gegevens uit de Burgerlijke Stand van Hombeek werden door de auteur online opgezocht op http://www.dewarevrienden.net/DWV.

[150] In de periode 1803-1900 werden in Hombeek 5628 kinderen geboren. 893 onder hen stierven tijdens het eerste levensjaar

[151] Voor de periode 1803-1900 stierven er in Hombeek 486 kinderen tussen de 1 en 5 jaar oud. Er stierven in diezelfde periode 157 kinderen die tussen 6 en 10 jaar oud waren.

gensterfte in Zuid-Vlaanderen altijd erg hoog heeft gelegen. In Vlaanderen en Brabant kwamen bij steekproeven gelijkaardige cijfers als die van Hombeek naar voren. In sommige streken stierf zelfs één kind op vier binnen het eerste levensjaar[152]. Pas halverwege de negentiende eeuw, tussen 1840 en 1850 kent die kindersterfte een lichte terugval, om nadien weer te stijgen tot aan het begin van de twintigste eeuw[153]. Verschillende oorzaken kunnen worden aangewend: slechte voeding, kinderarbeid, onhygiënische leefomstandigheden en de vele ziektes zijn er slechts enkele.

Bijna elk gezin verloor één of meerdere kinderen. Op zich was dat ook niet verwonderlijk, het ging al eeuwen zo. Mensen maakten genoeg kinderen in de hoop dat enkele oud genoeg zouden worden om voor hun ouders te zorgen als die bejaard waren. Kindersterfte maakte deel uit van het leven. Mensen gingen zeer vertrouwd om met de dood, omdat die overal loerde. Overal toesloeg. Maar hoe vertrouwd die dood ook was, toch zorgde ze voor enorm veel leed. De ene familie kreeg hardere klappen te verduren als de andere. Zo ook de familie Verlinden.

Twee dagen voor de Slag bij Waterloo, op 16 juni 1815, trouwen **Jan Baptist Verlinden** en **Maria Theresia De Keersmaecker** in Hombeek voor de kerk. Hij is 24, zij 22. Twee jaar later volgt het eerste kind: **Josse**. **Elisabeth**, **Monica** en **Karel** volgen in de volgende jaren. Alles lijkt goed te gaan, tot de dood begin februari 1826 genadeloos toeslaat. Het gezin werd wellicht getroffen door een agressieve epidemie, want alle kinderen bezwijken op één week tijd. De oudste, Josse, sterft op 1 februari 1826. Elisabeth volgt hem een dag later, Monica sterft de vijfde en Karel sterft op 7 februari. Op amper één week tijd verliest het koppel al hun vier kinderen. De oudste was amper acht, de jongste nog geen anderhalf. Toch herstelde het koppel zich van deze vreselijke tegenslag. Het jaar nadien werd het volgende kind geboren, **Guilielmus**. Uiteindelijk zouden Jan Baptist en Maria Theresia na die vreselijke week nog vier kinderen krijgen, waarvan er drie de volwassen leeftijd zouden halen.

Epiloog – een nieuwe eeuw

Tijdens de hele negentiende eeuw veranderde er amper iets in de geregelde armenzorg. De wet van 27 november 1891 op de openbare onderstand bevestigde de toestand zoals die vastgelegd was ten tijde van de Franse overheersing[154]. Wat wel nieuw is bij de invoering is dat alle kosten van onderhoud, ziekenhuiskosten en bijstand aan familieleden moeten worden terugbetaald aan de hulpbehoevende, net als de ziekenhuiskosten voor kinderen van onder de 16 en ouderen boven de 70[155].

Dat is dus enige verbetering in de toestand van de armen, en het is niet toevallig dat het dan gebeurt. De omwenteling naar de twintigste eeuw is een breukvlak. In het laatste kwart van de negentiende eeuw breekt de socialistische partij door in België. Arbeiders eisen meer rechten, er wordt gewerkt aan sociale wetten. De Belle Epoque boezemt de mensen vertrouwen in. Iedereen kijkt de toekomst positief tegemoet. Al dat positivisme zou in 1914 bloedig de kop worden ingedrukt met de uitbraak van de Eerste Wereldoorlog, maar dat is een ander verhaal.

De boeren bleven afhankelijk van de oogsten, de dagloners van de economische situatie van de streek. De mensen moesten zich behelpen. Er waren goede jaren en slechte jaren. Met de Eerste Wereldoorlog veranderde alles. België werd vier jaar lang onderhouden door liefdadigheidsacties uit het buitenland (zie volgend artikel). Na de oorlog lag ons land in puin. Het is uiteindelijk de Brugse burgemeester en volksvertegenwoordiger **Amédée Visart de Bocarmé** die een voorstel indient dat uit zal groeien tot de Organieke wet op de Openbare Onderstand van 10 maart 1925. Die wet voorzag in de fusie van alle bestaande initiatieven met betrekking tot armenzorg. De **Commissie van Openbare Onderstand** was geboren[156].

Elke gemeente was verplicht een eigen Commissie op te richten die tot doel had de ellende van de noodlijdenden en zieken te verzachten. Iets meer dan 50 jaar later, op 8 juli 1976, werd de Commissie van Openbare Onderstand vervangen door de **Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn**, het OCMW.

Ook vandaag wordt de armenzorg nog steeds door de overheid geregeld. We moeten er misschien meer bij stilstaan, maar het leed is nog niet geleden. Meer dan één Vlaming op tien leeft anno 2011 in inkomensarmoederisico. Dat wil zeggen dat meer dan 10% van de Vlamingen niet of amper kan rondkomen met zijn of haar inkomen[157].

---

[152] http://www.erfgoeddag.faronet.be

[153] DEVOS (L) & LAMBRECHT (T.). "Overzicht van de zuigelingen- en kindersterfte in Zuid-Vlaanderen". In: *Bevolking, voeding en levensstandaard in het verleden. Verzamelde studies van Prof. Dr. Chris Vandenbroeke*. Gent Academia Press, 2004, p. 297

[154] MAHIEU (M.) & LUKOWIAK (A). *De openbare centra voor maatschappelijk welzijn*, p. 6

[155] MAHIEU (M.) & LUKOWIAK (A). *De openbare centra voor maatschappelijk welzijn*, p. 6-7.

[156] MAHIEU (M.) & LUKOWIAK (A). *De openbare centra voor maatschappelijk welzijn*, p. 9

[157] Cijfers Vlaamse Overheid, http://www4.vlaanderen.be

Hulp aan de bevolking van Hombeek en Leest, 1914-1919

Geert CLERBOUT

Inleiding

Al van bij de aanvang van de Eerste Wereldoorlog verkeert ons land in een hopeloze situatie wat de voedselvoorziening voor de bevolking betreft. De Duitse bezetter is de gezaghebbende overheid in ons land, maar kan niet instaan voor de bevoorrading van de meer dan zeven miljoen inwoners die plots onder haar gezag komen te staan[158]. Het bezettingsleger kampt overigens zelf al snel met voedselproblemen. Een groot aantal gemeenten koopt in de weken na de inval, voor het Duitse leger haar grondgebied heeft bereikt, granen aan om een stock aan te leggen[159]. Al na een paar maanden zijn de meeste voedselvoorraden opgebruikt. Op het platteland kunnen de mensen zich vooralsnog behelpen, maar ook die situatie is niet eindeloos houdbaar. Door een enorm tekort aan meststoffen, kan de landbouwproductie in België niet op peil worden gehouden. Daar komt nog bij dat de Duitsers bijna alle paarden opeisen, waardoor de landbouwers met een tekort aan trekkracht worden geconfronteerd[160]. Het is uiteraard niet verwonderlijk dat het dichtstbevolkte land ter wereld, dat bovendien haar inkomsten vooral haalt uit exportproducten, na enkele maanden van totaal isolement langzamerhand doorheen haar voorraden zit. Voor een land dat drie keer meer tarwe consumeert dan produceert is zo'n economische blokkade rampzalig[161]. De regering beseft dat er dringend maatregelen moeten worden genomen, want door de hoge nood, swingen ook de prijzen van voedingsproducten al snel de pan uit. Dat de prijs van tarwe tussen 1914 en 1918 met 150% stijgt, zal weinigen verwonderen, maar zelfs de aardappelprijs stijgt in vier jaar tijd met maar liefst 300%[162]. De lonen daarentegen stijgen amper in de vier oorlogsjaren. Daar komt nog bij dat er zich al snel een zwarte markt ontwikkelt. Op die markt stijgen de prijzen nog sneller dan op de officiële markt, die door de overheden wordt gecontroleerd. Op die manier worden veel boeren rijk op ten koste van arme dorpsgenoten. Om dit alles tegen te gaan, beslissen de officiële instanties al snel om over te gaan tot geregulariseerde hulpacties om de bevolking van voedsel te voorzien.

Reeds enkele dagen na het uitbreken van de oorlog leggen verschillende burgemeesters maximumprijzen vast om de voedselverkoop in de hand te houden. Half augustus worden deze maatregelen door Brussel bevestigd en gaan ze nationaal van kracht. Op 15 augustus worden er maximumprijzen opgelegd voor verschillende voedingsstoffen. Bloem kost nu maximum 28 frank per 100 kg en brood hoogstens 32 cent per kilogram. Voor de aardappelen wordt een speciale maatregel getroffen. Tot eind september kost 100 kg aardappelen maximum 9 frank. Daarna nog hoogstens 8 frank. Ook de prijzen van tarwe, zout, suiker en rijst worden bevroren. Bovendien mogen de provinciegouverneurs en de burgemeesters, elk binnen hun machtsgebied, bovenstaande producten vorderen aan de prijzen die werden opgelegd. Op die manier moet de verdeling van de voeding onder de bevolking eerlijk verlopen[163]. Op het verhogen van de maximumprijzen door handelaars staan zware straffen. In Mechelen riskeert een handelaar een boete van 26 tot 500 frank en een gevangenisstraf van 1 maand tot 5 jaar[164]. Overal in het land worden spontaan hulpacties op touw gezet, maar die kunnen nooit opbrengen wat het Belgische volk nodig heeft. Verschillende hulporganisaties, die al voor de oorlog bestonden, breiden hun actieterrein uit, maar ook dat is onvoldoende. Het land heeft nood aan een gecentraliseerde organisatie die ervoor kan zorgen dat de voedingsmiddelen alle inwoners van het bezette gebied bereiken. En die organisatie komt er ook.

Het Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit

Van bij het begin van de Duitse bezetting van ons grondgebied, wordt in Brussel het *Centraal Comité voor hulp- en voedselvoorziening* opgericht, onder voorzitterschap van **Ernest Solvay**. Onmiddellijk daarna springen verschillende gemeenten, steeds verder van de hoofdstad verwijderd, op de kar. Heel snel verandert het

[158] PIRENNE (H.). *Geschiedenis van België*, p. 342.
[159] PIRENNE (H.). *Geschiedenis van België*, p. 342.
[160] BUYST (E.). "Van industriële grootmacht tot de zieke man van West-Europa", p. 127.
[161] PIRENNE (H.). *Geschiedenis van België*, p. 341.
[162] VAN CLEMEN (S.). *Den oorlog verklaard!*, p. 101.
[163] RENCY (G.). *La Belgique et la Guerre I: La vie materielle de la Belgique durant la Guerre Mondiale*, p. 120.
[164] SAM, Inventaris van de stadssecretarie van Mechelen (1914-1918), nr. 97, *Prijzen der eetwaren.* Bericht van 8 augustus 1914.

Brusselse Comité haar naam in *Nationaal Komiteit voor Hulp- en Voedingsmiddelen.* Dit is een louter privé-initiatief. Om te kunnen functioneren moet het erkend worden door de bezetter en de andere mogendheden.

Zitting van het Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit in Brussel[165]

Daarenboven moet het Komiteit ervoor kunnen zorgen dat de economische blokkade die ons land treft, wordt opgeheven. Zonder import van voedingsproducten, kan het haar doelen immers niet bereiken. **Emile Francqui**, die later voorzitter zou worden van het uitvoerend comité van het *Komiteit*, begrijpt dit en gaat te rade bij zijn Amerikaanse vriend **Herbert Hoover**. Die reist in opdracht van het *Komiteit* naar Londen en de Verenigde Staten. Na een aantal onderhandelingen bekomt hij de nodige rechten die nodig zijn om de invoer van voedsel, bestemd voor de Belgische burgers, te garanderen. De geallieerde mogendheden, die vrezen dat de Duitse bezetter ook zal profiteren van deze importclausule, willen zekerheden. Daarom ondertekent **gouverneur-generaal von der Goltz** een verdrag waarin hij zegt de rechten van het *Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit* te zullen respecteren.

Meteen wordt er een tweede organisatie opgericht, de *Commission for Relief in Belgium,* waarvan Hoover het voorzitterschap op zich neemt. De geallieerden staan toe dat er ononderbroken levensmiddelen worden ingevoerd in België, op voorwaarde dat ze tot aan de Belgische grens worden vervoerd onder bescherming van de ambassadeurs van Spanje, Nederland en de Verenigde Staten te Londen en van de ministers van die drie landen in Brussel. De Duitse overheid garandeert dat niets van de import zal aangeslagen worden door het Duitse leger en verleent Amerikaanse ambassadeurs van de *Commission* zelfs de toelating om te opereren op Belgisch grondgebied. Daarmee is von der Goltz van de last verlost om het Belgische volk van voedsel te voorzien. De geallieerden willen liever dat de Duitsers zelf moeten instaan voor het voeden van de Belgische bevolking, omdat dat extra moeilijkheden voor de bezetter met zich brengt, maar zien af van die plannen om de noodlijdende burgers niet voor het hoofd te stoten.

Tien dagen na de eerste zitting in Londen, levert de *Commission for Relief in Belgium* op 1 november 1914 een eerste lading voedingsproducten: via Engeland bereikt 2.300 ton meel, rijst en bonen onze hoofdstad[166]. In januari 1915 wordt de actiezone, met toestemming van de Duitse overheden, uitgebreid. Niet enkel voedsel voor mensen zal worden ingevoerd, maar ook de aanvoer van veevoeder behoort nu tot de activiteiten van de mondiale hulporganisatie[167]. In de volgende vijf jaren dat de *Commission* opereert om de Belgische bevolking van middelen te voorzien, heeft ze volgens **George Gay** 5.174.431 metrieke ton aan voedsel en hulpgoederen ingevoerd. Niet lang na de bevrijding verspreidt het *Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit* een bericht onder de bevolking om hulde te brengen aan de *Commission.* Volgens dat bericht heeft die organisatie tijdens de vier

---

165 RENCY (G.). *La Belgique et la Guerre I: La vie materielle de la Belgique durant la Guerre Mondiale*. Brussel, Henri Bertels, 1926, p. 141.

166 PIRENNE (H.). *Geschiedenis van België*, p. 344.

167 SAM, Inventaris van de stadssecretarie van Mechelen (1914-1918), Nr. 484, *Bijzonderste waarborgen verleend door de Duitsche overheid en onderrichtingen gezonden door den Gouverneur-Generaal aan de Provinciale Gouverneurs en aan de Kreigsoverheid van het etappengebied (25 februari 1915)*, p. 4.

oorlogsjaren voor zo'n 350.000.000 frank aan voedings- en hulpmiddelen in België verdeeld[168]. Bovendien heeft ze ervoor gezorgd dat er in het buitenland ruim 2.000 *comité's* zijn opgericht om geld en middelen in te zamelen voor het Belgische volk. Aan het einde van de oorlog beschikt de organisatie over 2.313 schepen die af- en aanvoeren met hulpmiddelen[169].

Vanaf maart 1915 wordt ook Noord-Frankrijk aangesloten bij het operatiegebied van de *Commission,* omdat ook daar bijna alle burgers in hoge nood verkeren door het oorlogsgeweld. Wanneer de VSA in 1917 militair interveniëren in ons land, stopt de *Commission* haar activiteiten. Haar taak wordt echter onmiddellijk overgenomen door een nieuwe instantie, het *Spaans-Nederlands Comité*, dat onder bescherming staat van de gezant van Spanje, **markies de Villalobar**, en gezant **van Vollenhoven** van Nederland. Diezelfde gezanten spelen overigens van het begin van de oorlog een belangrijke rol voor de werking van het *Komiteit.* Markies de Villalobar onderhandelt al in het najaar van 1914 met de Duitse overheden om bepaalde priviléges te bekomen voor de organisatie. Zo is de Generaal-gouverneur in november al bereid om telegramverkeer toe te staan tussen Brussel en Rotterdam om er zeker van te zijn dat de voedingsmiddelen België bereiken. Bovendien bevestigt hij dat hij in de toekomst, uitzonderlijk, treinverkeer zal toestaan om de voedingswaren van het *Komiteit* te verdelen[170].

De Spaanse gezant de Villalobar en zijn Nederlandse collega van Vollenhoven[171]

De hulp die België ontvangt, komt dus van twee kanten. Enerzijds is er de *Commission for Relief in Belgium* die ervoor zorgt dat de nodige voedingsmiddelen ons land bereiken en die in het buitenland fondsen zoekt om dat voedsel te betalen, en anderzijds is er het *Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit.* Dit is een onafhankelijke organisatie zonder winstbejag, die uitsluitend met Belgen werkt en er op toeziet dat haar medewerkers geen voormalige staatsambtenaren zijn, hoewel dat laatste niet overal even consequent wordt toegepast. Op die manier wil ze een

---

168 SAM, Inventaris van de stadssecretarie van Mechelen (1914-1918), Nr. 202, *NHVC Mechelen, boekhouding II*, Bericht van 29 november 1918.

169 PIRENNE (H.). *Geschiedenis van België*, p. 344.

170 SAM, Inventaris van de stadssecretarie van Mechelen (1914-1918), Nr. 484, *Bijzonderste waarborgen verleend door de Duitsche overheid en onderrichtingen gezonden door den Gouverneur-Generaal aan de Provinciale Gouverneurs en aan de Kreigsoverheid van het etappengebied (25 februari 1915)*, p. 3.

171 RENCY (G.). *La Belgique et la Guerre I: La vie materielle de la Belgique durant la Guerre Mondiale*. Brussel, Henri Bertels, 1926, p. 136 en p. 184.

zo onafhankelijk mogelijk bestaan leiden, zonder enige politieke bedoelingen. Toch is het *Voedingskomiteit* ontegensprekelijk een politieke actor. Het zorgt er door het opnemen van socialistische kopstukken in haar organisatie voor dat de arbeidersbeweging wordt geïntegreerd in de Belgische nationale politiek. Een proces dat voor de oorlog maar moeilijk tot stand kwam, maar nu, zij het op de voorwaarden van de elite, wel wordt doorgevoerd[172].

Op lokaal niveau streeft de organisatie ernaar vertegenwoordigers van de drie grote partijen in haar rangen te hebben en het contact met de bezetter tot het minimum te beperken. Het *Hoofdkomiteit* zorgt voor de verdeling van de goederen onder de provinciale, *arrondissements- en de lokale komiteiten*. Zoals de naam het zegt is de organisatie tweeledig. Hoofddoel is de bevolking te voorzien van voeding, maar ook andere middelen worden verschaft. Elk *komiteit* heeft een afdeling *Hulp*, waar het volk gratis of tegen verminderde prijzen bepaalde noodzakelijke middelen kan kopen, zoals kleding, schoenen en veevoeder. Deze hulpafdelingen staan ook in voor de bedeling van volkssoep en de melkbedelingen.

Niet lang na de oprichting van het *Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit* spreekt voorzitter Solvay dat de instelling *"een soort voorlopige, vaderlijke en welwillende regering"* moet zijn. Die taak heeft het *Komiteit* ruimschoots vervuld. De organisatie heeft er wel steeds op moeten toezien dat ze volledig onpartijdig en autonoom kon handelen. Voor Solvay en Franqui is het *Komiteit* meer dan enkel een interimregering. Als grote industriëlen willen zij tonen dat ze België op een rationele manier kunnen besturen volgens de nieuwe wetten die gelden in een sterk opkomende markteconomie. Het is voor hen een erezaak om de echte politici te tonen hoe het beleid moet worden gevoerd. Toch blijft het *NHVK* afhankelijk van de Belgische regering. Hoe gul de buitenlandse giften gedurende de vier oorlogsjaren ook geweest mogen zijn, meer dan de helft van het kapitaal waarover de organisatie en de *Commission* konden beschikken, is afkomstig van de Belgische regering. Vanaf januari 1915 keert de regering een maandelijkse subsidie uit van 25 miljoen frank. Twee jaar later wordt die opgetrokken tot 37,5 miljoen frank. Daar komt nog bij dat gedurende de hele periode van haar bestaan, de *Commission* meer dan 163 miljoen frank aan giften heeft ontvangen[173].

De macht die het *NHVK* ontwikkelt is de bezetter een doorn in het oog. Al zeer snel na het begin van de oorlog richten de Duitsers *Zentralen* op in het Generaal-gouvernement. Die instellingen staan in voor de inbeslagname van het geproduceerde voedsel in België, zoals aardappelen en granen. Het *Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit* heeft dan als eerste het recht om de goederen van de verschillende *Zentrales* aan te kopen tegen een voordelig tarief. Op die manier verdienen de Duitsers ook geld aan de werking van het *Komiteit.* De bezetter controleert met andere woorden de inheemse waren terwijl de Belgen de ingevoerde waren beheren.

Verschillende factoren liggen aan de basis van het grote succes dat deze grootschalige hulporganisatie kenmerkt. Eerst en vooral is er de kleine oppervlakte die België beslaat. Distributie is een belangrijk punt en aangezien alle spoorwegen afgesloten zijn voor vervoer (met uitzondering van militaire transporten door de Duitsers), moeten de hulpgoederen via water- of landwegen op hun bestemming geraken[174]. Gezien het grote gebrek aan brandstof en kolen, is dat in oorlogstijd niet evident. Door de kleine oppervlakte van België is het *Komiteit* er dankzij haar 125.000 vrijwilligers toch in geslaagd om alle goederen tot in de verste uithoeken van het land verdeeld te krijgen. Een tweede punt, aansluitend, is de bevolkingsdichtheid. Omdat de mensen in België zo dicht bij mekaar wonen, is er spontaan een netwerk ontstaan dat de verdeling van goederen heeft vergemakkelijkt. Iedereen heeft zijn persoonlijk netwerk gekoppeld aan dat van zijn buur en op die manier is er op enkele weken tijd een nationaal netwerk ontstaan dat de verdeling van de goederen vier jaar lang heeft gedragen. Duizenden medewerkers hebben zich (min of meer) belangeloos ingezet voor het goede doel. Het zijn overigens die ontelbare al dan niet betaalde werkkrachten die ervoor hebben gezorgd dat België is blijven ademen onder de bezetting. Het land heeft zich door het *Komiteit* diep in de schulden gestoken, maar het is daardoor wel blijven *leven*…

De lokale komiteiten van Hombeek en Leest

Elk dorp had tijdens de Grote Oorlog zijn eigen *komiteit*. Dat lokale *komiteit* stond onder toezicht van het *arrondissementskomiteit*. Hombeek en Leest vielen allebei onder het *arrondissementskomiteit* van Mechelen, dat op haar beurt weer deel uitmaakte van het provinciale *komiteit* Antwerpen. Helemaal aan het hoofd van de

---

172 LUYTEN (D.). "Van misèreland naar mirakelland: sociale politiek in de greep van oorlogen en crisis". In: VAN DEN WIJNGAERT (M.), BUYST (E.), GERARD (E.), LUYTEN (D.), VANDEWEYER (L.). *België, een land in crisis, 1913-1950.* Standaard Uitgeverij, Antwerpen, 2006, p. 179.

173 PIRENNE (H.). *Geschiedenis van België*, p. 346.

174 Uit de verslagen van het Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit blijkt dat er weldegelijk gebruik werd gemaakt van het Buurtspoorwegennetwerk, zij het in beperkte mate.

piramide stond het Brusselse *Hoofdkomiteit* van Francqui. Elk *komiteit* bestond uit drie verschillende Kassen: A voor de afdeling *Voeding*, B voor de afdeling *Hulp* en C voor de afdeling *Werklozensteun*. Daarnaast waren er nog speciale afdelingen die van plaats tot plaats afhankelijk waren. Er konden afdelingen worden opgericht voor melkbedelingen aan zuigelingen, schoolsoep voor de kinderen, cursussen voor huisvrouwen, onderstand voor vluchtelingen, enzovoort.

In Hombeek neemt **dokter Van Assche** het voorzitterschap op zich, terwijl de **statieoverste Vervoort** zowel de taak van schatbewaarder als die van secretaris voor zijn rekening neemt. Wanneer we een blik werpen op de overige leden valt meteen op dat de sociale hiërarchie die in de plattelandsdorpen nog een grote rol speelt, ook binnen het *komiteit* wordt gerespecteerd. Zo zijn **gemeentesecretaris Govaerts**, **gepensioneerd hoofdonderwijzer Vleminckx**, **pastoor De Ridder** en **burgemeester Peeters** allemaal actieve leden van het lokale *komiteit*. Onder de overige leden bevinden zich twee renteniers (**Meuldermans** en **De Keyser**), wat wijst op hun financiële welstand, een edele (**Montens**), drie landbouwers (**Cools**, schepen **Keuleers** en **Stevens**), een brouwer (**gemeenteraadslid Lenaerts**) en een werkloze (**De Hoef**)[175]. Iedereen is dus vertegenwoordigd, zij het niet representatief.

In Leest bijvoorbeeld vormen de landbouwers de grootste groep bij de komiteitsleden. Van de 13 leden zijn er zeven landbouwers, waaronder erevoorzitter **Jaak Bernaerts**. De pastoor van de parochie, **Jos Beukelaers**, neemt het voorzitterschap op zich en onderwijzer **Constant Moons** wordt secretaris bij het komiteit. Daarnaast zijn ook twee hoveniers (**Joseph Vlierbergen** en **Joseph Selleslag**) en twee renteniers (**Louis** en **Frans Wauters**) actief binnen het gezelschap[176]. **Pieter Diddens**, **Jan ?**, **David Verbruggen**, **Henri Scheers**, **Frans Spruyt** en **Constant Voet** vervolledigen het gezelschap.

Frans De Ridder, pastoor van Hombeek vanaf 1915, maakte ook deel uit van het plaatselijke Hulp- en *Voedingskomiteit* van de gemeente.

Het Hombeekse *komiteit* werd opgericht eind november 1914, dat van Leest op 3 december. Op 4 januari 1915 wordt de afdeling Hulp van Hombeek opgericht, voordien was er enkel een afdeling voeding[177]. Al snel wordt duidelijk dat de twee Mechelse randgemeenten in vergelijking met andere dorpen in de buurt, de eerste oorlogsmaanden goed zijn doorgekomen. Half december richt oud-hoofdonderwijzer Vleminckx een brief aan **advocaat Campion** in Vilvoorde, waarin hij de toestand van de gemeente en het pas opgerichte *komiteit* uit de doeken doet. Vleminckx verklaart dat de activiteiten in Hombeek weer hun gewone gangetje gaan, dat de kerk is hersteld en dat er vijftien huizen zijn vernield tijdens de eerste oorlogsmaanden. De meeste mensen zijn teruggekeerd van de vlucht en de scholen zijn weer open voor de leerlingen[178]. Een week later wordt duidelijk dat Vleminckx de brief naar de afgevaardigde voor de provincie Brabant heeft gestuurd, in plaats naar die van Antwerpen. Voortaan wordt alle communicatie met het Antwerpse *provinciekomiteit* gevoerd. Naast deze kleine vergissing is het Hombeekse *komiteit* wel goed van start gegaan, want begin januari 1915 wordt er al gezorgd voor 43 dekens, kledij voor 46 kinderen van 2 tot 15 jaar, 9 bedden en 10 paar klompen voor kinderen van 4 tot 10 jaar oud. Al deze goederen worden onmiddellijk onder de Hombeekse bevolking verdeeld.

---

175 ARA Beveren-Waas, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit, A2, 2579. *Briefwisseling met de lokale komiteiten: Hombeek.* Samenstelling van het komiteit.

176 ARA Beveren-Waas, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit, A2, 2581. *Briefwisseling met de lokale komiteiten: Leest.* Samenstelling van het komiteit.

177 ARA Beveren-Waas, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit, A2, 2581. *Briefwisseling met de lokale komiteiten: Hombeek. Brief van 3 februari 1915.*

178 ARA Beveren-Waas, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit, A2, 2579. *Briefwisseling met de lokale komiteiten: Hombeek, Brief van 14 december 1914.*

De toestand in januari 1915

De plaatselijke *komiteiten* van Hombeek en Leest maken op vraag van het provinciale *komiteit* in januari 1915 een stand van zaken op over de toestand in hun gemeente. Dat geeft ons een interessant beeld over hoe erg het gesteld was met de dorpen na een half jaar Eerste Wereldoorlog:

HOMBEEK	LEEST
Inwoners: 2.803 Huizen bij aanvang van de oorlog: 500 Huizen vernield of heel zwaar beschadigd: 15 Huizen die beschadigd zijn: 15 Daklozen: 15 gezinnen Gedode burgers: 5 Behoevende gezinnen : 3 Hoeveel mensen tellen die gezinnen samen: 25 Werkloze fabrieksarbeiders ten gevolge v/d oorlog: 34 Gem. aantal mensen per gezin van deze mensen: 8 Dringend nood aan schoenen en onderkleding voor scholieren Bestaande voorraad (in kg): - rogge: 11.200 - tarwe: 7.300 - meelbloem: - - aardappelen: onvoldoende - haver: 2.500 - hooi: 91.000 - beetwortelen: 150.000 - stro: 200.000 Dagelijkse hoeveelheid voedingsstoffen nodig (in kg): - meel of bloem: 700 - rijst: 25 - erwten: 25 - bonen: 25 - aardappelen: 2.500 - suiker en zout: - Veevoeder dagelijks nodig: 1.000 kg	Inwoners: 1.640 Huizen bij aanvang van de oorlog: 297 Huizen vernield of heel zwaar beschadigd: 12 Huizen die beschadigd zijn: 7 Daklozen: 71 Gedode burgers: 2 Behoevende gezinnen: 20 Werkloze fabrieksarbeiders ten gevolge vd oorlog: 40 Gem. aantal mensen per gezin van deze mensen: alles samen 179 mensen Dringende voedselnood: boter Onmiddellijk beschikbare gelden: 1000FR Bestaande voorraad (in kg): - rogge: 90.000 - tarwe: 13.000 - meelbloem: - - aardappelen: 280.000 - haver: 7.000 - hooi: 80.000 - beetwortelen: 200.000 - stro: 160.000 Dagelijkse hoeveelheid voedingstoffen nodig (in kg): - meel of bloem: 410 - rijst: 20 - erwten: 15 - bonen: - - aardappelen: 1.000 - suiker en zout: 5 (extra aanvraag) Veevoeder dagelijks nodig: 1.500 kg

In Hombeek heeft het *komiteit* ruimte beschikbaar gekregen in het gemeentehuis om haar waren te stockeren. De gemeente voorziet ook een vrachtwagen, zodat de waren niet langer met paard en kar aangevoerd moeten worden. In Leest gebeurt hetzelfde, ook daar wordt door de gemeente een lokaal en een vrachtwagen voorzien. Naast een lokaal in het gemeentehuis, slaat het Hombeekse *komiteit* haar tenten ook op in het patronaat. Dat wordt de uitvalsbasis voor de hele oorlog. Even wordt er ook nog gebruik gemaakt van de jongensschool, maar al snel wordt die locatie opgegeven ten voordele van een oude danszaal in het centrum van Hombeek. Het *komiteit* krijgt de toestemming voor het gebruik van die zaal op voorwaarde dat er een strikte scheiding tussen de zaal en het bijbehorende café is.

De lokale *komiteiten* vergaderen elke week om de werking te bespreken. Ook vragen van burgers worden daar behandeld, geschillen worden uitgeklaard en er wordt beslist voor wat de beschikbare middelen aangewend zullen worden. De leden van het *komiteit* hadden dus een erg reële macht. Zij konden in wezen beslissen of hun buur al dan niet recht had op een extra 20kg meel of niet. Het lot van de bevolking lag in hun handen. Daarom was het bijzonder belangrijk dat het *komiteit* haar neutraliteit kon bewaren en niet beticht kon worden van vriendjespolitiek of enige andere politieke doelen. Daarom stuurt het *Hoofdkomiteit* in augustus 1915 nogmaals

een omzendbrief rond naar alle *komiteiten* met de vraag om geen gemeenteambtenaren in dienst te nemen bij het *komiteit*.

De gemeentes bleven namelijk opereren tijdens de Eerste Wereldoorlog, zij het onder Duits toezicht. Wanneer diezelfde mensen ook in het *komiteit* actief zouden blijven, zou dat de neutraliteit van de organisatie schaden. Als reactie op deze omzendbrief neemt gemeentesecretaris Govaerts ontslag uit het Hombeekse *komiteit* om aan de vraag van het hoofdkomiteit te voldoen. Hij wordt door voorzitter Van Assche op de vergadering van 21 augustus 1915 in de bloemetjes gezet voor het geleverde werk en meteen daarna vervangen door Vervoort.

Hier in het gemeentehuis kreeg het Nationaal Hulp- en *Voedingskomiteit* een plaats toegewezen om haar goederen te stockeren. Daarnaast had het *komiteit* ook op andere plaatsen in de gemeente nog lokalen ter beschikking

Zeker in kleine gemeentes als Hombeek en Leest speelt het *Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit* een cruciale rol tijdens de dagelijkse werking van een gemeente. Samen met de gemeenteraad beslist het *komiteit* in grote mate hoe het de mensen vergaat. Het *komiteit* had immuniteit verkregen van de Duitse bezetter, waardoor het niet gecontroleerd kon worden.

Dat is iets waar het verzet zijn graantje probeerde van mee te pikken, maar vrijwel overal deed het plaatselijke *komiteit* erg haar best om neutraal te blijven en zich noch aan de ene, noch aan de andere partij te binden. De organisatie had slechts één doel: zorgen dat iedereen genoeg te eten had, en kleren om zich te verwarmen. Werkelijk alles moesten de mensen op het *komiteit* gaan vragen, het was het enige aanspreekpunt in vier jaar bezetting. Op 10 augustus 1915 wordt beslist dat mijnheer Daens maandelijks 21 kg meel zal krijgen op kosten van het *komiteit*, een maand later krijgen de vrouwen van Denteneer en De Smet extra meel op kosten van het *komiteit*. Ook wordt er gezorgd dat bepaalde kinderen extra melktoelagen krijgen. De kinderen van Vervoort krijgen enkele weken later de garantie dat ze wekelijks vier kilogram meel krijgen op kosten van het *komiteit* en mijnheer Geerts bekomt sokken en blokken voor zijn kinderen via het *komiteit*. En zo probeerde de organisatie om de Hombeekse burgers in woord en daad bij te staan tijdens de moeilijke jaren. Het was een periode waarin iedereen zijn steentje bij moest dragen. In een kleine gemeente kon dat goed in de gaten worden gehouden. Wie over had werd verwacht te delen en wie te weinig had, kon rekenen op hulp vanuit het *Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit*.

Het komiteit is er om de mensen te helpen die het nodig hebben. Het is dus geen permanente sociale zekerheid zoals wij die nu kennen. In de winter hebben er uiteraard meer mensen hulp nodig dan in de zomer. Begin september 1915 wordt de steun in Leest tijdelijk verminderd omdat bijna alle werklozen aan de slag zijn op de velden[179]. De oogst moet worden binnengehaald. Omgekeerd zijn er soms pieken in de werkloosheid, waardoor het komiteit beslist in te grijpen. In Heffen worden werklozen aan het werk gezet om de Leibeek uit te baggeren en klusjes van algemeen nut uit te voeren. Op die manier zijn ze bezig, verdienen ze geld, en kunnen ze ook niet als werkloze gedeporteerd worden door de bezetter.

Rantsoenen voor de bevolking

Op het plaatselijke *komiteit* kunnen de mensen gedurende de oorlogsjaren elke veertien dagen een rantsoen bekomen. De organisatie maakt echter een onderscheid tussen drie groepen van mensen: in de eerste plaats de „geheel ondersteunde gezinnen", ten tweede de „gedeeltelijk ondersteunde gezinnen" en tot slot de „niet-ondersteunde gezinnen". De eerste groep geniet kosteloze ondersteuning, de tweede categorie ontvangt wekelijks een beperkt pakket levensmiddelen. Dat pakket kunnen ze dan nog eventueel aanvullen met een *koopkaart.* De derde groep heeft enkel recht op zo'n *koopkaart* en geniet geen gratis steun. De vastgelegde rantsoenen door het *komiteit* mogen echter door geen van de drie groepen worden overschreden[180]. Iedereen heeft recht op evenveel, al moet de ene ervoor betalen en de andere niet. De hoeveelheden en producten die deel uitmaken van het

[179] ARA Beveren-Waas, A2, 288, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *PV's van de plaatselijke komiteiten, gemeentes E-R.* Leest, pv van 2 september 1915.

[180] VAN HOORICK (K.). "Hombeek 1914-1918. Een klein dorp in de Grooten Oorlog.". In: HOEMBEKA. *Bijdragen aan de Hombeekse geschiedenis, deel 6,* pp. 224-225.

maandelijkse rantsoen worden bepaald door het provinciale *hoofdkomiteit* en via het *arrondissementskomiteit* gecommuniceerd aan de lokale afdelingen. Elke burger die is ingeschreven op het *komiteit* heeft recht op een tweewekelijks rantsoen, bestaande uit een aantal producten die door de mensen aan een zekere prijs per kilogram kunnen worden gekocht. Ook al heeft men het geld, men mag niet meer waren inkopen dan het rantsoen bepaalt. Wie met het rantsoen niet voldoende voedsel heeft om te overleven, moet zich noodgedwongen wenden tot de winkels die nog geopend zijn, of tot de zwarte markt. Niet iedereen heeft echter altijd recht op een rantsoen. Landbouwers die meer dan 10 aren bebouwen, worden in september 1918 bijvoorbeeld uitgesloten van een uitkering[181]. Bovendien zijn de rantsoenen zelf vaak niet toereikend voor de vele behoevenden. Het lot van de bevolking ligt volledig in handen van de buitenlandse import die via Rotterdam België moet bereiken. Vooral vanaf 1917, wanneer de Verenigde Staten interveniëren in de Eerste Wereldoorlog, gebeurt het regelmatig dat de voedingswaren hun bestemming niet bereiken. De hernieuwde duikbotenoorlog en het gebrek aan scheepsruimte bij de geallieerden maken dat steeds minder goederen kunnen worden geïmporteerd[182]. In juni 1917 wordt bericht gegeven aan de plaatselijke afdelingen van het *Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit* dat er sinds 27 april geen bevoorrading meer is binnengekomen vanuit Rotterdam, waardoor het broodrantsoen moet worden teruggebracht tot 200 gram per dag. Bovendien wordt de bevolking aangemaand nog zuiniger om te springen met brood en meel.

Bericht

Al de uitdeelingen van onderstand welke in dit lokaal geschieden worden gedaan onder de bescherming en met de toelagen van het Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit, waarvan de leden van het plaatselijk Komiteit de afgevaardigden zijn.

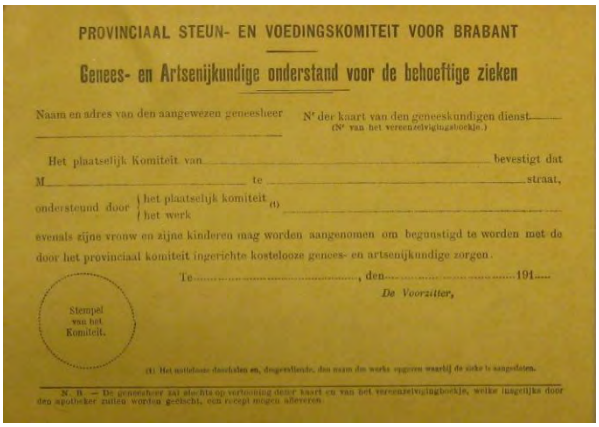
19936. — Bruxelles. — Typ. et lith. E. Guyot, rue Pachéco, 12.

Alle plaatselijke komiteiten kregen dit bericht toegestuurd van het Brusselse *hoofdkomiteit*. Het moest in het lokaal op een zichtbare plaats worden aangebracht[183].

Het *Komiteit* probeert de schaarsheid op te vangen door de vlees- en soeprantsoenen voor de maand juni te verhogen. Dat heeft op zijn beurt een weerslag op de bedeling van volks- en schoolsoepen, die daardoor moeten

[181] ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 10 september 1918.
[182] BUYST (E.). "Van industriële grootmacht tot de zieke man van West-Europa", p. 128.
[183] ARA Brussel, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit, provincie Brabant.

worden beperkt[184]. Later, wanneer de doorstroming van goederen weer vlotter verloopt, wordt het broodrantsoen weer opgetrokken, maar de toestand blijft onzeker. Een jaar later, in maart 1918, torpederen de Duitsers een duikboot van het *Komiteit*, waardoor ettelijke tonnen graan niet tot in België geraken. Als gevolg daarvan worden de brood- en meelrantsoenen teruggebracht van 335 tot 255 gram per persoon[185]. Dergelijke gebeurtenissen zijn gedurende het verloop van de oorlog en zeker naar het einde toe schering en inslag. In mei 1918 wordt het tweewekelijkse rantsoen ingeperkt wegens een gebrek aan maïsvlokken en een maand later worden de plaatselijke *komiteiten* ervan op de hoogte gebracht dat er wegens een ernstige importachterstand geen leveringen kunnen plaatsvinden. De lokale instellingen moeten zich daarom behelpen met de nog resterende stock, die vooral erwten en bonen bevat[186]. Een maand later komt er bericht dat de leveringen van meelwaren uiterst gering blijven, waardoor er de hele maand augustus geen meelbedelingen zullen kunnen plaatsvinden[187]. Om dit gebrek te compenseren, wordt het rantsoen van vet opgetrokken, maar vet is uiteraard veel duurder dan meel, waardoor sommige mensen die wel recht hebben op de aankoop van meer vet, het daarom niet kunnen betalen[188].

PROVINCIAAL STEUN- EN VOEDINGSKOMITEIT VOOR BRABANT

Genees- en Artsenijkundige onderstand voor de behoeftige zieken

Naam en adres van den aangewezen geneesheer

N° der kaart van den geneeskundigen dienst
(N° van het verzendelvigingsboekje.)

Het plaatselijk Komiteit van bevestigt dat

M te straat,

ondersteund door { het plaatselijk komiteit / het werk } (1)

evenals zijne vrouw en zijne kinderen mag worden aangenomen om begunstigd te worden met de door het provinciaal komiteit ingerichte kostelooze genees- en artsenijkundige zorgen.

Te , den 191..

De Voorzitter,

Stempel van het Komiteit.

(1) Het nutteloze doorhalen en, dagerelijks, den naam der werke opgeven waarbij de zieke is aangesloten.

N. B. — De geneesheer zal slechts op vertooning dezer kaart en van het verzendelvigingboekje, welke dagelijks door den apotheker zullen worden geëischt, een recept mogen afleveren.

Het Komiteit had kaarten voor de aankoop van voedingswaren en kolen, maar evengoed voor medische zorgen, zoals deze kaart uit de provincie Brabant aantoont.

Een traditioneel rantsoen in het midden van de oorlog bestaat doorgaans uit een paar honderd grammen vet of spek, rijst en maïs. Daar komt meestal nog één extra product bij, zoals koffie, cacao, bonen, erwten of zeep. In juli 1916 heeft een noodlijdende burger uit het Mechelse arrondissement, die recht heeft op een rantsoen, de mogelijkheid om op het komiteit 350 gr. vet aan 2,30 fr/kg, 700 gr. rijst aan 0,66 fr/kg en 500 gr. grits (mais) aan 0,39 fr/kg te kopen[189]. De rantsoenen zijn echter onderhevig aan verschillende schommelingen. Niet alleen externe factoren, zoals de problemen bij de import, vormen een determinerende factor, maar ook de interne verdeling in België. Ondanks de massale invoer van verschillende voedingswaren, blijft de schaarste gedurende de hele oorlog een voortdurende kwelling voor het volk.

De plaatselijke *komiteiten* krijgen van de provinciale hoofdzetel dus enkel goederen toegezonden die lokaal het meest nodig zijn, maar zelfs dan kan nog niet altijd voldaan worden aan de vraag van de gemeentelijke afdelingen. Het gebeurt dus regelmatig dat, zoals in de twee laatste weken van oktober 1917, een dagelijks rantsoen uit niet meer bestaat dan 200 gram vet en 100 gram rijst[190]. Dit zijn echter de standaardrantsoenen, die gelden voor alle noodlijdenden. Daar komt bij dat bepaalde mensen recht hebben op extra's en anderen net op minder voedingsmiddelen. Zo gebeurt het dat de voortbrengers van melk en boter, de eigenaars van vee en varkens, beenhouwers en handelaars in boter en vet niet mogen genieten van de bedeling van liesvet[191]. Ook niet gesteunde personen wiens gezin volledig of gedeeltelijk uitgesloten is van de bedelingen van vetwaren, kunnen geen aanspraak maken op alle bedelingen. Zij genieten bijvoorbeeld niet van de volkssoep[192]. Zoals eerder gezegd worden de landbouwers die meer dan 10 aren bebouwen in bepaalde periodes van het jaar uitgesloten voor meelbedelingen en kunnen herbergiers vanaf september 1915 geen aanspraak meer maken op steun uit kassen A (voedselhulp) en C (werkloosheidskas).

---

184 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 5 juni 1917.

185 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 25 maart 1918.

186 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brieven van 3 mei 1918 en 14 juni 1918.

187 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Ongedateerde brief van juni 1918.

188 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 8 augustus 1918.

189 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 1 juli 1916.

190 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 15 oktober 1917.

191 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 24 november 1916.

192 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 16 april 1918.

Anderzijds worden er geregeld eenmalige of systematische extra's toegekend aan bepaalde individuen of groepen. Wanneer we het over collectieve toevoegingen hebben, betreft het over het algemeen jonge kinderen, zieken, werklozen en vluchtelingen. Deze groepen kunnen gedurende de hele actieve periode van het *Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit* genieten van een ruimere onderstand. Voor jonge kinderen houden die extra's voornamelijk melk of witte bloem in. De bloemrantsoenen voor kinderen van minder dan 2 jaar worden in mei 1916 vastgelegd op 750 gr/maand en in juli van datzelfde jaar opgetrokken tot 1kg/maand[193]. Met de schoolsoep wordt bovendien de hele schoolgaande jeugd dagelijks gevoed. De kosten voor deze schoolsoep lopen in sommige periodes zo hoog op dat het eenderde van het budget opslokt. In augustus 1917 krijgt het lokale komiteit van Hombeek een extra toelage van 500 frank, maar die blijkt onvoldoende. De kosten van de schoolsoep voor die maand lopen immers op tot meer dan 400 frank, waardoor er voor andere initiatieven amper geld overblijft[194]. Zieken kunnen van gelijkaardige voordelen genieten. Zij kunnen tegen voordelig tarief, op voorschrift van een geneesheer, beschuiten kopen bij het *komiteit* tegen een verminderde prijs. Wel zijn ook deze rantsoenen gelimiteerd tot tien beschuiten per tweedaagse, om geen misbruik in de hand te werken[195]. De zieken krijgen bij alle andere bedelingen voorrang, net als de werklozen. In een brief van mei 1916 herinnert het *arrondissementskomiteit* eraan dat werklozen onder alle omstandigheden voorrang krijgen bij voedselbedelingen[196]. Het Mechelse platteland kampt tijdens de hele oorlog met een aanzienlijk werkloosheidsprobleem, waardoor de lokale *komiteiten* hier ook extra middelen in investeren. Eind augustus 1915 bestelt het Hombeekse *komiteit* een partij aardappelen, enkel en alleen om in de behoeften van de werklozen te kunnen voorzien[197]. Tot slot krijgen ook vluchtelingen een extra duwtje in de rug van het *komiteit.* Vanaf het einde van 1917 worden onze streken overspoeld met Franse vluchtelingen. Daarom richt het *NHVK* een speciale dienst op die zich enkel bezighoudt met het ondersteunen van deze oorlogsslachtoffers. Ook de lokale *komiteiten* hebben daarin een rol te vervullen. Op 21 november 1917 bevestigt een rondschrijven van het *arrondissementskomiteit* dat vluchtelingen op gelijke voet staan met alle andere Belgen. Bovendien hebben zij recht op een bijkomend broodrantsoen[198]. Vanaf dan stuurt het *hoofdkomiteit* regelmatig brieven rond met de vastgelegde rantsoenen voor vluchtelingen, maar doorgaans verschillen die amper van de rantsoenen waar de inheemse bevolking ook recht op heeft.

Brood is een ander belangrijk voedingsmiddel dat massaal wordt geïmporteerd om de noodlijdende Belgen te voeden. Via verschillende organismen worden broden onder de bevolking verdeeld. Bakkers dienen zich aan strikte richtlijnen te houden, bepaald door de verschillende overheden, zodat elk brood evenveel weegt en een even hoge voedingswaarde heeft. De broodprijzen worden uiteraard gedurende de hele oorlog vastgelegd. Toch is ook dit product afhankelijk van de invoer van verschillende granen. De *Commission* importeert vier jaar lang enorme hoeveelheden graan voor het bereiden van brood, en de Nederlanders voeren permanent broden in om aan de noden van het Belgische volk te kunnen voorzien. Toch is het, ondanks al deze inspanningen, niet evident dat de mensen elke dag brood kunnen eten. In juni 1916 heeft de Mechelse omgeving al te kampen met een groot broodtekort. Er wordt dan ook dringend gepleit voor een verhoging van het broodrantsoen. Uit het antwoord van het Provinciale *Hoofdkomiteit* van Antwerpen blijkt dat de Scheldestad op dat ogenblik met hetzelfde probleem worstelt. Het *komiteit* doet er dan ook alles aan om het broodrantsoen zo snel mogelijk op te trekken[199].

Voedsel is niet het enige dat wordt gerantsoeneerd. Kolen zijn in die periode de voornaamste verwarmingsbron en door de oorlogstoestand in het land, kan er al snel niet worden voldaan aan de noden van de bevolking. Bovendien moeten de steden en gemeenten ook zorgen voor de Duitse soldaten die er zijn ingekwartierd, waardoor de nodige hoeveelheid steenkool al snel hoge proporties aanneemt. De bevolking wordt tijdens de oorlog dan ook voortdurend aangespoord tot zuinigheid. In 1917 wordt er zelfs een kolenrantsoen opgelegd, waardoor iedereen slechts een beperkt aantal kilogram kolen mag inslaan. Om een idee te geven hoeveel steenkool er nodig is om een hele stad te voorzien, is het nuttig eens te kijken naar het maandelijkse verbruik.

---

193 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brieven van 1 mei 1916 en 10 juli 1916.

194 ARA Beveren-Waas, A2, 2579, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Briefwisseling met de lokale komiteiten: Hombeek.* Brief van 24 augustus 1917.

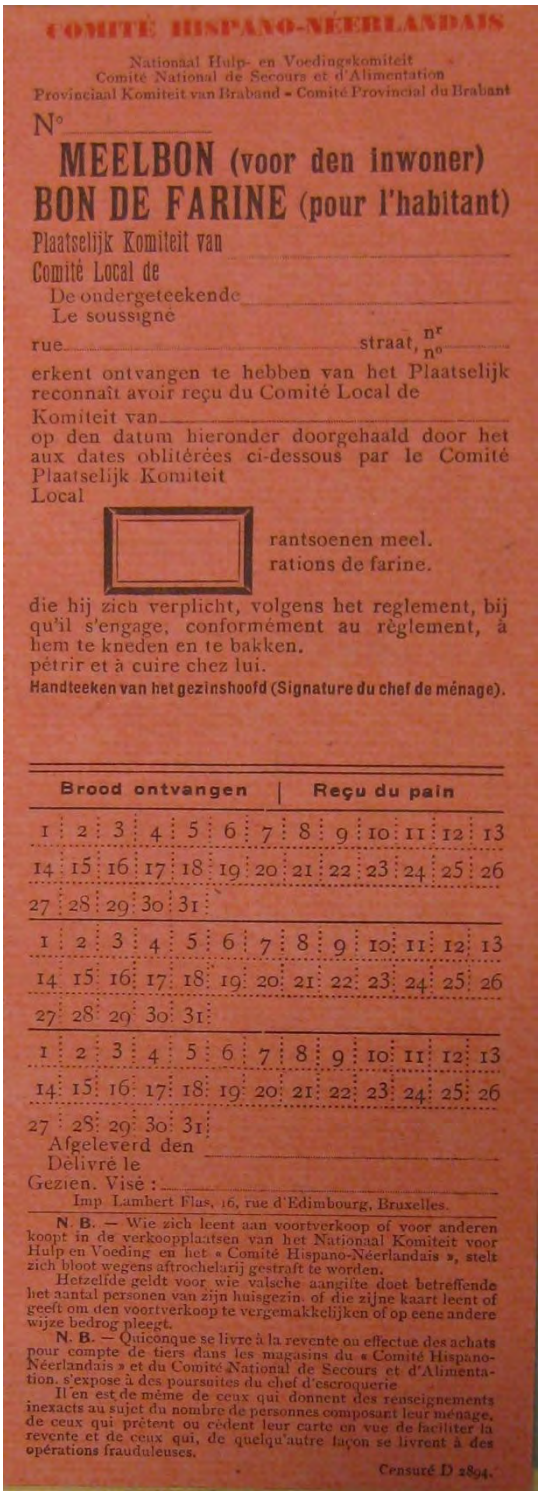
195 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 1 mei 1916.

196 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 1 mei 1916.

197 ARA Beveren-Waas, A2, 288, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Proces-Verbaal van de vergaderingen der plaatselijke komiteiten, gemeenten E tot R (Hombeek).* Pv van 29 augustus 1915.

198 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 21 november 1917.

199 SAM, Inventaris van de stadssecretarie van Mechelen (1914-1918), vak 77/8, nr. 11. *Nationaal Hulp- en Voedingscomiteit voor levering van brood aan de Mechelsche bevolking.* Brieven van 24 juni 1916 en 3 juli 1916.

COMITÉ HISPANO-NÉERLANDAIS

Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit
Comité National de Secours et d'Alimentation
Provinciaal Komiteit van Braband - Comité Provincial du Brabant

N°

MEELBON (voor den inwoner)
BON DE FARINE (pour l'habitant)

Plaatselijk Komiteit van
Comité Local de
De ondergeteekende
Le soussigné
rue straat, nr no
erkent ontvangen te hebben van het Plaatselijk
reconnaît avoir reçu du Comité Local de
Komiteit van
op den datum hieronder doorgehaald door het
aux dates oblitérées ci-dessous par le Comité
Plaatselijk Komiteit
Local

rantsoenen meel.
rations de farine.

die hij zich verplicht, volgens het reglement, bij
qu'il s'engage, conformément au règlement, à
hem te kneden en te bakken.
pétrir et à cuire chez lui.

Handteeken van het gezinshoofd (Signature du chef de ménage).

Brood ontvangen | Reçu du pain

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13
14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26
27 28 29 30 31
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13
14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26
27 28 29 30 31
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13
14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26
27 28 29 30 31

Afgeleverd den
Délivré le
Gezien. Visé :

Imp. Lambert Flas, 16, rue d'Edimbourg, Bruxelles.

N. B. — Wie zich leent aan voortverkoop of voor anderen koopt in de verkoopplaatsen van het Nationaal Komiteit voor Hulp en Voeding en het « Comité Hispano-Néerlandais », stelt zich bloot wegens aftrochelarij gestraft te worden.
Hetzelfde geldt voor wie valsche aangifte doet betreffende het aantal personen van zijn huisgezin of die zijne kaart leent of geeft om den voortverkoop te vergemakkelijken of op eene andere wijze bedrog pleegt.

N. B. — Quiconque se livre à la revente ou effectue des achats pour compte de tiers dans les magasins du « Comité Hispano-Néerlandais » et du Comité National de Secours et d'Alimentation, s'expose à des poursuites du chef d'escroquerie.
Il en est de même de ceux qui donnent des renseignements inexacts au sujet du nombre de personnes composant leur ménage, de ceux qui prêtent ou cèdent leur carte en vue de faciliter la revente et de ceux qui, de quelqu'autre façon se livrent à des opérations frauduleuses.

Censuré D 2894.

Voor maart 1917 schat burgemeester Dessain dat de stad Mechelen 2.245 ton steenkool zal nodig hebben[200]. Aangezien de steenkoolmijnen in Limburg en de Kempen tijdens de oorlog slechts op halve kracht draaien, is het bijgevolg niet verwonderlijk dat de bevolking werd verplicht te rantsoeneren. Vanaf 1917 wordt steenkool voor veel gezinnen een haast onbetaalbaar goed. In Mechelen betaalt men al snel 120 frank voor 1.000 kilogram steenkool[201]. Indien men in acht neemt dat een fabrieksarbeider op dat ogenblik amper 3 à 4 frank per dag verdient, is de rekening snel gemaakt. In september 1917 richt de Duitse overheid drie extra afdelingen van het *Landeskohlenverteilungsstelle* op in het Mechelse. Die instellingen hangen af van de nationale *Kohlenzentrale*, die op 26 april 1915 tot stand kwam[202].

De gezinshoofden krijgen elk een blauwe en een gele kaart, waarmee ze zich een gelimiteerd aantal kilogram kolen kunnen aanschaffen. Op die manier proberen de Duitsers ervoor te zorgen dat de wet van de markt niet zal meespelen. De rijken hebben slechts recht op evenveel kolen als de armen[203]. Het Mechelse gemeentebestuur hoopt diezelfde maand genoeg kolen te kunnen aankopen om elk van de 15.200 gezinnen 100 kilogram steenkool te kunnen aanbieden tegen een schappelijke prijs[204]. Later dat jaar wordt er door de bezetter voor geijverd om zo weinig mogelijk gebouwen te verwarmen. In het kader daarvan worden ook de verschillende avondscholen gesloten[205]. Het Mechelse stadsbestuur weigert hier echter op in te gaan, omdat de scholen te belangrijk zijn in de vorming van goede stielmannen.

Mensen die in kolen handelen, doen uiteraard gouden zaken. Vaak wordt het links of rechts ook op een akkoordje gegooid. De Hombekenaar **Engelbert Van Cauwenbergh** werkt tijdens de oorlog in de Mechelse gasfabriek. Hij kan er op het bureau gemakkelijk bonnen voor 500 kilogram kolen bemachtigen. De Hombeekse boeren, die nood hebben aan steenkool, bezorgt hij regelmatig een bon. In ruil daarvoor krijgt hij dan voldoende voedsel voor zichzelf en zijn familie[206]. Hij heeft zo zelfs zijn toekomstige vrouw leren kennen*: "Zo heb ik ook voor het eerst mijn latere vrouw Felice leren kennen die ook kwam vragen naar zo een bon. Ik was toen 20 jaar, zij 17. Ik heb dan zelf op een avond de bon bij haar thuis gaan afgeven. Zij woonde toen in een huis op de Leestste steenweg.*[207]*."* Sommige mensen konden via het *komiteit* rekenen op een extra toeslag van kolen. In augustus 1915 krijgt Hombekenaar **De Keersmaecker** 200 kg kolen op kosten van het *komiteit*.

[200] SAM, Inventaris van de stadssecretarie van Mechelen (1914-1918), Vak 77/53, nr. 7. *Aanschaffing van steenkolen.* Brief van 28 februari 1917.
[201] VERHAVERT (F.). *De Duitschers te Mechelen, 1914-1918 (Uit het dagboek van een Mechelaar),* p. 54.
[202] PIRENNE (H.). *Geschiedenis van België,* p. 365.
[203] SAM, Inventaris van de stadssecretarie van Mechelen (1914-1918), Vak 77/53, nr. 7. *Aanschaffing van steenkolen.* Bekendmaking van 26 september 1917.
[204] SAM, Inventaris van de stadssecretarie van Mechelen (1914-1918), Vak 77/53, nr. 7. *Aanschaffing van steenkolen.* Bekendmaking van 15 september 1917.
[205] SAM, Inventaris van de stadssecretarie van Mechelen (1914-1918), Vak 77/53, nr. 7. *Aanschaffing van steenkolen.* Ongedateerde brief van 6 oktober 1917.
[206] Hoembeka-archief, Eerste Wereldoorlog. *Mijne herinneringen uit de Eerste Wereldoorlog (E. Van Cauwenbergh)*, onuitgegeven notieties.
[207] Hoembeka-archief, Eerste Wereldoorlog. *Mijne herinneringen uit de Eerste Wereldoorlog (E. Van Cauwenbergh)*, onuitgegeven notieties.

De prijzen tijdens de oorlog

De prijzen tijdens de Eerste Wereldoorlog kunnen niet eenparig worden bestudeerd. Er is een enorm verschil merkbaar tussen de prijzen die op het *komiteit* worden gevraagd, waar ze zo laag mogelijk worden gehouden, en de prijzen op de (zwarte) markt, die soms voor gewone goederen tot 10 keer hoger en voor zeer gegeerde of luxegoederen tot 50 keer hoger liggen.

Product	1909-„14	15/08/1914	1915	1916	1917	1918
Meel	0,20	0,28	0,50	0,50	0,78	1,02
Suiker	0,34	0,70	0,85	0,85	1,15	
Aardappelen	0,08	0,09		0,18	0,20	
Boter	3,13	3,50	4,40			
Maïs			0,38	0,55	1	1
Brood	0,32	0,32	0,44	0,46	0,79	0,81
Bonen	0,45	0,45	0,90	1,50	1,50	2,10
Rijst	0,40	0,63	0,70	0,66	1,25	2,10
Spek/vet	1,57	2	2,50	2,80	4	5
Koffie	3		3,80	4	8	10
Rundvlees	1,96	1,95	1,95	4,80	10	

Hoogste prijzen op de officiële markt in Mechelen (t.e.m. 1915) en bij het komiteit (vanaf 1916), uitgedrukt in frank per kilogram[208].

Ondanks de vele inspanningen die niet alleen in België, maar in de hele wereld worden geleverd om ervoor te zorgen dat de Belgische bevolking voldoende voedsel tot zich kan nemen, merken we sterke prijsstijgingen op naarmate de oorlog vordert. Zelfs op het *komiteit* zijn de prijzen van de verschillende voedingsproducten gedurende de oorlog op zijn minst verdubbeld. Sommige goederen zijn seizoensgebonden en worden enkel in bepaalde periodes van het jaar verkocht op het *komiteit*. De aardappel is er het meest bekende voorbeeld van. 100 kilogram aardappelen kost tussen 1909 en 1914 gemiddeld 8,27 frank[209]. Na het vastleggen van de maximumprijzen op 15 augustus 1914 kost dezelfde hoeveelheid aardappelen maximum 9 frank. Toch swingen de prijzen in de daaropvolgende jaren de pan uit. Bij een levering van 1.000 kilogram aardappelen aan het *komiteit*, krijgt de Hombeekse boer **Domien Van Beveren** in juli 1916, 18 frank voor 100 kilogram[210]. Een jaar later beslist het Generaal-Gouvernement dat de landbouwers 20 frank zullen worden uitbetaald per 100 kilogram geleverde aardappelen[211]. Het is echter een product dat slechts af en toe op het komiteit wordt verkocht. In oktober 1917 biedt het *komiteit* een bijgevoegd rantsoen van aardappelmeel aan, tegen 3 frank per kilogram[212]! Mensen die absoluut aardappelen aan hun voedingsschema willen toevoegen, moeten zich doorgaans wenden tot de (zwarte) markt. Daar betaalt men soms tot 400 frank per 100 kg[213].

Noodgeld van de stad Mechelen, oktober 1917[214]

Het is duidelijk dat de gewone burgerbevolking slechts sporadisch kon genieten van een portie gekookte aardappelen. Enkel in de laatste maanden van het jaar, na het rooien van de aardappelen, kan iedereen de smaak van *patatten* nog eens proeven. De meeste *komiteiten* planten zelf aardappelen, die dan na de oogst kunnen worden verdeeld. In Heffen laat de opbrengst van de kweek in 1915 toe dat alle armen van het dorp drie maanden kunnen worden gevoed, geschat aan 80 kilogram per hoofd[215]. De aardappelen die niet voldoen aan de normen, de zogeheten *kleine patatten,* worden na de oogst openbaar verkocht aan de bevolking[216]. Zoals aangeduid behoren de aardappelen echter slechts sporadisch tot het menu.

---

208 Van enkele producten zijn niet alle gegevens teruggevonden, dus het is mogelijk dat sommige maximumprijzen nog iets hoger lagen. De prijzen vanaf 1916 zijn de komiteitsprijzen. De vroegere prijzen zijn de hoogste prijzen vastgesteld door de verschillende overheden.

209 RENCY (G.). *La Belgique et la Guerre I: La vie materielle de la Belgique durant la Guerre Mondiale*, p. 121.

210 Hoembeka-archief, Eerste Wereldoorlog. *Domien (Doke) Van Beveren vertelt over '14-'18.*

211 Hoembeka-archief, Eerste Wereldoorlog. *Verordening van 13 september 1917.*

212 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 15 oktober 1917.

213 RENCY (G.). *La Belgique et la Guerre I: La vie materielle de la Belgique durant la Guerre Mondiale*, p. 121.

214 (red.). *Waar is de tijd.* Waanders/Diogenes, i.s.m. de stad Mechelen, de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen en de Gidsenbond Mechelen, s.d., p. 385.

Doorgaans (lees: van januari tot augustus) moet het volk zich behelpen met rijst. Dit is één van de goederen die van 1914 tot 1920 massaal worden ingevoerd om de bevolking te helpen. Rijst maakt vrijwel elke maand deel uit van het standaardrantsoen dat op het lokale *komiteit* te bekomen is. Ook dit voedingsmiddel wordt naarmate de oorlog vordert steeds duurder. De Duitse bezetter legt de prijs van een kilogram rijst in september 1915 vast op 63 centiemen[217]. In de winkel betaalt men op dat ogenblik reeds 1,50 frank voor een kilogram rijst[218]. Tijdens de laatste twee oorlogsjaren wordt de komiteitsprijs voortdurend bijgesteld. In mei 1916 kost een kilogram rijst 66 centiemen, in de eerste maand van het volgende jaar komt daar 10 centiemen bij. Tegen het einde van 1917 is die prijs al verhoogd tot 1,25 frank/kg[219]. Aan het begin van het laatste oorlogsjaar wordt een kilogram rijst nog 25 centiemen duurder, tot anderhalve frank per kilogram[220]. Dit wil zeggen dat de prijs op één jaar tijd nagenoeg verdubbeld is. De prijsevolutie van maïs kent een analoge curve. Tot 1916 is er nauwelijks een prijsverhoging, dan volgt een geleidelijke stijging van 0,38 frank per kilogram in mei 1916 tot een halve frank in augustus en 55 centiemen in november van hetzelfde jaar[221]. Daarna wordt de prijs bijna verdubbeld tot 1 frank per kilogram in februari 1918, waarna de prijs stabiel blijft tot na de Eerste Wereldoorlog[222]. Deze prijsevolutie is voor zowat alle producten hetzelfde: stabiele prijzen tot 1916, dan geleidelijke prijsstijgingen en tot slot een forse prijsverhoging in de laatste maanden van 1917. In het laatste oorlogsjaar blijven de prijzen doorgaans stabiel, hoewel er naar het einde toe, wanneer de volgende winter nadert, weer stijgingen merkbaar zijn.

Meel kost na 15 augustus 1914 in ons land nog maximum 28 frank per honderd kilogram. Tegen maart 1916 is daar reeds 10 frank bijgekomen[223]. Wegens de grote schaarste kost dezelfde hoeveelheid meel een maand later echter al 50,25 frank[224]. Het hele volgende jaar wordt gekenmerkt door afwisselend prijsstijgingen en -dalingen, afhankelijk van de import. De verhogingen van de prijzen wegen echter zwaarder door, waardoor 100 kg meel in maart 1917 57 frank kost. De laatste oorlogswinter wordt echter gekenmerkt door een enorme schaarste aan allerhande voedingsproducten. Zoals eerder gezegd, komt daar nog bij dat de meelimport grote achterstand oploopt vanaf de zomer van 1917. Omwille daarvan stijgt de prijs bliksemsnel tot 73 frank in oktober 1917, tot 78,37 frank een maand later en tot 88,50 frank in maart 1918. Tegen het einde van de oorlog aan, in oktober 1918, kost 100 kilogram meel in het *komiteit* zo"n 102 frank[225]. Dit wil zeggen dat de prijs van het meel op het Mechelse platteland in de periode 1914-1918 gestegen is met maar liefst 270%. Hierbij moet nog worden opgemerkt dat het meel van 1918 niet van dezelfde kwaliteit is dan het vooroorlogse meel. Door de grote schaarste worden vele producten verdund of gemengd naarmate de oorlog vordert. De situatie wordt op een bepaald ogenblik zo ernstig dat het plaatselijke komiteit van Heffen al in augustus 1915 een schrijven richt aan het *hoofdkomiteit* om te klagen over de kwaliteit van de haar toegezonden tarwe[226]. Ondanks de enorme prijsstijgingen, drukt het *komiteit* de kostprijs enorm. Waar 100 kg meel op het *komiteit* in oktober 1917 maximum 73 frank kost, betaalt men voor dezelfde hoeveelheid bij de *Koninklijke Commissie tot Regeling van de Voorziening van Noodzakelijke Levensbehoeften in Belgische Gemeenten* op dat moment al 225 frank[227].

De prijs van het brood volgt nagenoeg dezelfde evolutie dan die van het meel, alleen is de stijging in absolute cijfers niet zo uitgesproken. Toch kost een brood in het najaar van 1918 ook meer dan het dubbele van de kostprijs van een brood in augustus 1914. Net zoals bij de meeste andere producten stijgt ook de prijs van het

---

215 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 5 september 1915.

216 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 12 september 1915.

217 RENCY (G.). *La Belgique et la Guerre I: La vie materielle de la Belgique durant la Guerre Mondiale*, p. 121.

218 SAM, Inventaris van de stadssecretarie van Mechelen (1914-1918), nr. 97, *Prijzen der eetwaren.* Brief van 6 september 1915.

219 Hoembeka-archief, Eerste Wereldoorlog. *Domien (Doke) Van Beveren vertelt over '14-'18.* en ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brieven van 28 december 1916 en 6 december 1917.

220 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 21 januari 1918.

221 Hoembeka-archief, Eerste Wereldoorlog. *Domien (Doke) Van Beveren vertelt over '14-'18.* en ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brieven van 31 juli 1916 en 24 november 1916.

222 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brieven van 28 december 1916, 6 december 1917, 21 januari 1918, 18 maart 1918 en 16 april 1918.

223 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 27 maart 1916.

224 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 27 maart 1916.

225 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brieven van 1 mei 1916, 1 juli 1916, 28 december 1916, 7 maart 1917, 15 oktober 1917, 15 november 1917, 18 maart 1918, 6 juni 1918 en 29 september 1918.

226 ARA Beveren-Waas, A2, 288, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Proces-Verbaal van de vergaderingen der plaatselijke komiteiten, gemeenten E tot R (Heffen).* Pv van 29 augustus 1915.

227 SAM, Inventaris van de stadssecretarie van Mechelen (1914-1918), nr. 97, *Prijzen der eetwaren.* Brief van 24 oktober 1917.

brood heel langzaam tussen augustus 1914 en maart 1916, namelijk van 32 naar 44 centiemen per kilogram[228]. In de daaropvolgende maanden schommelt de prijs rond de 43 centiemen[229]. Een opeenvolging van prijsstijgingen doet zich echter voor na de zomermaanden van 1916. Begin 1917 telt een burger nog 53 centiemen neer voor een kilogram brood, waarna de prijs weer lichtjes zakt tot 48 centiemen. In oktober van datzelfde jaar is die prijs echter al opgelopen tot 62 centiemen. Precies één jaar later, in oktober 1918 bereikt de prijs van het brood haar hoogtepunt op 81 centiemen per kilogram[230]. De voedingswaarde van dat brood daalt ook enorm tijdens de oorlog, waardoor de schaarsheid nog duidelijker wordt. Gezien het feit dat brood één van de belangrijkste onderdelen van het menu van de gewone man. Jan-met-de-pet moet een steeds groter deel van zijn inkomen besteden aan brood, enkel en alleen om te overleven[231].

Ik zou een eindeloze lijst van prijsstijgingen van verschillende producten kunnen geven, maar beperk mij tot de belangrijkste evoluties, met betrekking tot de plattelandsbevolking. Tarwe kost tussen 1909 en 1914 gemiddeld 20,12 frank per 100 kilogram. In 1918, aan het eind van de oorlog, betaalt men op het *komiteit* iets meer dan het dubbel, namelijk 48 frank, voor dezelfde hoeveelheid. Rogge, dat traditioneel iets goedkoper is, stijgt van 16,24 frank/100 kg in 1914 tot 43 frank/100 kg in september 1918. Op de zwarte markt zijn deze goederen nagenoeg onbetaalbaar. De tarweprijs zou tijdens de oorlog volgens bepaalde bronnen variëren van 500 tot 600 frank per 100 kg[232].

Een deel dat nog niet is besproken zijn de vleeswaren. Vlees is een zeldzaam goed in tijden van oorlog, maar maakt toch voortdurend deel uit van het rantsoen op het *komiteit*. Omdat de mensen al zoveel ontberingen moeten doorstaan, is een dagelijkse portie vlees geen overbodige luxe. Varkensvlees wordt het meest geconsumeerd tijdens de Eerste Wereldoorlog, in de vorm van spek of vet. Dit spek wordt ook massaal geïmporteerd uit de Verenigde Staten en krijgt al snel de bijnaam van de Amerikaanse president **Woodrow Wilson**. De oudere bevolking zal zeker nog hebben horen spreken over *Wilsonspek*. Het waren conserven met een speciale smaak, maar voor veel mensen was dit vier jaar lang de belangrijkste vorm van vleesconsumptie.

Rundvlees kan men op het *komiteit* bijna niet kopen. Heel af en toe slechts wordt er een lading vlees verdeeld onder de plaatselijke afdelingen in het Mechelse. Die is echter zo duur dat het komiteit zich bewust richt op de verdeling van spek en vet. Waar een kilogram rundvlees voor de oorlog nog slechts 1,96 frank kost, is die prijs in juli 1917 al opgelopen tot 9,5 frank[233]. Omdat rundvlees zo duur is tijdens de oorlog, melk vaak schaars en boter bijna niet te verkrijgen, is het niet onlogisch dat vee het dierste bezit is van de boeren. Wanneer een koe kalft, betekent dit voor de veehouder een enorme financiële stimulans. **Domien Van Beveren** is tijdens de Eerste Wereldoorlog veehouder en landbouwer en noteert enkele opmerkelijke feiten in zijn dagboek. Niet alleen tekent hij op wanneer de koe bij de stier gaat en de geit bij de bok, maar ook maakt Domien gewag van de aan- en verkoop van zijn beesten. In augustus 1916 verkoopt hij een koe voor maar liefst 1.225 frank, gevolgd door een andere koe in september, ditmaal voor 1.210 frank[234]. Met de verkoop van die twee koeien verdient Van Beveren in één week tijd meer dan het dubbele van het jaarloon van een fabrieksarbeider die nooit vakantie neemt of ziek is.

De prijs van het spek en het vet is ook onderhevig aan een opwaartse evolutie gedurende de vier oorlogsjaren, met een piek naar het einde van de oorlog toe. Voor het uitbreken van het krijgsgeweld kost een kilogram varkensvlees in onze contreien ongeveer 1,57 frank per kilogram. In mei 1916 betaalt een burger op het *komiteit* 2,30 frank voor dezelfde hoeveelheid. In de daaropvolgende maanden blijft de prijs van het spek en het vet stabiel. Pas in november 1916 merken we een lichte prijsverhoging van 20 centiemen op. In januari 1917 wordt de prijs andermaal verhoogd, ditmaal met een halve frank. Eén kilogram spek kost nu 3 frank rond. In oktober van hetzelfde jaar is daar al een volledige frank bijgekomen en in januari 1918 wordt de prijs nog eens met hetzelfde bedrag verhoogd. Daarna volgen er geen prijsstijgingen meer. In het laatste oorlogsjaar betalen de

---

228 RENCY (G.). *La Belgique et la Guerre I: La vie materielle de la Belgique durant la Guerre Mondiale*, p. 120. en ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 27 maart 1916.

229 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brieven van 27 maart 1916, 1 mei 1916 en 1 juli 1916.

230 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brieven van 28 december 1916, 7 maart 1917, 15 oktober 1917, 15 november 1917, een ongedateerde brief van eind augustus 1918 en 29 september 1918.

231 SCHOLLIERS (P.). "Twee Wereldoorlogen". In: ART (J.), BAERTEN (J.), e.a. *De geschiedenis van de kleine man.* BRT, Open School, Brussel, 1979, p. 160.

232 DE LEPELEIRE (A.). "Land- en tuinbouw in Vlaanderen", p. 334, ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Ongedateerde brief van eind augustus 1918 en RENCY (G.). *La Belgique et la Guerre I: La vie materielle de la Belgique durant la Guerre Mondiale*, p. 121.

233 RENCY (G.). *La Belgique et la Guerre I: La vie materielle de la Belgique durant la Guerre Mondiale*, p. 121. en ARA Beveren-Waas, A2, 2579, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Briefwisseling met de lokale komiteiten: Hombeek.* Brief van 3 augustus 1917.

234 Hoembeka-archief, Eerste Wereldoorlog. *Domien (Doke) Van Beveren vertelt over '14-'18.*

mensen met andere woorden 5 frank voor een kilogram spek of vet[235]. Dit wil zeggen dat de prijs tussen november 1916 en januari 1918 verdubbeld is. Wanneer we de vooroorlogse prijs vergelijken met die van na de oorlog, constateren we dat de prijs van het spek in vier jaar tijd een stijging heeft gekend van maar liefst 318%.

Tot slot nog een woordje over de prijsevoluties van de luxegoederen. Exotische producten die de bevolking voor de oorlog geregeld tot zich nam, zijn tijdens de oorlog nagenoeg onbetaalbaar. Het betreft hier vooral tabak, koffie en cacao. De laatste twee waren maken af en toe deel uit van het standaardrantsoen dat op het *komiteit* is te bekomen, maar ook hun prijs stijgt aanzienlijk. Tabak is tijdens de oorlog extreem zeldzaam. Voor de oorlog kost 100 kilogram rond de 256 frank. Tijdens de oorlog is het nergens te verkrijgen, zij het hier en daar op de zwarte markt. Naar verluidt zou er daar voor dezelfde hoeveelheid rookgerei tot 10.000 frank zijn betaald[236]. Waar we ons wel een correct beeld van kunnen vormen, is van de prijsstijgingen die koffie en cacao ondergaan tijdens de vier oorlogsjaren. Koffie wordt in België veel gedronken, maar niet verbouwd. Daarom zorgt het *komiteit* voor een permanente invoer. Helaas zijn er geen gegevens van de beginperiode van de oorlog, maar medio 1916 betaalt men op het *komiteit* 3,40 frank voor een kilogram koffie, in januari van het volgende jaar is die prijs al bijna verdubbeld. Dan betaalt men reeds 6 frank. Tegen het einde van 1917 komt daar nog eens 2 frank bij, waardoor de kostprijs voor een kilogram koffie reeds 8 frank bedraagt. Hierna blijft de prijs lange tijd stabiel, tot er in september 1918 een laatste prijsstijging volgt van 2 frank. Aan het eind van de oorlog kost een kilogram koffie dus 10 frank, waar die twee jaar eerder nog slechts 3,40 frank kostte[237]. Omdat koffie een veelvuldig gebruikt voedingsproduct is in België, maar, zeker vanaf 1917 haast onbetaalbaar wordt, gebruiken veel mensen een surrogaatproduct. Doorgaans wordt er vervangkoffie gemaakt van gebrande tarwe. Die kost in mei 1916, wanneer de prijs van gewone koffie al tot 3,40 frank/kg is gestegen, slechts 70 centiemen voor dezelfde hoeveelheid[238]. Ook spelen de plaatselijke *komiteiten* in op de snelle prijsstijgingen. Reeds in augustus 1915 stelt **Mechels burgemeester Dessain** aan het Hombeekse *komiteit* voor om, "*gezien de schaarschheid en de stijging der prijzen",* een grote partij ongebrande koffie aan te kopen. Die kan dan tijdens de winter, volgens de noden van de bevolking, zelf worden gebrand[239]. Cacao kan worden vergeleken met koffie, alleen is dat product nog zeldzamer en bijgevolg ook duurder. Lange tijd kosten beide producten evenveel, maar naar het einde van de oorlog toe, in juni 1918 stijgt de prijs van cacao van acht naar tien frank, terwijl die van koffie ongewijzigd blijft. Daarna volgt er opnieuw een prijsstijging, tot 12 frank per kilo in september 1918[240].

Werkloosheid

Het spreekt voor zich dat er tijdens de Eerste Wereldoorlog een groot deel van de bevolking zonder dat zelf te willen, zonder werk valt. Reeds van bij aanvang van het krijgsgebeuren komen vele banen op de helling te staan. Verschillende oorzaken kunnen hiervoor worden aangewend. Eerst en vooral speelt loonarbeid nog een grote rol in de Belgische economie. Duizenden mensen verdienen hun brood als dagloner. Zij worden vrijwel onmiddellijk slachtoffer van het uitbreken van de oorlog. Dit heeft niet enkel gevolgen voor de dagloners op het platteland, want ook in de steden valt de nijverheid in augustus 1914 vrijwel onmiddellijk stil. Ten tweede dient ook te worden opgemerkt dat de heersende werkloosheid niet enkel het gevolg is van het sluiten van de fabrieken, door een gebrek aan werk en/of geld, maar ook de Duitse bezetter verplicht bepaalde arbeidsinstellingen om hun deuren te sluiten. Het betreft hier vooral fabrieken die afhankelijk zijn van Franse, Engelse of Amerikaanse moederbedrijven. Zij worden door het Duitse Generaal-gouvernement systematisch geschrapt. Dit alles heeft tot gevolg dat België op enkele maanden tijd evolueert van een land met vrijwel geen onvrijwillige werklozen tot een land dat geteisterd wordt door een oncontroleerbaar werkloosheidsprobleem. De verschillende overheden en het *Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit* stellen dan ook alles in het werk om de werkloze bevolking te helpen. Vanaf de eerste maanden van 1915 worden in alle plaatselijke *komiteiten* hulpfondsen opgericht, speciaal voor mensen zonder job. Niet alleen krijgen die werklozen voorrang bij het

---

235 RENCY (G.). *La Belgique et la Guerre I: La vie materielle de la Belgique durant la Guerre Mondiale*, p. 121, Hoembeka-archief, Eerste Wereldoorlog. *Domien (Doke) Van Beveren vertelt over '14-'18*, ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brieven van 27 mei 1916, 31 juli 1916, 24 november 1916, 28 december 1916, 9 januari 1917, 15 oktober 1917, 6 december 1917, 21 januari 1918, 18 maart 1918, 16 april 1918, ongedateerde brief eind mei/begin juni 1918, 18 auustus 1918 en 7 oktober 1918.

236 RENCY (G.). *La Belgique et la Guerre I: La vie materielle de la Belgique durant la Guerre Mondiale*, p. 121.

237 Hoembeka-archief, Eerste Wereldoorlog. *Domien (Doke) Van Beveren vertelt over '14-'18* en ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brieven van 28 december 1916, 6 december 1917, 21 januari 1918, 16 april 1918, 6 juni 1918 en 19 september 1918.

238 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 27 mei 1916.

239 ARA Beveren-Waas, A2, 288, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Proces-Verbaal van de vergaderingen der plaatselijke komiteiten, gemeenten E tot R (Hombeek).* Pv van 10 augustus 1915.

240 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Ongedateerde brief van eind mei/begin juni 1918 en brief van 19 september 1918.

uitdelen van voedsel en uitkeringen, ook worden ze ondersteund door de verschillende syndicaten én wordt er gepoogd hen, zij het slechts tijdelijk, aan het werk te zetten bij allerhande klusjes die moeten worden opgeknapt.

	Januari 1915	December 1916	December 1918
Mechelen	100"en	2.781	3.071
Heffen	-	32	45
Sint-Katelijne-Waver	"weinig"	178	324
Walem	450	20	62
Hombeek	34	26	25
Leest	40	20	12

Werkloosheidscijfers doorgegeven door de verschillende burgemeesters aan het Provinciale Hoofdkomiteit van Antwerpen in januari 1915, december 1916 en december 1918.

In zowel Hombeek als Leest daalt de werkloosheid gedurende de Eerste Wereldoorlog, wat erop wijst dat de meeste arbeiders die bij het uitbreken van de oorlog hun job verloren, er in de volgende jaren in slagen een nieuwe werkgever te vinden.

Hombeek en Leest scoren net na afloop van de Eerste Wereldoorlog met een werkloosheidsgraad van 9 en 7,1 promille erg goed. Ter vergelijking: in 2004 was gemiddeld 24,4 promille van de bevolking in het Vlaamse Gewest werkloos[241]. Dit wil zeggen dat de werkloosheidsgraad na afloop van de Eerste Wereldoorlog niet mag worden overschat. Onderschatting is echter ook niet aan de orde, aangezien België voor de oorlog nauwelijks werkloosheid kent, terwijl die situatie in Vlaanderen vandaag toch wel enigszins anders ligt.

De werkloosheidscijfers in Hombeek en Leest vallen dus goed mee, zo vlak na de oorlog. Leest telt op 1 december 1918 exact 12 werklozen, Hombeek 25. De werklozen moeten zich elke dag op het komiteit melden. Elke keer dat ze een beurt overslaan, komt hen dat op een boete van 50 centiemen te staan. Op die manier kan het komiteit een permanent toezicht uitoefenen op de mensen die steun krijgen uit Kas C.

Opvorderingen

De inbeslagneemwoede van de Duitsers kent geen grenzen. De gemeenten kunnen, met de beste wil van de wereld, nooit voldoen aan de eisen van de bezetter. In september 1917 eisen de Duitsers 60 ton aardappelen per leveringsdag van de Hombeekse bevolking. De boeren zijn op de eerste leveringsdag echter maar in staat tot een levering van maximum 45 ton, waardoor de gemeente een boete krijgt van 2.000 mark[242]. Daar houdt het echter niet bij op. De opeisingen van brandhout en kolen worden, zeker naarmate de oorlog op zijn einde loopt, ondraaglijk voor de gemeenten. De Duitsers beslissen zelfs om de Hombeekse spoorweginstallatie af te breken, en te gebruiken als brandhout. Bij het zien van deze praktijken, pikt de bevolking al snel haar deel mee en binnen de kortste keren blijft er van de afsluiting niets meer over. Uit wroeging dagen de Duitsers de burgemeester, de veldwachter en de gemeentesecretaris voor het gerecht, waarna de gemeente tot een boete van 3.650 mark wordt veroordeeld[243]. Op die manier wordt Hombeek, alsook haar inwoners, voortdurend belaagd door de lokale Duitse overheden. De voorbeelden zijn te talrijk om op te noemen. Ook vele dieren worden door de bezetter aangeslagen. De boeren worden wel vergoed voor hun beesten, maar vaak betalen de Duitsers slechts de helft van de marktwaarde. Leest ziet 71 van haar paarden verdwijnen, Sint-Katelijne-Waver 190[244]. Daardoor wordt het fokken van paarden vrijwel onmogelijk gemaakt, waardoor de verliezen op lange termijn zeer hoog oplopen.

Het blijft niet bij goederen, ook mensen worden door de Duitsers opgeëist. In 1916 worden bepaalde groepen systematisch weggevoerd naar Duitsland om daar te werken. In Hombeek is het Meldeamt op 11 december 1916 van start gegaan met de opeising van zogenaamde werklozen. Op 4 januari 1917 worden 37 verplicht tewerkgestelden weggevoerd door de bezetter. Onder hen bevindt zich slechts één werkloze. Alle andere opgeëiste mannen zijn voormalige overheidsfunctionarissen die weigerden te werken voor de Duitsers[245]. De

---

241 FOD Economie, Afdeling Statistiek, *Enquête naar de arbeidskrachten,* 2004.

242 PAA, 1914-1918, Oorlogsgebeurtenissen in de provincie, Hombeek, *Samenvatting der bijzondere gebeurtenissen gedurende den Grooten Oorlog 1914-1918.*

243 PAA, 1914-1918, Oorlogsgebeurtenissen in de provincie, Hombeek, *Samenvatting der bijzondere gebeurtenissen gedurende den Grooten Oorlog 1914-1918.*

244 PAA, 1914-1918, Oorlogsgebeurtenissen, Sint-Katelijne-Waver. *Oorlogsgebeurtenissen: verslag opgemaakt door de Gemeente-Sekretaris.* Ongedateerd naoorlogs rapport en idem, Leest.

245 PAA, 1914-1918, Oorlogsgebeurtenissen in de provincie, Hombeek, *Samenvatting der bijzondere gebeurtenissen gedurende den Grooten Oorlog 1914-1918.*

periode dat deze mannen in Duitsland hebben gewerkt, varieert van een half jaar tot een jaar. Daarna zijn ze meestal zo verzwakt dat ze worden vervangen door nieuwe werkkrachten. Deze praktijken hebben de Duitsers aangehouden tot aan de ondertekening van de wapenstilstand. In Hombeek is het gelukkig bij die 37 weggevoerden gebleven. Het eerste transport is meteen ook het laatste[246]. Leest ziet eveneens een beperkt aantal van haar jonge mannen opgevorderd worden door de bezetter. Daar worden 13 werkkrachten gedeporteerd naar Duitsland[247]. Allen worden ze in januari 1917 op de trein gezet in de richting van Soltau. De meeste van deze jongeren keren een maand later al weer terug naar hun geboortedorp. De laatste banneling, **Julien Geerts**, keert in juli 1917 terug naar Leest[248]. Hij verklaarde na de oorlog dat hij door de Duitsers werd verplicht in een steengroeve in Melsdorf te werken. Het werk was zwaar en het eten slecht. Bijna dagelijks werden de bannelingen gevoed met zuurkool en pap. *"Geen enkele maag wou dat verteren: dat kwam er uit gelijk het er inging!"*, aldus Geerts[249].

Twee Hombeekse bannelingen, klaar om op bevel van de Duitsers naar Soltau te vertrekken[250].

De graanoogst van 1917

De boeren moeten meer afstaan dan aardappelen alleen. Elk jaar worden er verordeningen door de bezetter uitgeschreven met de opgelegde quota die moeten worden afgestaan. Ook graan werd elk jaar opnieuw opgeëist. Die opvorderingen gingen zo ver, dat de boeren vaak niet meer genoeg overhielden om zichzelf te voeden, laat staan om graan te verkopen aan het *komiteit*. Helaas zijn er enkel cijfers voor 1917[251], maar ze laten niets aan de verbeelding over. Door de strenge opeisingen van de Duitse bezetter, hielden de mensen amper iets over voor

246 PAA, 1914-1918, Oorlogsgebeurtenissen, *Gewelddaden door de Duitschers op personen gepleegd, zoowel op het oogenblik van den inval als tijdens de bezetting,* gemeente Hombeek, rapport van 12 juni 1919.
247 PAA, 1914-1918, Oorlogsgebeurtenissen, *Gewelddaden door de Duitschers op personen gepleegd, zoowel op het oogenblik van den inval als tijdens de bezetting,* gemeente Leest, rapport van 12 juni 1919.
248 PAA, 1914-1918, Oorlogsgebeurtenissen, *Kort verslag over de oorlogsgebeurtenissen in de gemeente voorgevallen in 1914-1918,* gemeente Leest. Rapport van 8 januari 1920.
249 (Red.). "Opgeëist in 14-18". In: APERS (F.), DE LAET (S.), (red.). *Leest Geweest*. Georges Herregods, Mechelen, 1978, pp. 264-265.
250 Beeldarchief Hoembeka
251 ARA Beveren-Waas, A2, 815, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Graanoogst van landbouwers, 1917*

zichzelf. In Hombeek woonden 123 mensen die een oppervlakte van minder dan 1 hectare verbouwden. Van al deze personen waren er slechts negen in staat om een deel van hun oogst af te staan aan het *komiteit*, in totaal goed voor zo'n 919,3 kg graan. Zes andere gezinnen kwamen toe met hun oogst, maar hadden niet genoeg graan om ook nog eens een deel af te staan aan het *komiteit*. De overige 108 kleine boeren werden in de loop van 1917 (57) of 1918 (51) afhankelijk van het *komiteit*.

Hombeek telde 46 gezinnen die meer dan 1 hectare grond konden verbouwen. Zij waren in 1917 samen goed voor een productie van 7.878 kg tarwe, 13.490 kg rogge en 1.824 kg masteluin. Helaas was ook dit niet voldoende, want alle boeren moesten beroep doen op bijstand van het Nationaal Hulp- en *Voedingskomiteit*. Geen van de landbouwers kon, na aftrek van wat de Duitsers opeisten, nog verkopen aan het komiteit. Drie gezinnen werden al in de laatste twee maanden van 1917 afhankelijk van het *komiteit*, de anderen volgden in de loop van het laatste oorlogsjaar. Geen enkel gezin kon op zichzelf overleven.

In Leest zien we dezelfde tendens terugkomen. Van de 52 gezinnen met minder dan 1 hectare konden er zeven een deel van de oogst afstaan, samen goed voor 296 kg. Alle anderen moesten in de loop van 1917 (22) of '18 (23) beroep doen op het *komiteit*. De 47 gezinnen die meer dan 1 hectare ter beschikking hadden, moesten allemaal aankloppen bij het plaatselijke *komiteit*.

Deze cijfers lijken schrijnend en dat zijn ze ook, maar toch moet er een kanttekening worden geplaatst bij deze relaltieve armoede. We weten allemaal dat er in tijden van oorlog wordt gesjoemeld. De boeren bekleedden een sterke positie. Zij gaven niet altijd correcte cijfers door als het op hun oogst aankwam om zo nog een deel te verpatsen via de zwarte markt. Deze cijfers tonen aan dat ook de boeren het moeilijk hadden, maar mogen ook niet overdreven worden. De officiële statistieken stroken niet noodzakelijk met de werkelijk geoogste producten.

Hulp via het onderwijs

De armoede manifesteerde zich in alle lagen van de bevolking. De arbeiders die werkloos werden bij het begin van de Eerste Wereldoorlog waren de eerste slachtoffers, maar later kwamen ook de boeren in de problemen. Door de overproductie en het gebrek aan mest naar het einde van de oorlog toe, konden ook zij niet langer voldoen aan de opeisingen van de Duitsers. Dit maakte dat ook veel boeren in de armoede verzeild geraakten. De eerste slachtoffers die vallen in zo'n geval, zijn de kinderen. Dat wist ook de overheid, en die speelde daar handig op in.

In Hombeek zijn er twee scholen: de jongensschool in de Bankstraat en de meisjesschool aan de Hombekerkouter. Beide scholen hervatten de activiteiten na de woelige eerste oorlogsmaanden. Dat is overal een beetje het geval, vanaf het einde van 1914 en zeker het begin van 1915 herstellen de onderwijsinstellingen zich en volgen er veel leerlingen regelmatig de lessen. De ouders hebben er alle baat bij om hun kinderen naar school te sturen. In 1914 werd de leerplicht ingevoerd van 6 tot 14 jaar en de Duitsers bevestigen die regel. Ook de bezetter wil dat de kinderen naar school gaan. De overheid dreigt zelfs met sancties tegen ouders die hun kinderen moedwillig van school weghouden. Als extra motivatie om kinderen naar school te sturen, wordt er gebruik gemaakt van het Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. Zij richten acties in die zich binnen de onmiddellijke schoolomgeving voltrekken. Kinderen kunnen tijdens de schooluren gebruik maken van de *schoolsoep* en *schoolkoeken*, allebei georganiseerd door het *komiteit.* Vanaf januari 1915 wordt de schoolsoep in Hombeek ingericht. Ouders die hun kinderen naar school stuurden, waren er vanaf dan meteen zeker van dat hun kind goed gevoed zou worden. In Hombeek kregen zo ongeveer 200 kinderen elke dag een kom soep op school, en dat bijna vier jaar lang! Bovendien worden de vakanties van de schoolkinderen aangepast aan de noden van de bevolking. De verloven worden vastgelegd volgens het werk op het platteland. Zo vindt de grote vakantie plaats tijdens de maanden augustus en september, de twee belangrijkste oogstmaanden voor de boeren. Dit alles heeft ervoor gezorgd dat ouders geen reden hebben om hun kinderen niet naar school te sturen.

In 1917 begint het Hombeekse *komiteit* met een extra voorziening voor de bevolking. Analoog aan de schoolsoep wordt er een volkssoep ingesteld. In 1917 herneemt Duitsland de onbeperkte duikbotenoorlog. Steeds minder voedingsmiddelen geraken tot bij de bevolking. Bovendien laat de oogst het steeds meer afweten. De Belgische bevolking kraakt onder de bezetting. Daarom dat er vanaf 1 mei in Hombeek een *soupe populaire* wordt ingesteld, zodat elke burger dagelijks zeker één kom soep te eten krijgt[252]. Engelbert Van Cauwenberg vertelt:

[252] ARA Beveren-Waas, A2, 2579, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Briefwisseling met de lokale komiteiten: Hombeek.* Rapport van 30 april 1917.

"Elke middag mochten we naar het patronaat ook nog eens een bord soep gaan eten. We kregen daar een koek[253] bij. Dat was ook een soort hulpactie voor de kinderen. Marieke, de vrouw van Victor Lathouwers kookte en schepte uit. En weet ge wie daar aan de orde van de dag was? Dat was Franske Vleminckx. En voorts Ward Van Asch, Cools, De Maeyer en iemand met een weegschaal. Die zou er nog een schepke afgenomen hebben bij het wegen en de mensen hadden al zo'n honger.[254]"

De Hombeekse meisjesschool brengt hulde aan *the people of Indianapolis* voor de steun die ze via de Commission for Relief in Belgium krijgen uit de Verenigde Staten[255].

In Leest bestaat die voorziening niet, maar er wordt wel werk van gemaakt. Zeker wanneer er op in de nacht van zaterdag 4 op zondag 5 augustus 1917, om half drie om precies te zijn, 79 vluchtelingen uit Moorslede aankomen in de gemeente. De 17 gezinnen die samen hun dorp zijn ontvlucht worden bij boeren en in enkele leegstaande gebouwen ondergebracht. Het *komiteit* probeert hen te helpen. Op zondag krijgt elke vluchteling een brood van één kilogram cadeau.

Op maandag krijgen ze niets, maar op dinsdag staat er weer een volledig brood op het menu. Woensdag en donderdag moeten ze het weer zelf zien te rooien, om op vrijdag weer een heel rantsoen brood te krijgen[256]. Even later richt ook Leest de *volkssoep* in. Ook in Hombeek komen vluchtelingen uit Moorslede toe. Op woensdag 10 oktober komen er 19 mensen in het Zennedorp aan[257]. Ook hier worden ze door het *komiteit* opgevangen.

---

253 Die koeken zijn de zogenaamde *volkskoeken*, zeer voedzame koeken die bovendien nog lekker waren. Na de oorlog werden zij gecommercialiseerd. De meeste mensen kennen ze onder de naam van *soldatenkoeken*.

254 Hoembeka-archief, Eerste Wereldoorlog. *Mijne herinneringen uit de Eerste Wereldoorlog (E. Van Cauwenbergh)*, onuitgegeven notieties.

255 Hoembeka-archief

256 ARA Beveren-Waas, A2, 2579, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Briefwisseling met de lokale komiteiten: Leest.* Rapport van 11 augustus 1917.

257 ARA Beveren-Waas, A2, 2579, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Briefwisseling met de lokale komiteiten: Hombeek.* Rapport van 17 oktober 1917.

Zij die hulp kregen!

In mei 1915, de oorlog is dan nog geen jaar aan de gang, genieten in Hombeek al 99 gezinnen, samen goed voor 571 personen, steun uit *Kas A* (voeding). Op een totaal inwonersaantal van 2.823 betekent dit dat éénvijfde van de bevolking door *Kas A* wordt ondersteund. Dat wil zeggen dat één gezin op vijf op dat moment niet in staat was alle monden dagelijks te voeden. Nog eens 97 gezinnen zijn ingeschreven voor hulp uit *Kas B* (vaak zijn dit dezelfde gezinnen, maar niet allemaal) en tot slot telt het dorp ook 28 werklozen die door *Kas C* worden ondersteund[258]. Leest staat er nog iets beter voor. Daar worden 29 gezinnen, samen goed voor 181 personen gesteund door *Kas A*. Nog eens 7 gezinnen krijgen steun uit zowel *Kas A* als *Kas C*, het gezinshoofd is dus werkloos. Zij zijn goed voor nog eens 54 personen. Alles samen wil dit zeggen dat één Leestenaar op zeven zich op het komiteit moet beroepen om voldoende voedsel aan te kunnen kopen voor het gezin.

In augustus 1915 wordt er een lijst opgemaakt van alle Hombekenaren die steun krijgen van het Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. Dit geeft ons de gelegenheid om een blik te werpen op wie er precies beroep deed op deze hulporganisatie:

Steun uit Kas A (voedselhulp)

Naam	Aantal gezinsleden	Steun (in frank)
J. Reydams	10	41,60
Gust De Maeyer	7	50,60
Kinderen Craenhals	3	50,60
C. De Keersmaecker	5	59,76
H. Van Eetvelde	4	25,99
F. Leen	7	34,10
L. De Smet	8	28,78
Gezin Behets	2	8,81
Mertens	9	7,80
E. Maes	1	15,96
Weduwe Peeters	2	1,04
Weduwe Smets	11	7,80
Fl. Teughels	1	4,16
Jos Van Der Elst	7	4,16
F. De Keyser	1	4,16
Weduwe Knops	7	19,40
J. Mathijs	3	15,85
Weduwe Daems	1	4,16
J.B. Van San	13	2,60
Jan De Win	8	3
Weduwe Tersago	1	1,04
C. Vandenbranden	10	5,20
Willems, Weduwe De Smet	1	2,54
Schoolsoep	-	66,50

Steun uit Kas A (voedselhulp) en C (werkloosheidskas)

Naam	Aantal gezinsleden	Steun (in frank)
Christiaens Frans H.	8	32,80
Jacobs-Moyens weduwe	5	36,96
Weduwe Puttemans	3	12
Jan Vanderwilt	5	13,30
Kops Karel	6	-
Brusselmans Hendrik	3	15,71
Van Crombruggen Louis	7	38,74

Al die hulp kost geld. De meeste gelden komen van het Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit dat een beroep kan doen op maandelijkse toelagen van de Belgische regering in Le Havre en op milde giften uit het buitenland.

[258] ARA Beveren-Waas, A2, 2579, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Briefwisseling met de lokale komiteiten: Hombeek.* Rekening van 31 mei 1915.

Vooral in Amerika wordt massaal geld ingezameld voor *Poor Little Belgium*. Maar ook op lokaal niveau worden er inspanningen geleverd. De gemeente Hombeek beslist op de gemeenteraad van 6 augustus 1916 om éénvierde van de kosten die het plaatselijke komiteit maakt, op zich te nemen[259]. In november 1917 wordt dat aandeel verhoogd tot 30% van de uitgaven[260].

Evaluatie van het *komiteit*

Aanvankelijk heerst er willekeur in hoe de *komiteiten* functioneren. Er worden dan ook vaak misbruiken vastgesteld. Er wordt links en rechts gesjoemeld met de aantallen, vrienden worden bevoordeeld, enzovoort. Daarom maakt het *komiteit* werk van een interne controledienst. Al is het pas nadat Groot-Brittannië in 1916 dreigt de economische blokkade weer in te voeren en de import te verhinderen, dat er echt een degelijk controleorgaan komt. Vanaf dan wordt elk *komiteit* regelmatig onderworpen aan een grondige controle. Vanaf 1916 geeft het centrale bureau ook veel concreter toelichting over alles wat van de lokale *komiteiten* wordt verwacht. Zelfs het recept van de schoolsoep, met de juiste verhoudingen, wordt rondgestuurd[261]. De rapporten van die evaluaties stellen ons in staat om ook de Hombeekse en Leestse afdelingen te evalueren. Het Hombeekse *komiteit* werkt alleszins naar behoren. In het rapport van 29 mei 1916 wordt de werking door **inspecteur Steenlet** geëvalueerd:

"Ce Comité fonctionne d'une façon exemplaire sous tous les rapports, tout y est examiné soigneusement et les décisions sont prises avec une complète impartialité et avec le désir de donner satisfaction en restant toujours strictement dans les limites des règlements[262]".

De buren uit Leest komen er minder goed vanaf. Hun *komiteit* wordt terzelfdertijd doorgelicht, maar kijgt een veel slechter rapport. De inspecteur merkt op dat het *komiteit* van Leest niet is onderverdeeld in verschillende afdelingen, omdat de voorzitter slechts beroep kan doen op drie of vier vaste medewerkers. Alle andere leden van het Leestse *komiteit* zijn louter verbonden aan de organisatie voor de vorm en de goede naam, maar komen niet of amper naar de vergaderingen en zetten zich niet in voor het welzijn van de gemeente[263]. En de klachten houden daar niet bij op: *"Les listes de paiement sons mal tenues et les distributions paraissent être faites un peu arbitrairement. Il es difficile d'abtenir des renseignements précis du president qui pretend agir à sa manière et dit qu'il n'a pas de temps de faire tout ce que le comité provinciale exige.[264]"*

Daar komt nog bij dat het *komiteit* van Leest op de vingers wordt getikt omdat het aan bepaalde gezinnen onrechtmatige steun heeft verleend uit de werklozenkas. Toch verbetert deze situatie naarmate de oorlog vordert. Er wordt meer hulp gevraagd aan de inspecteur en bij twijfel wordt de vraag gericht aan het arrondissementskomiteit. Zo wordt ook het *komiteit* van Leest steeds beter georganiseerd. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen *Voeding* en *Hulp* en alle reglementen worden strikt toegepast.

Einde van het *komiteit*

Op 11 november zwijgen de kanonnen eindelijk aan het front. De Duitse keizer vraagt asiel in Nederland, zijn leger trekt zich terug naar het Rijnland. België herademt, likt zijn wonden en begint aan de heropbouw. In juni 1919 worden de lokale *komiteiten* van Hombeek en Leest opgedoekt. De oorlog is ondertussen al meer dan een half jaar afgelopen en de bevolking kan weer op haar eigen benen staan. In sommige gemeentes zet het comité haar werking nog door tot 1920, maar niet bij ons.

---

259 Gemeenteraad Hombeek, zitting van 6 augustus 1916
260 Gemeenteraad Hombeek, zitting van 1november 1917
261 ARA Beveren-Waas, A2, 1417, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Rondschrijven van het arrondissementskomiteit Mechelen aan de lokale komiteiten, 1916-1919.* Brief van 24 juli 1916.
262 ARA Beveren-Waas, A2, 2579, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Briefwisseling met de lokale komiteiten: Hombeek.* Rapport van 8 maart 1916.
263 ARA Beveren-Waas, A2, 2579, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Briefwisseling met de lokale komiteiten: Leest.* Rapport van 8 maart 1916.
264 ARA Beveren-Waas, A2, 2579, Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit. *Briefwisseling met de lokale komiteiten: Leest.* Rapport van 8 maart 1916.

Wel en wee op den boerenbuiten

Johny Soli

Boerengasten en meiden, boerendienders en helpers

Op den hoek tussen de Kapelseweg, de Larestraat en de Winkelstraat stond tot 1969 de boerderij van Daer. Het was een redelijk grote boerendoening. De stal, het huis en de schuur stonden tegen de Kapellebaan. De messing omzoomd met een carpinushaag, het varkenskot, den bakoven en het kiekenhok met daarachter de groententuin en de plantenkweek voor bloemkolen lagen tegen de Larestraat, in de volksmond ook de *Reutstraat* genoemd. Langs de kant van *'t Klein Gent* was den boomgaard met *dobbel fluppen*, *rarebaar* (Reinettes de France), *sterappels* (rode kleine harde appelsoort) en *Jacques Lebel*, de betere appel voor appelcompote.

Hoeve Daer op het "Klein Gent".

Die ganse driehoek was eigendom van Victorine Daer of beter gekend als *Rinneke Daer*. Haar ouders hadden de hoeve gebouwd in 1850 op jaarschaal, maar na verloop van tijd hadden zij de grond kunnen kopen. Rinneke was een vinnig vrouwtje met blinkende ogen en een vlugge tong, zeker als ze haar waar moest verkopen. In het droog jaar van 1959 waren de aardappelen niet gelukt. Jef Van der Goten kocht bij haar de vroege patatten en zei: "Rinneke uw patatten zijn niet van de dikste". Hij wou zo 'n 50 centiemen van de prijs afdoen. Maar Rinneke antwoordde : "Ja Jef, 't zijn de dikste niet maar ze „ɨ zijn de beste van eten".

Daar Rinneke slecht te been was, had ze voor het paardenwerk een inwonende gast. Fons kwam van Booischot of ginder ergens, maar niemand wist precies vanwaar. Veel van die boerengasten hadden een grijs verleden waar men beter niet achter vroeg en de meeste mensen vroegen er ook niet naar en lieten wat verlopen was met rust. Hij moest wel getrouwd geweest zijn. Op zekeren dag kwam hij bij ons in 't café met een jonge matroos op de lange omvaart, die naar hij zei zijnen zoon was. Na veel pinten haalde die een pistool uit zijn zak en legde die op de ronde tafel die in 't midden in de plaats stond. Iemand van de aanwezige klanten zei al lachend : "Daar zitten toch geen kogels in?" Dat moet ge tegen zo"n mannen maar zeggen. Ze hebben hem moeten tegenhouden of hij schoot den almanak van de muur. Ik herinner mij nog de blinkende loop en de kolf van de revolver in wit been of ivoor.

Vele van de boerengasten waren wezen van 14 jaar of nog jonger. Na hun communie werden ze *uitgezet*. Verschillende jongens die hier werden geplaatst kwamen van de huizen Cornelus. Deze instelling zorgde voor enig toezicht op de plaats waar ze werden uitbesteed. Voor kleding en voedsel was er een regeling zoals "*één keer per dag warm eten*" en voor kleding "*twee werkbroeken en één hemd per jaar*" of zoiets in die aard . Naar uurloon werd niet gevraagd. Ze mochten al blij zijn dat ze hun benen mee onder tafel mochten steken en een dak boven hun hoofd hadden, werd gezegd. De knechten sliepen meestal in de paardenstal of op het *polderke*, een klein stuk zolder, afgeslagen met berd en planken. Ze waren gedekt met een grijze *paardensarge* [1] of met jutte zakken. De meiden hadden het iets beter. Ze sliepen op de kelderkamer of op een klein kamertje boven het huis. De jonge knechtjes die op de grote hoeven werkten, hadden het voordeel niet bij de andere gasten in de paardenstal te moeten liggen. Ze sliepen apart boven het huis.

Wat de knechten en meiden verdienden, hing af van de post die men had. De gangbare regel was dat ze voor kost en inwoon werkten en 's zondags wat drinkgeld. Met de kermis en wanneer de oogst binnen was kon er iets meer af. Zodra de aardappelen in de kelder lagen voor de winter, werden er pannenkoeken gebakken. Hun werkkledij bestond meestal uit afgedankte legerbroeken en -hemden, een paar blokken voor in de week en 's zondags *veloschoenen* of *sloeffen* [2]. In de winter droegen ze een lange onderbroek. Een korte slip was niet bestaande. In de winter legde men stro in de blokken. Naderhand werden er lederen *sloefkens* of ook geweven *sloefen* in kemp gemaakt voor in de blokken of in de botten gedragen te worden.

[1] "Deken" in het dialect *„pjireseuzze'*.
[2] Sloffen.

Een knecht werd meestal in huis genomen als de kinderen van den boer nog klein waren of de oud geworden inwonende ouders niet meer mee konden werken op het veld. Eens de kinderen groot genoeg waren en bekwaam om op het veld te werken, vond men dat er voldoende handen waren. Een knecht erbij te nemen was dan een te dure kost. Er werd dan gezegd: "*de familie komt in 't bloed*", wat betekende dat ze met eigen volk verder konden. De beste knechten bleven toch op hun post tot ze hulpbehoevend werden.

De gast van Soike van Ivo's (de Borger) is nog schipper (overzetter) geworden in Mechelen op de Geerdegemvaart. Er lag toen een overzetbootje van de Dijkstraat naar de Willem Geetsstraat om de mensen rapper in de stad te brengen. Nu is er een passerelle gebouwd voor de voetgangers. De *overzetter* wachtte in het café op volk. Als er passanten kwamen, zette hij ze over. Hoeveel er moest betaald worden weet ik niet meer, in alle geval een kleinigheid, slecht enkele centiemen.

Het café, trefpunt voor verzet en zakendoen

Op zondag liet men de centen rollen in „t café. Als hun werkloon „s zondags niet verteerd was kwamen ze de maandag tegen de noen terug. Dan stopte ook de trein van de melkboeren die van Brussel of Antwerpen kwamen rond 11 uur. In deze herberg hing ook een bord. Iedereen kon opschrijven wat hij te koop had : *een platte meutte* [3], *een vjeis*[4], een koe, zaaigraan, bieten, hooi, etc.. Dus zakten op maandag ook *beestenkoopmannen* en *meutteslepers* en opkopers en van *michtere kalveren*[5] naar de herberg af.

Ook metsers en dienders plakten er soms een halve dag tegen. De spoorwegarbeiders, *piossers* met de pikeur, kwamen ook langs. In die tijd werkten er hele ploegen op de spoorweg, soms wel 25 man. Andere graag geziene klanten waren de *voyageurs* [6] van de bloemmolens Rypens uit Boom en Suske Hendrickx, een *voyageur* in koloniale waren. Hij kon heel goed zingen en moppen tappen. Gans dat gezelschap was er om plezier te maken. Op sommige maandagen liep het wel eens wat langer uit. Dan werd er geld bijeen gelegd en moest ik met de fiets *beefsteak* gaan halen bij Jan Met op de Plein. Als de gebakken steak met brood opgegeten was en het geld verteerd, konden ze terug gaan werken.

Vele stonden nog in 't krijt op de *scheulle*[7]. Rinneke heeft dikwijls de *poef* van hare gast betaald, soms kwam ze hem ook halen. Ze verstond de kunst om hem mee te krijgen. Ze kwam binnen in 't café en betaalde direct een tournee aan het gezelschap waar hij bij zat. Daarna bestelde ze nog een pint voor hare gast en zei op een rustige toon: "*en dan gaan we naar huis*". Ze vond het niet nodig daarbij te roepen of te tieren zoals sommige vrouwen wel deden. Dat had toch maar een averechts effect. Zo leed er niemand gezichtsverlies en iedereen was content. De *maalders*[8] van Hombeek en sommige kommersanten kwamen ook langs, ook die betaalden een tournee, kwestie van *callanditie*. Vele boerengasten kwamen in de week langs met een bloemkool, appelen, eieren, soms een kaas om een pint te krijgen van de bazin.

Weinig kansen en sombere vooruitzichten

Wanneer de boerengasten en meiden hulpbehoevend werden, gingen ze naar Zemst in 't gesticht. De inwoners van Zemst hadden voorkeur. Die van Hombeek gingen veelal bij de Grijze Zusters in Mechelen of in de home aan de commiezenhuizen. De gasten van boer Janssens van Oxdonk werden te Zemst verzorgd. De hoeve lag immers op grondgebied Zemst. Het O.C.M.W. van Hombeek draaide op voor de kosten van deze behoeftigen zonder vermogen of inkomsten. Den *hospice* was het laatste verblijf voor hulpbehoevenden. De gemeente waar de haveloze de drie laatste jaren had verbleven, moest de financiële lasten dragen. Daar de gemeente Hombeek geen grote inkomsten had uit fabrieken zoals Kapelle-op-den-Bos of Tisselt, zag ze liever deze mensen op hun laatste dagen uitwijken naar Mechelen of elders. Als ze kwamen te overlijden was het ook het O.C.M.W. die betaalde voor de kist en een mis om 9 uur 's morgens.

De gemeente Tisselt was wel een gulle gever. Ik heb een vrouw gekend die hier in Hombeek verbleef bij familie, maar toch in Tisselt een klein huisje had. Met de hulp van de gemeente kon ze haar huisje toch houden. Ze had gans haar leven gediend op pachthoven in Londerzeel en Ramsdonk, "Het Hof ten Bos" en andere. Altijd was ze goed gezind en bij elke gelegenheid zong ze oude liedjes. Boerenknechten waren ook geen misnoegde mensen. Ze pakten

[3] een kalf
[4] een vaars
[5] pas geboren kalveren die de boeren verkochten binnen de week nadat ze de *bistmelk* hadden gekregen en zelf konden drinken.
[6] Vertegenwoordigers, ook "reizigers" genoemd.
[7] het krijtbord
[8] molenaars

den dag zoals hij kwam, kenden hele gedichten van buiten, een remedie tegen vele kwalen.

Als boerengast moest ge altijd zien dat ge voor St. Baafmis een post gevonden had, anders kon ge de winter buiten doorbrengen. Na de eerste oktober nam men niemand meer binnen. In Hombeek waren de laatste boerenknechten nog aan 't werk bij Roemekes, op 't Hoefijzer, bij Rinneken Daer, bij Davittes en bij Soëkes en ook bij Scheers in Leest. De bekendste boerenknecht was *Peppeke* waar baron de Meester zich nog over ontfermd heeft.

Er was ook een wet op landloperij. Als ge op straat doolde en de gendarmen hielden u tegen, moest ge kunnen tonen dat je geld bij je had. Dat kwam overeen met de prijs van een brood: in de jaren 1950 was dat 7.50 fr. Kon ge dit niet en had ge geen vast adres, dan staken ze u in Merksplas of Wortel in de kolonie voor landlopers en vagebonden.

In Hombeek heeft nog lang een ijveraar van het St. Vincentiusgenootschap geld ingezameld voor de arme stakkers. *Louis van den Disser* stond na elke hoogmis in het klokhuis met zijn collectebus en rammelde met veel ijver met dat blikken ding: "*Een bijdrage voor de schamele arme*". Hij kwam op voor mensen die het nodig hadden maar het niet durfden laten blijken.

Daar bedelen niet toegelaten was en zelfs strafbaar door de wet, werden deze sukkelaars opgejaagd als wild. Slechts een viertal dagen van het jaar mochten ze bedelen. Bij ons kwam er meestal op vrijdagmorgen, de sterfdag van de Heer, een bedelaar. Hij duwde de deur open en begon direct de Weesgegroet te bidden. Deze mensen spraken geen woord, knikten met hun hoofd als teken van dank. Met een "*God zal u lonen*" vertrokken ze. Ze hadden hun vaste huizen of soms ook ganse straten. Er was er één die altijd tegen de middag kwam. Gewoonlijk hielp mijn grootmoeder die mensen verder. Deze man kreeg wat aardappelen met en beetje zout opgediend niet op een bord maar op boterhampapier en een halve pint bier daarbij. Het waren gans andere tijden.

Soms liepen mensen die kippen hadden naar de machinist van de trein als die voor het signaal stond. Voor één ei had ge een emmertje kolen en voor twee gaf de machinist of stoker een grote briket. Eieren en boter waren een luxe. Dat gebeurde nog tot lang na de oorlog. De laatste stoomtrein reed tot in 1960.

Boerengasten hadden het misschien niet breed maar de boerendienders hadden nog minder. Zij gingen werken voor paardenarbeid. Vele werkmannen hadden een lapje grond, ook melkboeren die maar één dagwand of iets meer hadden, konden hiervoor geen paard houden. Ze lieten hun land ploegen en gereedleggen voor tegenprestaties in handarbeid. In ruil voor één dag *labeuren* en *kleinleggen* met paard moest men drie dagen komen werken op 't hof. Er werd niet in geld betaald, wel moest het paard zijn broodje krijgen, paardenbrood, grijs-zwart brood van koren, zeer grof en zuurachtig. Het werd door de bakkers speciaal gebakken en verkocht voor de werkpaarden. 's Middags moest het paard op stal voor minstens anderhalf- of twee uur. Alleen de voerman of den *heuverknecht* reed met de paarden. Een paard was veel te kostelijk om in iemand anders zijn handen te geven. Het werd op voorhand afgesproken wanneer men moest gaan dienen. Dat was meestal voor zwaar werk: de *messing* uitvoeren en openspreiden, den oogst pikken met de hulp van de vrouwen en de kinderen om de schoven te binden en te struiken, het rooien van aardappelen ook met vrouw en kinderen, het op plant zetten van bieten en rooien en tenslotte ook voor het uitdorsen van de schuur. Hier werd echter ook beroep gedaan op metsers en metserdienders die van *Baafmis* of *Bamis* (1 oktober) tot Lichtmis (2 februari) stil lagen door vorst of slecht weer. Voor het volk dat kwam dienen werd er 's middags geen eten voorzien, soms wel voor *schoftijd* [9], om 4 uur, een boterham maar slechts in uitzonderlijke gevallen. Vrouwen en kinderen aten meestal thuis met hun vader die van zijn dagtaak kwam.

In de tijd van de vroege patatten liep het anders. Zij werden 's morgens vroeg gestoken, dan at men wel rond 9 uur twee boterhammen met een gekookt ei met een stoop koffie (melkkannetje) en *zjatten*, grote ronde tassen zonder oor. Het zout werd meegegeven in een stukje gazettenpapier. De *schoof* [10] werd gedragen in een rieten korf, een *stekkorf* of een *marktkorf,* met twee oren, alles in handdoeken gewikkeld en de eieren ook nog in gazettenpapier. Wanneer het in de zomer stikheet was kreeg men slappe koffie mee of enkele flesjes tafelbier, ook *knechtenbier* genoemd. Om fris te houden werden de flessen, die vooraf in de bornput gehangen hadden, ergens in de schaduw ingegraven. Een *frigo* of diepvries is van latere datum.

Schafttijd bij de familie Goovaerts

Wanneer het hooi geoogst werd en de ploeg van maaiers voor de ganse dag weg was in de beemden, werd er zelfgekookt eten weggebracht in kasserollen. Sommige boeren hooiden ook in Leest, Battel zelfs tot in Heffen. De schoof werd te voet tot ginder

[9] Schafttijd, schooftijd (zie ook volgende nota)
[10] Schoven is "tussen het werk de maaltijd nemen".

gebracht. Meestal werden de kinderen opgestuurd met de kruiwagen. Op de terugweg moesten ze dan paardenstront rapen, want de wegen naar de beemden werden druk bereden met wagens en paarden. Alle mest was welkom, en paardenmest maakte de grond luchtig en poreus, ideaal voor asperges en voor de witloofhof.

"Den oorlog komt en… Hitler ook!"

Op geregelde tijd streken er Bohemers neer in de omgeving. Ze overnachtten gewoonlijk aan Horckmansbos op de Mechelseweg, aan het kerkhof of in de dreef. De garde had de lastige plicht hun er op te wijzen dat ze maar 24 uur op dezelfde plek mochten staan en dan verder moesten trekken.

Zodra ze in ons dorp gesignaleerd waren, ging het bij de mensen vliegensvlug rond. De een vertelde het tegen de ander. Iedereen was nu speciaal waakzaam en hield de deuren dicht. De was werd van de draad genomen. Zeker „s nachts mocht geen was op den droogdraad blijven hangen, want dan moest ge hem zelf niet meer afdoen. Kippen en konijnen waren in groot gevaar. De Bohemers kregen de naam ze te jatten, maar die van Zemst-Bos die kenden er ook wat van. Bij den beenhouwer had een zigeunerin drie kilo gekapt gevraagd. Ze had in hare netzak een *temst* [11]gezet en daar het gekapt ingelegd. Toen zei ze :"*Ik ben mijn geld vergeten maar zal mijnen temst hier laten*". Ze ging buiten maar den *temst* had genen bodem en ze vertrok met den gehakt in haar tas. Dikwijls vroegen ze om geld te wisselen maar met een *truk* om u af te leiden wisten ze u te bedotten. Wanneer de mannen in de herberg kwamen en betaalden, werden de briefjes goed in 't oog gehouden. Wanneer ze betaalden met stukken van 20, 50 of 100 frank, liet men ze eerst vallen op het marmer van de tapkraan of toog. Aan de klank kon men horen of het edel metaal was en geen lood. Ook bij andere klanten werd dit gedaan.

Van wat leefden de zigeuners? Niemand wist het. De kinderen en de vrouwen bedelden en de mannen deden commerce in paarden. Het waren geen zware paarden of Brabanders, maar meestal lopers of *half en half*, zoals ze genoemd werden. Zelden was er een boerenpaard bij. Het waren even grote charlatans als de malafide paardenkoopmannen. Ze vijlden de tanden bij en streken de hoeven in met blink om de paarden jonger te laten schijnen. Als de paarden kankerpoten hadden - dat zijn wonden aan de benen die fel kunnen stinken - streken ze die in met vet zodat die omzeggens niet zichtbaar waren. Naar verluid mocht men deze paarden geen vers hooi geven maar van vorig seizoen, anders verergerde die ziekte nog.

De zigeunerpaarden van het lichter type werden gewoonlijk verkocht aan wie de baan deed zoals melkboeren, bakkers en andere zoals mandenmakers, visverkopers en handelaren in ladders. Zelden verkochten ze aan boeren, maar sommige lieten zich toch vangen. Het paard dat ze presenteerden was gewillig, kalm en mak. Na drie dagen echter sloeg het zijn kop omhoog, dat ge er geen halster of gareel meer kon opleggen. Het is gebeurd dat het met zijn poten tot tegen de zoldering sloeg. Ik heb ooit gezien dat het met de *aanaarder* in de patatten ronddraaide gelijk in het circus. Met zo een paard kunt ge u alleen maar verongelukken. Zeker geen haver geven. Ik heb me laten wijsmaken dat ge een *merbol* of *knikker* in het paard zijn oor moest steken. Dat rammelt en dan worden zijn gedachten afgeleid?

In 1938 waren er weer zigeuners gesignaleerd in Hombeek. We wisten van de komst en deden de winkel en de cafédeur vast. Ze rammelden aan de klink maar geraakten niet binnen. Dan wilden ze langs de café binnen, maar die was ook vast. Mijn grootmoeder, een onverschrokken vrouw, stond voor het raam. De zigeunerin sloeg met haar beide vuisten op het raam maar grootmoeder gaf gene krimp. De twee zigeunerinnen beukten zo hard dat het glas bijna stuk vloog. Ze zagen dat het geen nut had. Daarna spuwden ze op het venster en riepen: "*den oorlog komt en Hitler ook*"

Twee jaar later was het oorlog. Zou het dan toch waar zijn dat zigeunervrouwen de toekomst kunnen voorspellen?

Doorlichting TBC

De regering hield in de jaren 1950-1960 enkele grote campagnes voor de volksgezondheid, inzonderheid voor de longziekten. De gemeentebesturen moesten er hun volle medewerking aan verlenen en ook alle geneesheren die bijna dagelijks geconfronteerd werden met deze kwalen. Het begon al van in de wieg met kinkhoest. Later was een valling of bronchitis, griep, longontsteking, pleuritis of waterpleuritis tot zelfs tuberculose een bedreiging. Ook nog andere namen waren gangbaar als bakkersziekte, *meuldersziekte* of stoflong, te veel om op te noemen. Ouders waren dan ook als de dood wanneer hun kroost begon te hoesten, zeker als die vast zat op de borst. Hoe dikwijls zijn we niet naar school gefietst met een grauw papier onder ons onderlijfje, goed inge-

[11] een teems of vergiet.

streken met een vetkaarsje of een *keske-van-ne-cent* waarop kruidnagel was gestrooid. Als alles was opgedroogd, kraakte het als perkament. ‟s Avonds werden we verpleegd met warme melk met enkele klontjes suiker of soms honing dat kon alleman zich niet permitteren.

In bijna alle huishoudens werd er iedere avond nog melk of pap gegeten, rond 7 uur. Op vrijdagavond was het gewoonlijk botermelk, dat gingen ze halen bij Zwaantjes, bij Sooi van Camp of bij Scheers te Leest. Tegen het weekend werd bij de boeren geboterd voor de zaterdagse markt. Bij Scheers boterde ze zelfs voor ‟t bisdom te Mechelen. In de zomer werd er minder pap gegeten. Telkens moest men de stoof aansteken om de melk te koken maar ook voor koffie *op te schinken* en aardappelen te koken. Er was geen andere verwarming , met wat hout en één schep kolen moest men zich behelpen. Soms gebruikte men ook gedroogde spruit- of koolstekken. Eens uitgestoken werden die op hopen te drogen gelegd. Men deed dit ook ter bestrijding van knolvoet of *wetten* zoals gezegd werd.

Ieder had zijn eigen manier om de *vallingen* te bestrijden. De oude mannen dronken ‟s morgens een jenever, best nuchter. De kinderen kregen het bekende grauwe vetpapier, een tas melk met suiker of soms *slekkensiroop,een* siroop van vlierbessen uit een fles waarvan den toot plakte van de suiker. Als ge keelpijn had, draaiden ze ‟s avonds nog een *zweetkous* rond uwe nek. Dat was niet meer of niet minder dan een gedragen kous en hoe harder ze rook, hoe beter. Of het veel uithaalde weet ik niet maar zeker goedkoper dan pillen van den *doktoor*.

Velen sukkelden met een bronchitis die alle jaren terugkwam, een *vermaning* noemde ze dat. Het was niet zo verwonderlijk. De huizen waren niet geïsoleerd. De keukendeur gaf rechtstreeks uit op straat of erf. De zolderkamers waren met houten berden afgezet. Kilte en vocht kwam langs overal binnen. Bij de minste tocht waggelden de gordijnen aan het raam. Na 7 uur ‟s avonds werden er geen kolen meer op de kachel gedaan, maar werden *köllekes* gestookt. Het residu van de uitgedoofde kachel werd gerecycleerd. De gezifte as en de sintels werden er uitgeraapt en ook de witte stenen. Dat heette *schramoele* en het diende voor verharding van de plaats. Die klein *köllekes* gaven meer warmte als de kolen zelf. ‟s Morgens zat er dan wel een dikke sintel op de rooster die lastig kapot te krijgen was.

Van preventie op longaandoening was geen sprake. Bijna iedereen rookte destijds gerolde sigaretten. De vele meubelmakers en schilders die Hombeek telde werkten meestal in kleine lokalen thuis zonder veel verluchting, Daarbij stond er nog een *duvelke* te branden om de lijm lopend te houden om kasten of stoelen te lijmen. Velen hielden ook nog duiven boven ‟t werkhuis. Iets beter was er niet om een *pieplong* te krijgen. Tot den oorlog moest het vlas in de winter gezwingeld en gehekeld worden. Men kon niet anders dan niezen en rochelen bij het nijdig en pikant stof. Tijdens de wintermaanden was niet ongewoon dat de halve kerk aan het hoesten was en de pastoor geregeld zijn preek moest onderbreken.

De overheid zette dus een grootse campagnes op en gans de bevolking, van klein tot groot, werd doorgelicht. Dit gebeurde in de jongensschool en bij *Smeires*, herbergier in “de Leeuw van Vlaanderen”. De garde droeg de brieven rond wat heel gewichtig overkwam. Dat deed hij ook met de oproepingsbevelen voor de soldaten. Daar kon ge u niet aan onttrekken.

Ook onze buurvrouw, *Nie van Tee*, verstond het allemaal niet goed en kwam met haar brief bij ons. Mijn vader legde het een beetje uit en zei dat ze op die dag kon meerijden met den auto. Nie had nog nooit in een auto gezeten en was direct akkoord. Ze moest zich wel goed wassen, geen schapulier of *medeullekes*[12] aan hebben, met of zonder toespeld, en geen kleed met ijzeren knopen of *knekkers.* Dat was voor haar geen moeilijkheid: ze had maar één kleed, een rood. Wat Jef Van der Goten haar had wijsgemaakt weet ik niet, maar Jef zat nooit om geen grap verlegen.

“Nieke Teughels, alias *Nie van Tee*, met de kruiwagen in 1963 bij een verkenning van het parcours voor een veldrit op het Heike. We erkennen ook Louis Huybechts, Johny Soli en Gust Soli.

De bewuste dag was Nie al een uur voor tijd bij ons. In de auto zat ze te lachen gelijk een kind op de paardenmolen. Onderweg zwaaide ze naar alleman die we passeerden, een koningin was er niets tegen. Zelfs had ze haren neusdoek niet op, ik had ze nog nooit zo gezien, haren *tots* [13] was opgestoken en ze had twee benen kammen in haar haar. We stopten op de Statieplaats. Tegen de gevel van de Leeuw van Vlaanderen stonden de velos drie rijen dik. De poort van de zaal stond open, we moesten onzen brief afgeven en aansluiten in de rij. Een groot *machien* stond tegen het podium. Overal lagen er draden en kabels op de grond. Twee mannen met witte *cache-poussière* zaten daar achter. Een verpleegster leidde de mensen naar het scherm met altijd dezelfde woorden: “*Hoofd omhoog, borst ertegen, kin ertegen, niet ademen, stilstaan”*.

[12] medailles
[13] haardot

Nie van Tee met haar moeder in de deuropening van haar winkeltje op het Heike. De grapjassen vooraan zijn Jan en Jaak Spruyt en Louis Nuytiens.

Waar zoveel volk bijeen kwam waren ook de laatste nieuwtjes te rapen. *Maria van den Boer* en *Retteke Teire* hadden er een hoogdag van gemaakt en geraakten niet uitgetaterd. De mannen gingen achteraf een pint drinken in 't café. *Rens van Nelles* en *Jules Libert* stonden juist gereed om in 't café te stappen als wij toekwamen. "*Pas op*, zei Jules, *want in dat machien kan den doctoor zien hoeveel pinten ge gedronken hebt in uw leven, vanaf uw eerste communie tot vandaag*". Ik was er niet gerust in en Nie ook niet want jeneverkes telden dobbel. Zo schoven we aan in de rij. Voor de kinderen werd er een bankje gezet, want het scherm bleef fiks staan. De mensen waren toch wat benauwd en het scherm voelde koud aan. Soms moest alles hernomen worden als de borstkas er niet goed tegen gedrukt was. Zo ook met *Tiske de Wit,* de melkboer uit de zink. *Tiske* was niet groot en had een redelijk dik buikske. De foto lukte niet van den eerste keer, maar ook niet den tweede keer. Op den duur was de verpleegster Tiske tegen het scherm aan het duwen maar ze hebben het dan maar opgegeven. "*Als ge zo goed in de huid zit zult ge toch genen tering hebben*", zei de *infirmière*.

Nu was de beurt aan ons. Eerst ging vader. Dat ging vlot. Dan kwam *Nie van Tee*, en dan was het mijnen toer. De verpleegster stelde haar gewone vraag, dat we geen ijzer of iets anders droegen. Ze was precies een koekoek die altijd hetzelfde herhaalde. "*Nee, nee*", zei Nie. Maar toen ze in de doorlichting stond, hief ze haar kleed omhoog tot boven hare kop. De dokter riep: "*Laat maar zakken, madam*". Maar Nie hoorde dat niet en hief haar kleed nog hoger. Den dokter riep terug van achter zijn scherm: "*Laat maar zakken, madam*". De verpleegster trok Nie haar kleed naar beneden, 't Was maar best, want ze had ook geen broek aan. Volgens mij zat *Jef Schoen* daar voor iets tussen, die had Nie iets in haar oor geblazen om goed doorgelicht te kunnen worden. Niemand in de zaal lachte hardop want er waren ook kinderen bij. Velen grinnikten en er werd gemompeld: "*Den doktoor heeft Nie niet gefotografeerd maar anders om*". Van danige emotie moesten we wel iets gaan drinken bij Virske. Voor Nie bleef het bij een orangeade.

De uitslag van de foto's viel nog best mee. Mensen die ooit een *fleuris* hadden gehad, zelfs in hun kinderjaren, vertoonden witte vlekjes op de longen. Bij hen werd soms getwijfeld of het geen TBC was. We waren toch een beetje bang of onzeker over de afloop. Ge weet maar nooit. Maar Nie leefde nog lang en gelukkig, met of zonder broek.

Nie woonde samen met *Teke,* haar moeder, die wat hardhorig was. Ik geloof dat het den eerste februari 1953 was dat het geweldig stormde. Teke zei tegen Nie: "*Gaat eens zien, want ik geloof dat ze kloppen*". Maar den hele gevel van 't huis was ingevallen. De zeven geiten staken er onder. Sommige waren er wel erg aan toe maar ze overleefden het. De buren kwamen helpen alhoewel het levensgevaarlijk was bij het naar beneden vallen van losliggende pannen.

Uit het dagboek van meester Emiel Bertens volgt nog een kort verhaal over bedelen in Hombeek in het begin van de 20ste eeuw.

BEDELEN

In de gemeenten waar geen plakkaat stond : "VERBODEN TE BEDELEN", kwamen geregeld ouden van dagen uit het Mechelse om te bedelen. Ook wij hadden ten onzen huize wekelijks twee kalanten, twee vaste abonnees, twee oudjes. Vandaag kwam het oude mannetje en de dag daarna het oude vrouwtje, alsof ze mekaar niet in de weg wouden lopen of concurrentie aandoen. Als we ze op hun gewone dag niet gezien hadden, dan werden we al ongerust en dachten aanstonds: "Zij of hij is ziek".

Zij baden allebei een *Vaderons*, het manneke met zijn vettige pet in de hand. Het was geen stuk *Vaderons* maar een hele, van voor tot achter, traag en goed articulerend, devoot, met half gebroken stem. Mijn moeder legde dan een koperen geldstuk in de van jicht bevende hand. Dat was voor ons *kadékes,* zegden ze dan. Ze gaven ook wat: een klein dun papieren *beeldeke* in kleur. Wij, kleine kinderen, krakeelden onder mekaar om het *beeldeke* te kunnen bemachtigen. Het prentje was geknipt uit grotere *beeldekensbladen* van 25 voor een cent.

Het vrouwtje droeg steeds een korf aan de arm. Daarin borg ze de eetbare aalmoezen op. Het oud manneke steunde op een stok. Hij hield niet op met hoesten, vooral wanneer het koud was. Denkelijk leed hij aan aamborstigheid. Ja, die arme oudjes!

Soms denk ik er nog eens aan terug. Nu heb ik hun plaats ingenomen, niet om van huis tot huis te bedelen, maar hun ouderdom is nu de mijne.

WINTERHULP in de barre winter van 1962-1963

Foto genomen aan het oude gemeentehuis en voor de oude herberg van "Jan Stapuit", ook als "krot" onteigend en ingericht als gemeentegarage

Bij deze foto was een tekst gevoegd, bestemd voor "De Gazet van Mechelen" die opgesteld was door de plaatselijke medewerker, Louis Van den Brande. De tekst luidde als volgt:

" *WIE DOET WAT ? - Net zoals in vele Vlaamse gemeentes had Hombeek ook niets aan het toeval overgelaten om zich bij deze hulpactie aan te sluiten. Ze waren ook een der eerste die hun toezegging aan de TV hadden beloofd. In de bittere kou werd dan ook onder leiding van burgemeester baron de Meester door dit stel flinke medewerkers bij middel van de microwagens een omhaling gedaan in geld en natura. Men zie ze hier na het verlaten van het gemeentehuis nadat ze hun giften hadden overhandigd aan de burgemeester en de voorzitter van de C.O.O.".*

Deze tekst zonder datum geeft ook niet expliciet weer waarover het hier ging. Johny Soli meende zich te herinneren dat er in de zestiger jaren een nationale hulpcampagne was op touw gezet om de vele daklozen en hulpbehoevenden bij te staan in een uitzonderlijke winter. Hij schreef:

"*Als ik mij goed herinner, was de winter van 1962—63 uitzonderlijk streng met veel vorst en sneeuw. Langs overheidswegen en langs T.V. werd er een comité opgezet met de naam „WINTERHULP". Dit gebeurde over heel het land.*

Er werd niet alleen geld, maar ook kleren en dekens opgehaald. Het was ook lastig in die dagen om aan kolen te geraken omdat de vaart en de sluizen dicht gevroren waren en de wegen onberijdbaar door overdadig sneeuw en ijzel. In de scholen werden twee klassen gegroepeerd in één lokaal om zodoende kolen te sparen.

Alle Hombeekse verenigingen leverden hun bijdrage. Dat blijkt ook uit deze foto. Daarop staan de voorzitters of een bestuurslid van de belangrijkste verenigingen zoals o.m. van de gemeenteschool, K.W.B., Oudstrijders, de Kerkraad, St.-Vincentiusgenootschap, de Burgerbescherming, de Fanfare St.-Martinus uit het dorp, de fanfare "De Vrolijke Vrienden" van het Heike".

We erkennen volgende personen (van l.n r. en staande) ?, Ward Van Doren, Fideel Colpin,, Staf Van Camp, burgemeester Bernard de Meester, Isidoor Lemmens, Louis Slachmuylders, Frans Parijs, Antoon Geivaerts, Albert Auwaert, Marcel Boeckaert, Tony Dons, (gehurkt): ?, Jef Fierens, Gust Solie, ?, ? , Frans Hermans, Daan Parijs, ?.

't Ridderke

Heemkundig tijdschrift van Hoembeka

2011 / 2

Louis Buelens, (1914-2011)

woonde op het einde van deze straat. Aan het kapelleke hadden hij en zijn speelkameraden een gedroomde biotoop waar ze in de twintiger jaren allerlei fratsen uithaalden. Op zijn weg naar de school observeerde hij nauwlettend wie in zijn straat woonde en wat er allemaal gebeurde.

Louis bleef eeuwig jong en leek goed op weg naar de 100 ! Het draaide onverwacht anders uit. Zijn cursiefjes over de Bankstraat lagen reeds langer klaar. Ze illustreren dit artikel en getuigen van zijn picturale vertelkunst, postuum helaas.

De Bankstraat

Dit is de straat waar in 1856 en 1879 twee scholen werden gebouwd. Frank Gillis schonk grond voor de vrije katholieke school, later patronaat, parochiecentrum. Er was eertijds ook een driehoekig plein zoals op den Dries. Een eerste bouwfase was er in het interbellum en bij de tweede fase in de zestiger jaren is deze straat langzamerhand dichtgeslibd.

verantwoordelijk uitgever: Ward De Kempeneer, Diepestraat 2, 2811 HOMBEEK tel 015 423326

toelatingsnummer P209706
afgiftekantoor
1980 ZEMST

H O E M B E K A V.Z.W.
Maatschappelijke zetel: Cultuurhuis Leliëndaal HOMBEEK

KBC :733-2172054-60
DEXIA : 788-5420554-39

Website: http://users.skynet.be/hoembeka

p.a. secretariaat : Heike 50, 2811 Hombeek
tel. 015 / 41 44 16
e-mail : baetens.wim@skynet.be

p.a voorzitter: Walestraat 16, 2811 Hombeek
tel. 015 / 41 14 63
e-mail : christian.de.meester@pandora.be

p.a. redactie : Diepestraat 2, 2811 Hombeek
tel. 015 / 42 33 26
e-mail : ward.dekempeneer@skynet.be

p.a. financies: Hombekerkouter 33, 2811 Hombeek
tel 015 / 41 21 62
e-mail : raymond.lauwers@gmail.com

p.a. informatica: Driesstraat 45, Hombeek
tel. 015 / 42 29 54
e-mail : edsolie@yahoo.com

BESTUUR

Baron B. de Meester de Ravestein (†)	erevoorzitter
Fl. Louis LAUWERS (†)	erevoorzitter
Ward DE KEMPENEER	erevoorzitter
Angèle SELLESLAGH (†)	erebestuurslid
Georges NACHTERGAELE (†)	erebestuurslid

Christian de MEESTER de Ravestein	voorzitter
Wim BAETENS	secretaris
Raymond LAUWERS	financieel beheer
Ward DE KEMPENEER	redactie & externe relaties
Eddy SOLIE	informaticabeheer
Herman VAN LINT	reizen & uitstappen
Hilde NUYTKENS	bestuurster
Pol HENDRICKX	klassering
Jan DE GREEF	bestuurder
Firmain VERLINDEN	bestuurder
Richard VAN UTTERBEECK	bestuurder
Johny SOLI	bestuurder
Patricia BOON	bestuurster
Louisa VERMEULEN	bestuurster
Geert CLERBOUT	redactie
Jan MISSINNE	bestuurder

Redactie van 't Ridderke

Eindredactie: **Geert CLERBOUT, Ward DE KEMPENEER**
Tekstcorrectie: **Wilfried HELLEMANS,**
Foto's : **Hoembeka-archief, Ward VERBERGT**

Overname of kopiëren van teksten of uittreksels van artikels is niet toegestaan tenzij met voorafgaandelijk schriftelijke goedkeuring.
De verantwoordelijkheid van artikels ligt bij de auteur(s).

ERELEDEN & SPONSORS

Apotheker ASSELMAN	Hombeek
Wim BAETENS	Hombeek
Chris BESSENDORFER	Bredene
Edward BUELENS	Kontich
tandarts Lydia DE BOCK	Hombeek
Ward DE KEMPENEER	Hombeek
Baron Kris de Meester de Ravestein	Hombeek
DE TROY – VERHOEVEN	Zemst
Jan DE WACHTER – KEULEERS	Hombeek
dokter Walter JASPERS	Hombeek
Thierry LAMMAR, advocaat	Hombeek
advocaten Dirk LAUWERS en Yolande SABLON,	Duffel
Greet LAMBERT	Mechelen
prof. dr. Jozef LAMBERTS	Hombeek
Michel LEJEUNE - M.Claire TEUGHELS	Mechelen
Willem MEULDERMANS	Hombeek
Jan MISSINNE	Mechelen
Connie NACHTERGAELE-JACOBS	Hombeek
kinesist Kris SPITAEL	Hombeek
Alfons TEUGHELS	Brugge
Frans TEUGHELS, journalist	Mechelen
Marcel TEUGHELS	Hombeek
dokter Paul TASSENOY	Hombeek
verpleger Hervé TEUGELS	Keerbergen
Lea VAN BEVEREN	Mechelen
VAN DEN BERGHE – LAUWERS	Waasmunster
VAN DEN EEDE – HERMANS	Mechelen
Architect Eddy VAN DE VENNE	Hombeek
Ilda VAN DER ELST	Hombeek
Walter VAN DER ELST	Mechelen
Alfons VAN DER HAEGEN	Mechelen
dokter Roger VAN HOOF	Hombeek
dokteres Griet VERBERGT	Hombeek
Marcel VERBRUGGEN	Hombeek
Pierre VERBRUGGEN-GLORIS	Mechelen
Emiel VERCRUYSSE	Mechelen
dokter U. VAN WALLEGEM	Mechelen

GINO-Optiek
MEULDERMANS pvba, bank & verzekeringen
DE GREEF & ZOON, centrale verwarming
SYMONS-TEUGHELS, haarkapster
MARJET & NICK kleding
MARC DECKERS, bakker
LUC PLASQUI, begrafenissen
HOJE, jeugdhuis
DEN BRUINVIS, café
ROSCO NV
PPC computers
KBC bank
FORTIS bank
ING bank
DEXIA bank
XL REKLAME

Juridisch advies: Mr. Thierry LAMMAR
Advocatenkantoor IN IURE CONSTANS
Schuttersvest 4-8, 2800 MECHELEN
Tel. : 015/440.660, e-mail : thierry.lammar@iniureconstans.be

De tak Maates sluit aan bij de Hombeekse stam Teughels.

Wim Baetens

Op bladzijde 247 van de 2e druk in ons boek **"*AFSTAMMELINGEN VAN PETRUS DE TEUGHEL*"** uit 2004, van de hand van Frans Beukelaers en mezelf, vermelden wij: *"De tak **Maates** sluit niet aan bij de grote stam TEUG(H)ELS, die we hierboven besproken hebben. Waarschijnlijk zijn er wel gemeenschappelijke voorouders ergens in Brabant terug te vinden, misschien komen we bij één van de broers van Christophorus uit."*

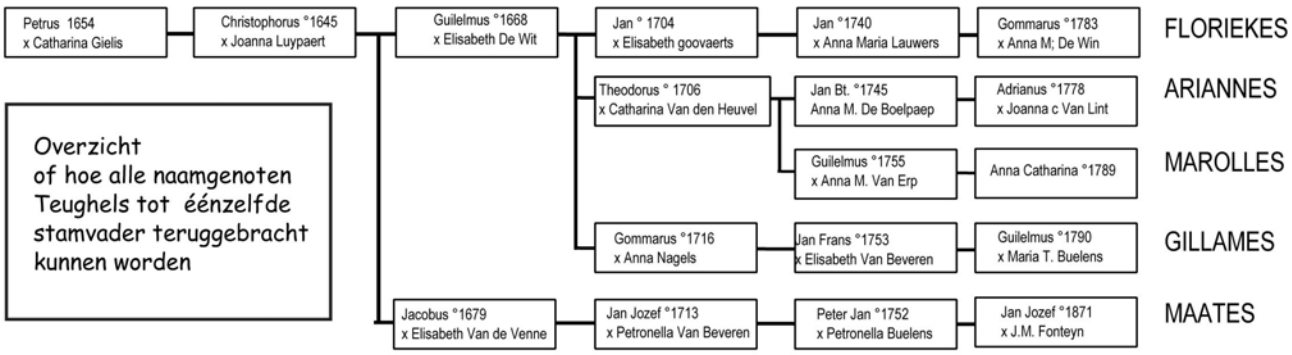
Het 6de kind van Christophorus, de eerste Teughels op Hombeeks grondgebied, is:
1.1.5 Jacobus TEUGHELS gehuwd met **Elisabeth VAN DE VEN(NE).**

Op bladzijde 42 en 43 staat vermeld dat ze 4 kinderen hadden, geboren in Hombeek, van wie geen opvolgers gekend zijn. Het echtpaar verkocht hun eigendom in Hombeek (Hombeek-Brabant bundel 81 akte 30-8-1709).

In een artikel van de hand van **Paul Behets**, in het ledenblad van *"Heemkundekring Ravensteyn v.z.w – nr 2 en 3* van 2010" vinden wij het antwoord op het vermoeden. Daaruit vernemen wij dat zijn vrouw **Elisabeth VAN DE VEN(NE)** afkomstig was van Boortmeerbeek en dat ze na hun verkoop in Hombeek, terugkeerden naar de geboorteplaats van moeder Elisabeth.

In Boortmeerbeek werden nog 5 kinderen geboren:
1.1.5.5 Willem ° Boortmeerbeek ca. 1710
1.1.5.6 Joannes Josephus ° Boortmeerbeek ca. 1713, gehuwd in Hombeek op 28-12-1744 met **Petronella Van Beveren.**
1.1.5.7 Barbara ° Boortmeerbeek ca. 1716
1.1.5.8 Peter Jozef ° Boortmeerbeek ca.1717
1.1.5.9 Lodewijk ° Boortmeerbeek ca. 1727

Het zesde kind, Joannes Josephus Teughels, is terug naar Hombeek gekomen en er gehuwd met Petronella Van Beveren. Zij zijn de stamouders geworden van de tak Maates in Hombeek.
We komen dus niet uit bij één van de broers van Christophorus zoals verondersteld, maar wel bij één van zijn zoons.
Hiermede is dat probleem dan weer opgelost.

In „t Ridderke 2009 nr.2-3, blz 54-66, verscheen een bespreking over de familie Jacobs te Hombeek en de stichting door Cesar Jacobs van de gelijknamige brouwerij te Mechelen. We kregen hierop heel wat reacties en ook op het web "Mechelen blogt" bleven we niet onbesproken. Daaruit halen we deze vier foto's van oude glazen van Jacobs bieren.

Vroeger en nu. Bruisend vermaak op de straat zelf, heden bijeenzijn, warm achter muur en raam, in een parochiecentrum of in Longaevitas, eertijds de hoeve van "den Dizzer" !

DE BANKSTRAAT

evolutie van de bewoning (2)

Ward De Kempeneer
met medewerking van Louis Buelens (†), Geert Clerbout

Advies verleend door Gerard Van den Eede, Jacquenine Levrier, Jan Verhasselt, Chris Andries, Margriet d'Hollander, Lena Verbergt, Mit Buelens

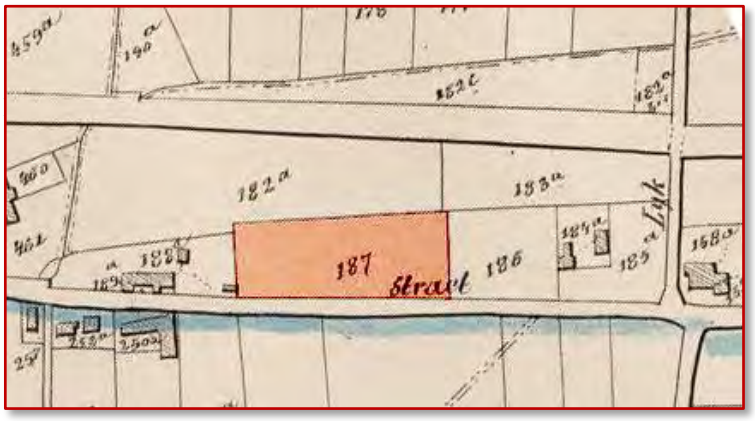
Het eerste deel van de analyse van huizen en hun bewoning in de Bankstraat is eerder in dit tijdschrift gepubliceerd ('t Ridderke 2009, nr.2-3, blz.51-82). Het betrof de rechterzijde van aan de bareel (de huidige pare nummers van 14 tot 44). Het is en blijft de bedoeling in de eerste plaats te achterhalen wie aanvankelijk boordeigenaars waren van de gronden in deze straat. We vragen ons daarbij af of er op deze grotere percelen woningen stonden, wie er woonden en hoe de verdere verkaveling en bouw van woningen evolueerde. We kunnen met zekerheid een driehonderd jaar teruggaan. Dan maakte Jan Van Acoleyen de eerste kaartboeken in opdracht van de *magistraat* van Mechelen en van de Norbertijnen van de abdij van Grimbergen. Vroegere bewoners of eigenaars komen sporadisch aan het licht uit de schepenaktes en uit het notariaat. Uit de vorige aflevering is gebleken dat op twee grote percelen – op die van de familie Jacobs en op die van de abdij van Grimbergen - uiteindelijk meer dan 15 woningen zijn opgericht.
Bij dit tweede deel zullen we de rechter zijde verder behandelen tot aan de Kattestraat, inbegrepen de huidige Oude Bankstraat. Op zes oorspronkelijke grote percelen zijn er meer dan 65 woonsten gebouwd.
We behandelen ze onder de zes volgende hoofdstukken:

Deel 1.: **ABDIJGROND VAN GRIMBERGEN**
Pare huisnummers van 48 tot 64 (kadasternummer A 187).
Deel 2.: **DE HOEVE VAN RETTES**
Pare huisnummers van 66 tot 84 (kadasternummer A 188).
Deel 3.: **EIGENDOM van FRANK GILLIS: BOERDERIJ en PATRONAAT en KAPEL.**
Pare huisnummers van 86 tot 96 (kadasternummer A 459 tot A 462).
Deel 4.: **HOEVE van "Den DIZZER VAN CRAEN"** , nu **LONGAEVITAS**
Pare huisnummers van 98 tot en met 128 (kadasternummer A 463 tot A 466).
Deel 5.: **De gronden van DOMIS DE SEMERPONT, nadien van de familie de MEESTER**.
Pare huisnummers van 132 tot 162 (kadasternummer A 470)
Deel 6.: **DE HOEVE VAN "MEEKES"**
Oude Bankstraat pare nummers 6 tot 18 (kadasternummer A 471 tot A 473)

De Bankstraat is lang een vrij open straat gebleven. Eind der jaren twintig en in de dertiger jaren van vorige eeuw is een nieuwe bouwactiviteit ontstaan. Met de oorlog kwam er een kwarteeuw stilstand tot vooral in de zestiger jaren weer nieuwbouw zich manifesteerde. Door deze lawine is de straat omzeggens dichtgeslibd. Het is weinig zinvol en bovendien onbegonnen werk om accuraat de opeenvolgende bewoning te willen citeren van alle huizen tijdens de laatste decennia. Die is genoegzaam bekend. Voor de bewoning na 1945 worden de gezinnen dan ook indicatief vermeld en met enig voorbehoud, voor zover dit kon achterhaald worden uit bevolkingsboeken, kieslijsten en gesprekken.

De Bankstraat is nu de grote verbindingsweg naar Kapelle-op-den-Bos. Dat was aanvankelijk niet zo. Aanvankelijk hebben de Larestraat en later de Kapellebaan die rol vervuld. Anderzijds is het zeer merkwaardig dat deze straat dezelfde fysionomie vertoonde als den Dries en de Kattestraat met zeer vroeg particulier bezit. Ontginningsgronden? Zoals op den Dries was er ook een plein in de Bankstraat. Op dit kruispunt liep er een weg – nu Middenveldweg - naar de kapel van Sint-Willibrodus in de Zink op de Zemstseweg. Wellicht was dit ons eerste bidhuis uit de tijd van de vroege kerstening. Woonden veel particulieren aan de boord van de straat, dan waren de achterliggende uitgestrekte voedingrijke labeurvelden links en rechts grotendeels wel in handen van grootgrondbezitters. Tot nog midden de negentiende eeuw werden de rechter velden nog aangeduid als "*gelegen aan de Kriekerij* "en wat later *het Kouterveld* genoemd. Anderzijds waren de akkers aan de linkerzijde, tussen Bankstraat, Kattestraat en Zemstseweg algemeen als Middenveld vermeld.

Deel 1.
ABDIJGROND VAN GRIMBERGEN
Pare huisnummers van 48 tot 64
(kadasternummer A187)

Het perceel (kadaster A187) werd begin 1700 door landmeter Jan Van Acoleyen in het Kaartboek van de abdij van Grimbergen beschreven onder n°5. Het heette " land op het Beekveld". Dezelfde landmeter tekent het ook in zijn kaartboek van Hombeek-Mechelen van 1712. Daarin is het opgenomen in het 9de kaartblad onder nummer 15 als eigendom van de Norbertijnen van Grimbergen.
Bij de publieke verkopen van kerkgoederen door de Fransen in 1798 en 1799 komt dit perceel onder de hamer en dit "zwart goed" werd eigendom van een Mechelse. In tweede instantie weet Jaak Horckmans er de hand op te leggen. Zo verwierf hij ook het pachthof ter Most van het klooster Leliëndaal op het Heike dat hij overkocht van de *zwartgoed-opkoper* Van den Nieuwenhuysen van Mechelen. Bovendien bouwde hij ook op geconfisqueerde grond van de abdij van Grimbergen het groot herenhuis vooraan in de Bankstraat (zie vorig nummer). Het huis en de gronden in de Bankstraat vererfde Jaak Horckmans aan zijn dochter Joanna Maria (1800-1876), gehuwd met burgemeester Henri Frans Ceulemans (1803-1881). Dit perceel grond (A187) kwam bij deling onder de kinderen aan zijn zoon, Jacob Louis Ceulemans (1832-1886), notaris te Lier.

In 1881werd het verkocht aan de vier ongehuwde broers Meuldermans die met hun zuster een boerderij runden in de Bankstraat wat verder aan de overzijde. Eén van de broers, Karel Meuldermans (1841-1918), huwde op zijn vijftigste met de jonge meid Sophie De Raes (1870-1962). Hun zoontje Hendrik (1896) werd slechts twee jaar oud. Karel Meuldermans stierf in december 1918 op 77-jarige leeftijd. Een goed jaar later, in maart 1920, hertrouwde Sophie, alias Filleke met Wannes Behets (1875-1960). Zij bouwden een eerste woning op deze grond en verkochten de rest in acht bouwgronden. Zo kwamen er negen woningen op dit perceel.

Louis Buelens (1914-2011) heeft met veel ijver maar zeker ook met veel genoegen gewerkt aan een verhaal waarin hij alles beschrijft wat hij in de twintiger jaren zag en beleefde in de Bankstraat. Het moest de geschiedenis van deze straat kruiden.

Hij was flink op weg naar de honderd jaar maar het draaide anders uit. Hij woonde eigenlijk in het eerste huis van de Zepstraat net voorbij de Bankstraat. Hij doorliep deze straat in de peutertijd tweemaal per dag, op zijn weg naar en van de *jongensschool*. Hij had er zijn speelkameraadjes en zowel de straat zelf als de omgeving ervan was het onuitputtelijk biotoop waarin deze bengels opgroeiden met ongebreidelde fantasie.

Louis beschreef wat hij zag, voelde en hoorde en in korte rubriekjes bundelde hij dit onder ***"op mijn schooltocht".*** Hij geeft hiermee in zijn eigen schalkse stijl een eminente getuigenis van weleer.

Over de bewoners van dit huis nr.64 schreef hij:

"Wannes Behets en Filleke Raes bouwden hun huis naast de boerderij van Rettes. Wannes werkte en Filleke was bekend om haar perken geraniums voor de deur, maar vooral voor de grote Duitse scheper die blijkbaar geen goede vriend was van de schooljeugd. Er stonden veel fruitbomen, maar we hebben er nooit van geproefd".

Bankstraat 64

Dit is het eerste huis dat op dit perceel werd opgericht begin der twintiger jaren door Wannes Behets en Filleke De Raes die er hun leven lang in woonden. Ze hadden geen kinderen. In 1962 stierf de vrouw als laatste en het huis kreeg nieuwe eigenaars.

De zuster van Wannes, Henrica Behets (1886) was getrouwd met Jan Bt. Pepermans (1886). Ze woonden eerst in het Dorp (Leestsesteenweg) waar hun twee zonen geboren werden, Frans (1911) en Albert (1912) en verhuisden daarna naar den Dries. Ze bouwden daarna een huis op een deel grond van haar broer Wannes (zie verder Bankstraat 58). Frans en Albert Pepermans trouwden dezelfde dag begin mei 1938. Frans met Jetteke Sijmons (1911) en ging in de Diepestraat wonen waar hun dochter Jeanine (1942) geboren werd. En Albert met Colette Goovaerts (Mechelen 1912); ze kregen een dochter Josée (1943).

In het huis van Wannes Behets – De Raes woont nu de dochter van Josée Pepermans en Edmond Van der Wilt: Ann Van der Wilt en Philip Loubel met hun dochtertje Stien.

Bankstraat 48

Op de eerste kavel van de bouwgronden Behets-De Raes bouwde **Victor Lathouwers** (1885), een staatsgepensioneerde van Breendonk en gehuwd met Theresia Lemmens (1882-1952). Nadien woonde er Louis Brouwers (1888-1975) en Beringhs Maria Isabella (1890) en daarna hun dochter Brouwers Marie Stephanie (1921) en Henri Frans Van Den Boeynants (1919), autovoerder.

Bankstraat 50 en 52

Foto van 1938 bij een uitstap van de *fanfare* Sint Martinus uit het Dorp.
Van l/r: Miel Keuleers, Sofie Van den Eede (echtgenote van de garde Herman Jacobs), Meen Jacobs-Moyens (moeder van Clementine en Mathilde), Bertha De Kempeneer-De Neys, Clementine Jacobs, echtpaar Henri Doms, Onder; Jan Verbeeck (echtgenoot van Clementine Jacobs) en Mathilde Jacobs.

De tweewoonst werd gebouwd door de zusters **Clementine** (1893-1945) en **Mathilde Jacobs** (1901).
In nr.50 woonde Clementine Jacobs met haar man Jan Bt. Verbeeck (K. % B.1899). Hij hertrouwde met Elvire Mertens (Steenhuffel 1903). Daarna ging de woning naar Staf Backaert-Goovaerts die het later doorverkocht aan de familie Verbruggen, Louis (1935) en Josfien (1944).

In nr. 52 woonde Mathilde Jacobs getrouwd met Pieter Van Craen (Mechelen 1900) en hun zoon Urbain (1924) die huwde met Etienne De Reys (1930). De woning werd verhuurd aan Willy Hendrickx en Leona Van Ingelgem. De woning werd daarna gekocht door Marc Geerts (1958) en Gerda S. Van Goethem (1961).

Bankstraat 54

Deze lagere woning in villastijl werd opgericht door meester Frans Van den Bosch (1905). Bij hem woonde zijn zuster Hortensia Van Den Bosch (1910), getrouwd met Louis Levrier (1909). Hij was de zoon van een bouwaannemer uit Zemst en bouwde dit huis met zijn vader. In het gezin Levrier - Van den Bosch werden drie kinderen geboren: Jacqueline (1936), Frans (1945) en Helène (1950).

Meester Frans Van den Bosch voor de klas

1985 : 50-jarig huwelijk van Louis Levrier en Hortance Van Den Bosch

In deze woning wonen nu twee Poolse families:
Tadeusz Edward Wolek (°Czermochow 1979) en Anna Skup (°Siemiatycze 1976) en ook Robert Skup (°Siemiatycze 1981)

Bankstraat 56

Deze woning werd in 1935 gebouwd door Gustaaf Van Erp (1882) en Elise Gijsen. Hun schoonzoon Frans Van den Eede (1906), weduwnaar van Maria Van Erp en gehuwd met Victoria De Nijs (1908) woonde in de Statiestraat met hun kinderen Gerard (1938), Ida (1942), Freddy (1946) en Frans (1948). Na het overlijden van het echtpaar Van Erp-Gijsen werd de woning gehuurd achtereenvolgens door Louis Van den Eede en Philomeen Diddens, Leon Coen en Elza Peeters, dokter Werner Marinus die er zijn praktijk had.

De woning is overgegaan op de zoon Gerard Van den Eede (1938) en Bea De Valck (1942) die er nu nog wonen. Ze hebben drie zonen: Erik (1966), Kris (1968) en Bart (1971).

Bankstraat 58, 60 en 62

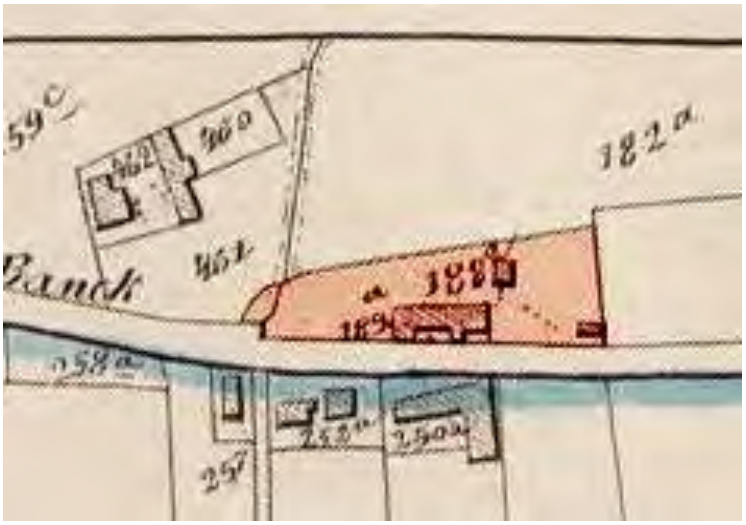
In de woning Bankstraat 58 woonde zoals gezegd Henrica Behets (1886) getrouwd met Jan Bt. Pepermans (1886), hun zoon Albert Pepermans en Colette Goovaerts (Mechelen 1912) met hun dochter Josée (1943). Deze huwde met Edmond Van der Wilt en bouwden een nieuw huis in de Spoorwegstraat, achter dit huis.
Deze woning werd gekocht door Paul De Nys en Monica Suetens (1949) en hun dochter Tanja (1971).

De gronden waar nu de huizen nr.60 en nr.62 op staan werden gekocht van de weduwe Filleke Behets-de Raes (nr.64). In 1958 werden de twee woningen erop gebouwd. Het huis nr.60 werd gebouwd door Leopold Van De Vondel (1927) en Rosalia Somers (1921). Het huis nr.62 werd gebouwd door Josef Louis Leemans (1931) en Jacqueline Levrier (1936).

Deel 2.

DE HOEVE VAN RETTES

Pare huisnummers van 66 tot 84.
(kadasternummer A188, A189)

Het perceel (kadaster A188[a] en 189) werd begin 1700 door landmeter Jan Van Acoleyen in het Kaartboek van de abdij van Grimbergen genoemd als "***d'erffe van de Adt. Goyers***".

In zijn kaartboek van Hombeek-Mechelen van 1712 neemt hij dit goed op onder het 9[de] kaartblad met nummer 16 als eigendom van "***Jacques Van Schoor*** *met zijn hofstede, groot 1bunder 3 dagwang en 98 roeden"* (iets meer dan 2,5 ha). Op dat ogenblik was er ook de achterliggende grond inbegrepen (A182[a]) later eigendom van de familie Gillis. Blijkbaar heeft Van Schoor het begin 1700 gekocht en er een hoeve op gebouwd.

Jacques Van Schoor (1674) was gehuwd met Christina Verlinden. Ze vererven hun hoeve aan hun dochter Adriana (1689-1765) die in 1714 met Philip Muyldermans (1688-1726) getrouwd was. Na hen bewoonde hun zoon Peter Meuldermans (1724-1808) en Barbara Leemans (1724-1794) deze hoeve.

Ze hadden vier zonen. Guilliam (1760-1798), de jongste, werd als opstandeling door de Fransen terechtgesteld en begraven op het St.-Rombouts-kerkhof. De oudste, Jan, huwde Petronella Verlinden en nam zijn intrek in het ouderlijk huis van zijn vrouw, eveneens in de Bankstraat aan de overzijde. Rumoldus (1757-1817) getrouwd met Anna Van Riet (1763-1834), bleef in deze hoeve wonen. Ze hadden een zoon Frans Meuldermans (1800-1881). Hij bleef ongehuwd en deelde de hoeve met zijn zuster Anna Catherina Meuldermans (1795-1853). Zij had een zoon, Jan Baptist (Tist) Meuldermans (1819-1868) die de boerderij erfde. Hij trouwde met Anna Laurette Goovaerts (1819-1896) van Zemst.

Alles lijkt erop dat dit koppel het verouderd lemen hoevetje op de hoek van de Spoorwegstraat heeft afgebroken en wat verderop een nieuwe en grotere boerderij gebouwd. Ze stond algemeen bekend als "***de hoeve van Rettes***" (van Laurette). In 1878 werd ook nog een bakoven gebouwd op zekere afstand van het woonhuis.

In het gezin Tist en Laurette Meuldermans waren vier kinderen, drie jongens en één dochter. Frans (Sus) (1850-1928) bleef ongehuwd.

De hoeve van Rettes stond in de weg en werd tot "krot" verklaard door de gemeente en in de zestiger jaren afgebroken.

Louis (1858-1889) was gehuwd met Theresia Tuyaerts (1862) en ging in het ouderlijk huis van zijn vrouw wonen aan de bareel, een herberg waar Sophie Van den Eede, alias "*Peit van de Zwette"* nog lange jaren waardin in geweest. Beiden zijn jong overleden en hun dochterke, Laurette Julie Meuldermans (1888-1984) bleef eerst nog bij "Peit" wonen maar trok dan in bij haar oom en tante op de hoeve van Rettes. Ze huwde later met Victor De Laet van Leest. De derde zoon Pol Meuldermans (1861-1910) bleef ook ongehuwd.

De dochter Catherina (1853-1921) trouwde met Jan Bt. Tersago (1855-1923). Ze hadden een dochter Laurette Julie Tersago (1884-1956). De twee ongetrouwde broers en hun zuster met haar gezin bleven tezamen op de boerderij en kort voor 1900 kwam hun verweesde nichtje, Laurette Julie Meuldermans (1888-1984), van de herberg aan de bareel nu bij inwonen.

In de twintiger jaren was de nieuwe generatie aan het woord en had (Laurette) Julie Tersago (1884-1956) de boerderij in handen. Ze was gehuwd eerst met Edward Jacobs (1882-1916) en daarna met Constant (Stane) Lauwers (1879). Uit het eerste huwelijk sproten twee kinderen: Engelbert (1914) en Edward (1916) en uit het tweede huwelijk is Henriette (1923) geboren. Ze verbouwden het woonhuis en enkel de schuur en stal van de oude hoeve bleven bewaard.

Engelbert Jacobs huwde met Irma Goovaerts, Warre Jacobs huwde met Melanie Lauwers en Jette Lauwers huwde met Pierre Muyldermans van de Humbeekseweg. De boerderij werd in de vijftiger jaren nog verder gezet door Warre Jacobs en Melanie Lauwers. Bij wegeniswerken in 1958 werd overgegaan tot een gedwongen afbraak van deze historische boerderij. Alles werd onteigend en de boer week uit naar Zemst-Laar.

Suzanne Jacobs, dochter van Engelbert, en Julia Jacobs, dochter van Warre, hebben gebouwd aan de overzijde.

Uit "*op mijn schooltocht*" (Louis Buelens):

"Wie een voorbeeld van integratie, aanpassingsvermogen, goede wil en verdraagzaamheid zocht, moest bij Rettes zijn. Jan Frans Meuldermans (1850), Suske van Rettes genaamd, bestuurde met zijn zuster Trien, de hoeve bij het Kapelleke.

Sus voelde zich niet geroepen een gezin te stichten, maar Trien (1853) liet haar oog vallen op Tist Tersago (1855) die hier reeds verschillende jaren knecht was. Waarom het ver gaan zoeken als ge het gerief in eigen huis hebt? Uit dat huwelijk werd in 1884 Julie Tersago geboren.

Louis Meuldermans, de broer van Trien, stierf en zijn dochter, eveneens een Julie (1888) werd in het gezin opgenomen. Om het onderscheid te maken tussen de twee nichtjes werden ze "grote Julie" en "kleine Julie" genoemd. De oudste was ook de grote. Kleine Julie trouwde met Viktor de Laet van Leest, terwijl de grote Frans Jacobs als echtgenoot nam. Meteen werd het dagelijks verloop in het huishouden overhoop gegooid. Den Dizzer Van Craen vertelde: "Trien vond het niet nodig dat die vreemde man nu opeens bij haar dochter moest slapen. Na een wat ingewikkeld overleg kwam de het wijs beraad uit de bus: Julie bij moeder Trien zoals het altijd geweest was en Frans kroop bij Tist in bed op de zolder. Suske, die ongehuwd gebleven was, sliep in de beste kamer. Tist was gelukkig aan een warme rug te leunen en Trien was geruster over het lot van haar kind. Ne mens kan met zulke zaken niet voorzichtig genoeg zijn en daarbij hebben ze het opmaken van één bed uitgespaard. Tot op zekere dag een klein wonder gebeurde; een klein Jacobske kwam de vinger opsteken. Het veiligheidsnet bleek niet waterdicht. Engelbert werd in 1914 geboren. In 1916 volgde Edward. Datzelfde jaar is vader Frans overleden. In 1920 hertrouwde Julie met Constant Lauwers (1879), alias Stanne Van de Boeren, en in 1923 kwam de kleine Henriette de hoop vergroten.

Achter de ijzeren poort naast tegen het karhuis, was het de gedroomde speelplaats beschut voor westenwind en regen. In het karhuis lagen de „rondels" (ronddelen) en stopsels om „flot" te schieten. Het was ook best geschikt als decor om „loostoppen" te doen. De paardenstal, het karhuis, het ovenhuis en de grote hof waren ons domein. De mannen van het Kapelleke wisten wel wat gepast was en nog net door de beugel kon, maar sommige medespelers gingen een stap te ver of hingen de ambetanterik uit. Beire van Tanteleirs was geen beste vriend van Beire Reydams, maar hij bleef maar komen en zich opdringen. Hij verstopte zich in de beirbak die met de berrie omhoog lag om uit te lekken. Beire Reydams legde vlug de val toe en de balk op, en vertrok met een zalig gevoel naar het lof. "Zou die kwispel het nu begrijpen?" Het slachtoffer had al de tijd voor het zwikgat naar lucht liggen happen en was heel dankbaar bij de bevrijding. Als een pijl uit een boog schoot hij, dwars over het middenveld, recht naar huis. We hebben hem bij Rettes nooit meer gezien.

Julie was de bezorgde moeder voor mensen in nood. Zij draaide het windeltje rond de dodelijke wonde, streek er wat zuute lies aan, en de pijn was vergeten.

In 1921 overleed Trien. Haar man Tist volgde in 1926 en Suske had al de tijd, op zijn korte kromme beentjes, het roer stevig in handen gehouden, maar ook hij moest zich in 1928 gewonnen geven. Grote Julie is 72 geworden. Haar nichtje, kleine Julie, hield het in de gezonde lucht van Leest vol tot haar 96-ste. Geklopt, juist voor de meet.

Op grond van de hoeve van Rettes zijn er in de zestiger jaren 8 nieuwe woningen verrezen:

Bankstraat 66, 72, 74, 76 en 78

Bankstraat 66: Ivo Corbeels (1964) en Linda De Schrijver (1966).
Bankstraat 72: Kapsalon van Alfred Symons (1938) en Agnes Teughels (1942) en zoon Gunther Symons (1964) werd gebouwd in 170
Bankstraat 74: Herenkledingszaak van Jef Meert en Elsa Vervaeck (1930).
Bankstraat 76: Willem Van den Bergh (1931) en Yvonna Van Herck Emilia (1928).
Bankstraat 78: Urbain David D'Hollander (1945) en Gilberte Hermans (1947).

Bankstraat 80, 82 en 84

Bankstraat 80: Jozef Jaspers (1937) en Hugette Rosa Meys (1940) en zoon Erik Jaspers (1964).
Bankstraat 82: Het huis werd gebouwd door Louis Levrier en werd eerst gehuurd door Roland Rottiers (1944) en Anna Maria Dons (1947) en nadien gekocht door Peter Leemans (1937) en Augustina Rymenans (1937). Nu gekocht en bewoond door Erik Jaspers (1964).
Bankstraat 84: Op de hoek met de Spoorwegstraat was aanvankelijk de kruidenierswinkel van Emiel Feyaerts (1936) en Maria Josée Peleman (1942). De winkel werd overgebracht naar de Hombekerkouter in de vroegere wasserij Soli en is nu nog "De Spar" uitgebaat door Gwendolina Anna Feyaerts (1962). Het huis werd ombebouwd tot appartementswoning met diverse bewoning.

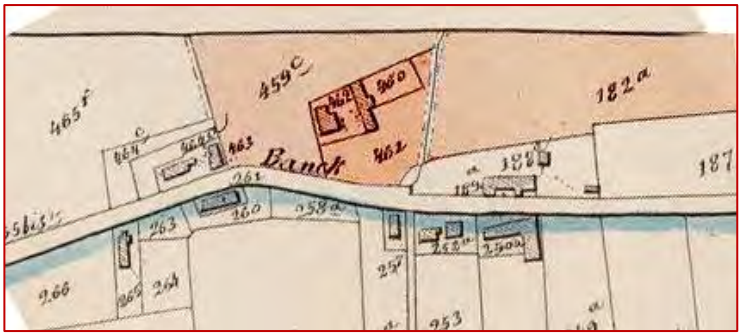

Deel 3.

FRANK GILLIS:
BOERDERIJ, het PATRONAAT en KAPEL

Pare huisnummers van 86 tot 96.
(kadasternummer A459/460/461/462)

De boerderij aan 't Kapelleke
Ooit van Jacobs en later van Gillis (Bankstraat 86)

Er stond van oudsher een hoeve met bijgebouw op het hoekperceel van Bankstraat en Spoorwegstraat. In het kaartboek van Jan Van Acoleyen is dit grondstuk eigendom van Jacques Jacobs met een oppervlakte van 3 dagwang en 76 roeden (6.500 m²). Hoeve en grond zijn daarna verkocht aan de familie Gillis.

De familie Gillis die deze boerderij en omliggende gronden gekocht had van Jacques Jacobs, heeft sindsdien deze hoeve verpacht. Er hebben vijf generaties van de familie Cnops gewoond. In 1700 woonde er Hendrik Cnops (1662-1702). Hij was driemaal gehuwd. Na zijn dood bleef zijn weduwe, de veertigjarige Maria Stevens (1679-1745), die een paar maand voor zijn dood van een zoontje, Rumoldus, bevallen was, deze boerderij beheren. Deze Rumoldus Cnops (1702-1775) huwde later met Clara Van Steenwinckel (1701-1760). Ze bleven op de hoeve met hun negen kinderen. De oudste zoon Jan Cnops (1731-1808) en zijn vrouw Clara Boets (1734) zijn de volgende pachters. Na hen volgde hun zoon Jan Cnops.

In het bevolkingsboek van 1820 wordt duidelijk vermeld dat de 86-jarige weduwe Clara Boets nog bij haar jongste zoon Jan woonde in de Bankstraat. Jan Cnops (1781-1850) was in 1808 gehuwd met Joanna Buelens (1788-1865). Dit gezin telde 10 kinderen van wie meerdere jong overleden. Als de jongste dochter Elisabeth Cnops (1837) in 1864 met Tist Goossens van Zemst huwde en naar daar gaat wonen, bleef haar broer Louis (1825) als laatste over. Hij verliet Hombeek en ging in 1879 naar Muizen wonen.

Dan werd de boerderij verhuurd aan het gezin Tist Christiaens (1829-1916) en Rozeke Peeters (1832-1919), zuster van burgemeester Louis Peeters, die aan de overzijde in de Bankstraat woonde. Ze hadden een zoon Willem Frans (Sus) Christiaens (1873-1948) en een dochter Appolonia Christiaens (1876-1913).

Op deze hoeve heeft ook Charel Foets (°Eindhout 1868) ingewoond die gehuwd was met Octavie Peeters (1870), een zuster van Rozeke Peeters. Ze zullen later op de Zemsteweg gaan wonen. Zijn broer Henri Jozef Foets (°Eindhout 1872) was knecht op deze boerderij en huwde in 1905 in Hombeek met Colette Lauwers (°1974). Ze begonnen een boerderij aan de overzijde in de Bankstraat (wat volgt in volgend nummer).

Uit "*Op mijn schooltocht*" (Louis Buelens):

"*In het smalle straatje dat naar de spooroverweg met bareel en ruthuizeke leidde, woonden Sus en Fien.*

Sus Christaens (1873) en Fien Symons (1877), Fien van Geloos, uit de Boskant. Ze zijn kinderloos gebleven maar gaven onderdak aan haar broer Jef (1894) en Ursula Cockx (1895) met hun zoon Frans (1920).

Sus was een boer met weinig land, zijn grond lag grotendeels over het spoor in het Pasgat en het Molenveld. De bareel, die bediend werd door Wis van Celine die in het wisselwachtershuisje beschutting vond tegen regen en wind, was een troostende moeder voor de kleuters met een bezwaard hartje. De spoorwegen waren aan besparen toe en de bareel werd afgeschaft. Dat was voor veel mensen een flop om de Kriekerij, het Pasgat en het Molenveld te bereiken. Nu moest het langs het station om.

Sus en Fien waren redelijk bemiddeld en lieten hun grond over aan jonge boeren. Het waren gezellige brave mensen. Wie betrapt werd onder de perelaar kreeg een striemende jeremiade naar het hoofd geslingerd, maar ze deden geen moeite om de onverlaat in handen te krijgen. Sus achtte zich de meester, maar Fien was de baas. Alles moest eerst aan de meester gevraagd worden, maar werd ordelijk doorverwezen naar hoger gezag.

Als het Kapelleke verzamelplaats was voor de prille jeugd, dan was de haag van Sus de plaats van afspraak voor de meer gevorderden. Geen enkel koppeltje bleef ongezien, maar Fien kon zwijgen als een graf. Ze was lang geleden ook eens jong geweest. Het was het meest geschikte echtpaar om dicht bij O.L. Vrouw te wonen".

In 1913 overleed de 37-jarige Appolonia en datzelfde jaar huwde haar broer Sus met Josfien Sijmons (1887-1945). De oorlog die het jaar daarop losbrak trof dit jonge gezin zeer erg. Het huis werd in puin geschoten door kanonnen van het Belgisch leger. Slechts een paar plaatsen van de achterbouw bleven overeind. De familie Gillis heeft het woonhuis terug opgebouwd. Op 19 maart 1930 kocht Sus Christiaens dit huis met een oppervlakte van ca een kwart ha.[1] en in 1933 werd nog 10 are grond bijgekocht[2].

Sus Christiaens en Fien Sijmons bleven kinderloos en met de jaren slonken hun krachten maar ook de activiteit op de boerderij. Ze hadden tot de laatste jaren nog een knecht. Kort voor de oorlog werd een deel grond tegen de Bankstraat afgestaan aan een zuster van Fien, Philomeen Sijmons (1878-1964), gehuwd met Leopold Nieuweling(1881). Daarop werd een nieuw huis gebouwd door hun dochter, Jeanne Nieuweling (1907), gehuwd met Frans Verhasselt (1904). Ze hebben er gewoond en hadden één zoon, Jan. Het huis werd overgenomen door Jan Verhasselt (1936) en Nicole Hennessy (1941) die het nadien nog verbouwd hebben. De huidige eigenaar is de familie Van Son – De Pot

Fien Sijmons is in 1945 gestorven en Sus Christiaens drie jaar later. Op de hoeve in de Spoorwegstraat hebben nadien nog twee zusters van Fien gewoond: Marie Martine (Mie) Sijmons (1887-1947) en Louisa (Wis) Sijmons (1880). Beide zussen waren van jongs af in dienst geweest bij kanunnik Loncin, later Monseigneur.

Theodoor Armand Loncin (1870-1947) was van Rotselaar afkomstig. In 1894 werd hij te Mechelen piester gewijd en in 1904 kreeg hij de eretitel van kanunnik van het Sint-Romboutskapittel. Hij was secretaris van de bisschoppelijke curia en van 1909 schatbewaarder van de Financieraad van het Aartsbisdom. In 1941werd hij Geheim Kamerheer van Paus Pius XII. Tijdens de eerste wereldoorlog hebben de Duitsers, wrevelig over kardinaal Mercier, hem geviseerd, zijn huis doorzocht en hem zelfs een tijd gevangen gehouden. Hij had een broer dokter in Mechelen en een schoonbroer dokter in Rotselaar.

Jan Verhasselt weet over hem wat volgt:
" *Ik herinner mij dat Monseigneur Loncin een zeer mooi herenhuis bewoonde op de Leermarkt met een prachtige tuin. Mijn twee groottantes woonden bij hem in. Louisa stond in voor de keuken. Marie Martine die wij "tante Mie" noemden, een mooie vrouw met standing, was de "hofdame" om het zo te noemen. Zij opende de deur voor bezoekers en nam de honneurs waar voor de voorname gasten die bij de Monseigneur op bezoek kwamen. Van mijn ouders vernam ik dat ook de baron de Meester de Ravenstein af en toe een vaste bezoeker was. Alzo kende*

Marie Martine alle belangrijke personen van Mechelen en omstreken. Eigenlijk was ze een vertrouwenspersoon van de Monseigneur.

Toen monseigneur ging sterven deed ze beroep op mijn vader om die laatste nachten een paar uur bij zijn sterfbed te blijven. Ik hoor mijn vader nog zeggen: "de familie zal opkijken wat een kapitaal die man verworven heeft". Monseigneur was immers ook de persoon van de financiën van de Belgische kerk.
Marie Martine vroeg aan de familie dat de monseigneur op het kerkhof van Hombeek mocht begraven worden. Dat is ook zo gebeurd. Bij de inrichting van het nieuwe kerkhof zorgde Marie Martine ervoor dat de stoffelijke resten van de monseigneur naar het huidige kerkhof werden gebracht. Daar is nu nog het graf van monseigneur Loncin te vinden. Dit is het antwoord op de vraag die regelmatig gehoord wordt: "Hoe komt zo een belangrijke personaliteit op het Hombeeks kerkhof terecht ?"

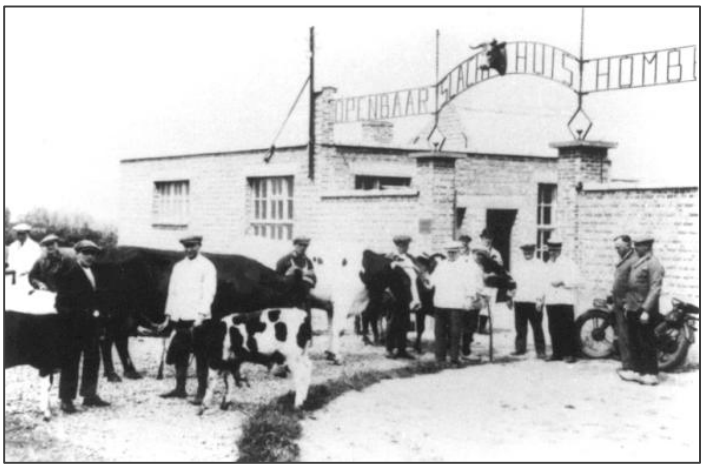
Het huis in de Spoorwegstraat werd nadien betrokken door Margaretha Sijmons, weduwe van Edmond d'Hollander, die het huis kocht van haar tantes. Ze woonde voordien op den Boskant en is beter bekend als *Margriet d'Hollander.* Ze is jarenlang betrokken geweest bij de huishouding van de familie de Meester de Ravestein en vierde onlangs haar negentigste verjaardag in haar woning.

De familie Sijmons, bijgenaamd "Jeloos"

Egidius Sijmons (1837- 1905)
x Joanna Cath.Verschueren (1853-1919)
Kinderen:
(1) Philomeen (1878-1964)
Huwde met Leopold Th. Neuweling (°Rotselaar 1881)
Kinderen: Jeanne (°1907), Frans en Gust
Jeanne (°1907) huwde met Frans Verhasselt (°1904)
Woonden in de Bankstraat met hun zoon Jan (1936)
(2) Louisa (°1880) diende bij mgr. Loncin in Mechelen.
Woonde in de Bankstraat/ Spoorwegstraat.
(3) Frans (°1883) bleef ongehuwd op de ouderlijke hoeve (Boskant).
(4) Marie Martina (Mie) (°1887) diende bij mgr. Loncin in Mechelen.
Woonde in de Bankstraat/ Spoorwegstraat.
(5) M.Josephina (°24.8.1887, † 1945)
Huwde in1913 met Frans (Sus) Christiaens
Woonden in de Spoorwegstraat/Bankstraat (aan het Kapelleke)
(6) Peter Jan (Simon) (°1890)
Huwde met Pelagie De Craen, woonden op de Pikkerie
Zoon Edward
(7) Hendrik (Heinke) (°1892), velomaker
Huwde te Zemst 1920 M. Gabriella Steemans (1894-1946)
Bleven wonen in het ouderlijk huis op den Boskant.
Kinderen:
(1) Margaretha (°1921) gehuwd met Edmond d'Hollander
Woont momenteel in de Spoorwegstraat.
(2) Julia (°1922) gehuwd met Charel Moons (°Zemst 1920)
En dochter Simonne Moons (°1947)
Bleven op den Boskant in de hoeve van "Jeloos".
(8) Jozef (°1894) x Marie De Cock (Brussel)

De spoorwegen als grondverstoorders

In 1835 werd na een eerste spoortraject Mechelen-Brussel aansluitend aan de verbinding Mechelen-Dendermonde-Gent begonnen. Deze lijn doorkruiste Hombeek en dus moest er veel grond onteigend worden voor openbaar nut. De uitgestrekte grondstukken van de familie Gillis aan de Bankstraat werden hierdoor in twee gesplitst. Deze spoorweg had aanvankelijk nog overgangen op elke straat en zelfs op elke voetweg die hij kruiste. Ook de huidige Spoorwegstraat had zijn spooroverweg met bewaking en een "*Ruthuis*". Toen de gronden van de erfgenamen Gillis in de dertiger jaren verkocht werden, was een zekere Verbruggen erbij om deze gronden bij de overweg in bezit te krijgen. Hij bouwde aan de Kriekerij het "*Openbaar Slachthuis van Hombeek".*
Aan de zijde van de Bankstraat richtte Verbruggen woningen op voor personeelsleden. Ze werden later verkocht. Ze staan er nog en zijn of werden bewoond door:
nr.2 familie Van der Poel-Lefever,
nr.4 familie Jacobs-Mertens,
nr.6 Antonia Beirnaert,
nr.8 familie Moens-Vermylen en familie Destercke-De Vos,
nr.10 familie Fr. Solie- Van der Auwera,
nr.12 familie Windelen -Absillis.

Een latere woonontwikkeling was er in de zestiger jaren met de woonsten nr.14 van Dirk Buelens, nr.16 familie Raekelboom-Jaspers, nr.18 familie Frans Binst-Bertens en nr.20 Edmond Van de Wilt-Josée Pepermans.

Een plein in de Bankstraat

Was er ooit een plein in de Bankstraat ter hoogte van het parochiecentrum ?

Uit oude plannen en tekeningen moet men wel geneigd zijn dit aan te nemen. Daaruit leren we ook dat de Bankstraat in de 18de eeuw een heel andere fysionomie had. De kruising van de Bankstraat met de Spoorwegstraat en de Middenveldweg was ooit belangrijk omdat de Middenveldweg direct naar de eerste bidkapel van Sint Willebrordus leidde. Nabij dit kruispunt heeft Jan Van Acoleyen manifest een plein getekend. Dat is overduidelijk op het plan (1700) dat hij voor Grimbergen tekende. Er was een vrij groot driehoekig plein zoals er één was op den Dries.

Op zijn kaart van Hombeek-Mechelen (1712) is er op dit plein een huis gebouwd. Het gebeurde vaker dat de *Heer* die het gebied juridisch beheerde en de rechten had op de wegen, aan gunstelingen de toelating gaf om op een deel van de bredere "*herenstraten*" een huis te "*stallen*". Dat heette "*opstal*" en het grondstukje heette "*een invang*". Op de tekening van 1712 is er een huis op de straat gestald en Van Acoleyen vermeldt dit dan ook in het kaartboek als *"een erfken **in** de Bankstraete"*. Het huisje was destijds eigendom van juffrouw Doublet, een begijntje (zie verder). Ze moet bouwrecht verkregen van de magistraat van Mechelen, die het Mechels Hombeek beheerde. Het grondstuk had een oppervlakte van ongeveer 620 m² (ca 6 x 10 m). De Bankstraat slingerde sindsdien om dit huis en maakte daar een bocht.

Hondervijftig jaar later, op de kadasterkaart van Popp (1847), is de woning van het begijntje geïntegreerd in het achterliggend perceel en staat er een grote hoeve op (Meuldermans). Merkwaardig genoeg is dat in de zestiger jaren de straat weer recht getrokken werd. Daarvoor moest deze boerderij terug wijken. Het vroegere pleintje kwam er weer maar de ruimte die vrij kwam werd ingenomen door het parochiecentrum en aan het oude *patronaat* kwam dan een voorbouw.

Het kapelleken[3]

Een tweede bijzonder fenomeen is dat op de hoek met de Spoorwegstraat een graspleintje is geweest. Dat is duidelijk nog getekend door Van Acoleyen in 1712. Ook Popp neemt het nog over in zijn kadastekaart in 1847. Daar lijkt het eerder dan een grondoverschotje dat afgesneden is van het perceel A188 (Rettes) door de Spoorwegstraat.

En toch op één of andere wijze is dit pleintje later beschouwd als deel van het perceel A461[a] (Gillis) zoals het in de kadasterboek van Hombeek is vermeld. Darruit blijkt bovendien dat de familie Gillis in 1911 het perceel A461[a] heeft opgedeeld in A461[b] en A461[c]. Een stukje grond van 10 m² (A461[b]) wordt aangeduid als "*chapelle*" en wat de belasting betreft is het "*hors classement*". In 1928 was deze familie nog eigenaar zowel van de kapel als van *het Patronaat*. Dat wordt duidelijk uit de verdeelakte [4] van dat jaar. De kapel wordt vererfd maar de grond waar het parochiegebouw op staat, gaat naar de Vereniging der parochiale werken van het gewest Mechelen-Zuid. Het blijkt dus wel dat de kapel heden nog privé bezit zou zijn van erfgenamen Gillis. Naar verluidt bouwde de Gillissen de kapel uit dankbaarheid voor de genezing van een ziek kindje uit de familie. De nieuwe kapel heeft deze van de Zink (Zemstseweg) vervangen en het Mariabeeld van daar kwam naar de Bankstraat. De inhuldiging gebeurde in 1905. In de muren zijn op zeven bas-reliëfs in witte zandsteen de zeven smarten uitgebeeld. Aanvankelijk kon men al biddend rond de kapel wandelen.

Aan het kapelleke keerde ook de sacramentsprocessies. Na 1967 was er geen processie meer en de kapel verviel.

Lode Slachmuylders sjouwde in de zeventiger jaren met oud papier en karton om met de opbrengst ervan de kapel te renoveren. Dat gebeurde in 1985. Jarenlang werd dit monumentje ontsierd door een aartslelijk bushok ervoor.

In 2005 tenslotte staken de buurtbewoners de handen uit de mouwen om het weer eens op te knappen toen ze het honderdjarig bestaan vierden van de kapel.

Uit "*op mijn schooltocht*" (Louis Buelens):

"*De gedroomde pleisterplaats van de straatjeugd was in die jaren rondom het Kapelleke. Daar konden we met gerust gemoed spelen en onze gang gaan.*

De goedgelovige moeders hadden het rustgevend gevoel van "Als hij aan het kapelleke zit, kan er niets ergs gebeuren". De bengels werden geacht er onder speciale bescherming van ons Lieve Vrouwke van zeven weeën te staan.

Het pleintje voor het gebouw was de gedroomde plaats om een robbertje te vechten. Niet uit vijandschap maar om elkaars krachten te meten. Het aantal blauwe plekken en builen waren de beste waardemeter. Die schijngevechten bevorderden de bloedsomloop en maakten de spieren los. Daarbij werden nieuwe scheldwoorden uitgevonden en rijkelijk gebruikt. Echt vloeken mocht nog niet, maar een sterk aftreksel was bijna even goed. Ik denk dat in haar nabijgelegen schuiloord Maria met ons meeleefde en het erg vond daar stokstijf op die sokkel te moeten blijven staan. Het leven van een heilige is nu eenmaal saai, maar ieder zijn stiel. De knikkers die aan ,t kapelleken van eigenaar verwisseld zijn, de doppen die er kapot gekapt werden, de blokken en hemden die met een nijdige ,habbak" versierd werden, waren niet te tellen. In één woord: het was een paradijs.

Aan ,t kapelleke was ook het keerpunt van de processie. Iedereen ging op de knieën zitten. Het werd muisstil tot ergens in de Middenveldweg een rij kamerkes werden afgevuurd. Dat was het werk van Jef van Polien. Niemand kon dat beter. Het bulderde en dan blies een muzikant het "te velde" terwijl de priester het vrome volk zegende met de monstrans in de handen.

Vanaf het kapelleke moesten we geleid en in rang naar school gaan. Bij Polien van Viktorreke, aan den overkant, werden de repen en trotinetten op stal gezet tot na de schooluren. Dan werden we tot daar ook weer teruggebracht alsof de meester zijn verantwoordelijkheid dan over gaf aan de beschermmoeder Maria.

Vroeg er iemand de weg, dan begon men steeds met het vertrekpunt: "van aan het Kapelleke, en dan rechtdoor en dan...".

Naar mijn weten is er niemand verloren gelopen.

Het Patronaat

Een zeer bewogen aangelegenheid in de plaatselijke geschiedenis is de schoolstrijd geweest in de jaren 1878 toen de nieuwe liberale regering van Frère-Orban, die uitsluitend uit vrijmetselaars bestond, een nieuw departement Onderwijs oprichtte en een schoolwet stemde voor onderwijs zonder godsdienstonderricht tenzij buiten de lesuren en op uitdrukkelijk verzoek van de ouders. De Kerk reageerde onmiddellijk en zeer heftig. Er werd geijverd om vrije katholieke scholen op te richten waar godsdienstonderricht verder zou gegeven worden.

In Hombeek vond de pastoor vlug gehoor bij twee vermogende voormannen: Athanase de Meester en Frank Gillis. Deze had door recente erfenissen van een tante en oom pastoor zijn grondbezit zien verdubbelen. Hij bezat zoals hiervoor vermeld de boerderij aan 't Kapelleke en besloot hiervan een strook grond tegen de Bankstraat ter beschikking te stellen voor een parochieschool. Alles ging zeer vlug en in de zomer 1978, amper één jaar na de *ongelukswet* werd de eerste steen gelegd. De fondsen voor dit bouwwerk werden ingezameld bij alle parochianen maar met de belangrijkste steun van de familie de Meester de Ravestein van Hombeek.

De eerste steenlegging van de school moet gepaard gegaan zijn in een echte Vlaamsekermisstijl met optochten, praalbogen en allerhande versieringen. Ook de Sint-Martinusfanfare, waar de liberale burgemeester Vincent Ceulemans wel voorzitter van was, stapte mee op met de feestvierders. Toespraken werden gehouden en na de steenlegging werd op Expoel een receptie gehouden voor de notabelen en aan de armen werd er gratis brood uitgedeeld. In de plaatselijke berichtgeving lezen we wat volgt op datum van 17 augustus 1879 .

FEEST TOT HOMBEECK [5]

De groote beweging die in ons land is ontstaan ter gelegenheid der ongelukswet, heeft reeds hare vruchten voortgebracht. De katholieken, niets aanhoorende dan hunne getrouwheid aan den godsdienst, hebben de penningen niet gespaard om aan de kinderen een onderwijs te verschaffen dat geloof en wetenschap weet te paren. Mechelen heeft reeds zijn scholen en Hombeeck zal welhaast zijne katholieke en vrije school bezitten door de edele milddadigheid van de heeren Athanasius de Meester en Frank Gillis.

Donderdag l.l. (14 augustus 1879) heeft men den eersten steen gelegd van een prachtig en groot lokaal dat gebouwd moet worden op

den grond door M Gillis aan onze heilige zaak geschonken. De aannemer van dit gebouw is de heer Oppalsens, meester metser te Mechelen, Lange Schipstraat.

Men had, zoals betaamt, een feest ingericht: ruiters, kinderwagens, praalbogen, gedichten, redevoeringen, niets had men vergeten. De fanfaremaatschappij heeft welwillend hare meehulp verleend en ook het hare bijgebracht tot het opluisteren der plechtigheid. De kinderen der weldoeners hebben den eersten steen geplaatst te midden eener bevolking die door zijn toejuichingen en zelfs door zijne aandoening getuigde dat zij het belang beseft in zulke instelling voor ieder burger begrepen. Nadien werd de jeugdige en vrolijke vergadering naar het kasteel van M. de Meester geleid, waar een gulhartig onthaal haar te beurt viel; de vreugde verspreidde zich over gansch het dorp. Een milde uitreiking van brood werd aan de armen gedaan en wij mogen verzekeren dat al de inwoners van Hombeeck met geluk de overtuiging hebben verworven dat in de toekomst hunne kinderen in de vreeze Gods zullen opgebracht worden.

Juffrouw Lemesle met haar klassen begin 1900

De volgende aanspraak werd afgelezen*:*

Achtbare en lieve Weldoeners

Eer gij den eersten steen legt van onze nieuwe catholieke scholen, laat ons toe dat wij, in den naam van alle de kinderen dezer parochie, ulieden onze erkentenis betoonen voor het goed werk dat gij voor ons gaat doen.

Wij zijn kinderen van christene en catholieke ouders. Wij willen, gelijk zij, eene opvoeding, een onderwijs hebben waar de religie de eerste plaats bekleed. God beminnen, God dienen dat zijn onze plichten; die willen wij leeren van onze kinderjaren af en die hopen wij met de gratie Gods te volbrengen tot de laatsten dag van ons leven. Die plichten kunnen wij voortaan niet meer leeren in onze gemeentescholen, die men bedorven heeft: of indien men ze nu nog laat leeren, dit is maar om ons te bedriegen en om binnen eenigen tijd, God, de Heilige Kerk, het Catholiek Geloof uit de school te jagen, gelijk dat alles uit de wet over de scholen gebannen is.

Gij hebt in uwe milddadigheid medelijden gehad met onze zielen; gij wilt uw geld en goed besteed om ons nieuwe catholieke scholen te bouwen waar men aan de kinderen, gelijk te voren, eerst en vooral zal leeren wat zij schuldig zijn aan God en aan hunne ouders; waar men onze Moeder de Heilige Kerk zal leeren beminnen en gehoorzamen; waar men hun de priesters en de geestelijke Oversten zal leeren eerbiedigen. God zegene uw werk; God zegene u en uwe kinderen van Hombeeck.

Wij beloven u onze eeuwige erkentenis.
Leve mijnheer Frank Gillis.
Leve Mijnheer Athanasius de Meester.
Leven de kinderen van onze Weldoeners.

Het jaar daarop kon de school al in gebruik genomen worden. De juffrouwen Lemesle die in de gemeenteschool het meisjesonderricht verzorgden, stapten over naar de vrije school. De eerste prijsuitdeling in september 1880 werd nogmaals aangegrepen om er een groot feest van te maken en de protagonisten Gillis en de Meester waren weer van de partij.

In september 1880 lezen we in "*De Mechelse Courant"*:

MEN SCHRIJFT ONS UIT HOMBEEK :

De feesten leggen de gevoelens bloot der bevolking, en over de goede gezindheid onzer medeburgers wil ik u uit een kort verslag laten oordeelen.

Pas geleden had hier de plechtige prijsuitdeling plaats aan de leerlingen onzer vrije katholieke school. Een kinderfeest is een ouderfeest, en daar, op weinige, zeer weinige uitzonderingen na, elk huisvader en huismoeder in Hombeek er aan houdt hunne kinderen aan de vertegenwoordigers der vrijmetselaarsloges te onttrekken, zoo was het dat dien dag ook feest voor heel ons dorp.

Het puik der bevolking had het zich ten plicht gerekend door zijne tegenwoordigheid te bevestigen hoe zeer zij het vrij katholiek onderwijs genegen is; de edelmoedige familiën Athanase De Meester en Frank Gillis vereerden het feest met hun bijzijn, en was die tegenwoordigheid nog een blijk hunner belangstelling in de schooljeugd van ons dorp: Hombeek toch ook toont in zijn gedrag dat het die toegenegenheid naar prijs weet te schatten.

Ja nog eens, in name der medeburgers, onze warmste dank: is te onzent het katholiek onderwijs grondig ingericht, is het welzijn onzer kinderen verzekerd, wij danken het hun grootelijks: hertelijke gelukwenschen ook aan de wakkere fanfaren-maatschappij, die het feest zoo keurig opluisterde, aan die ieverige onderwijzeressen, aan allen in een woord die ons katholiek onderwijs helpen vooruitzetten.

De nieuwe school was een vrij modest gebouw met twee gescheiden klaslokalen en een woning voor de directrice. Een goed beeld hoe het er moet uitgezien hebben, krijgen we van een foto uit de beginjaren 1900 met een dubbele klas en de onderwijzeres Julie Lemesle. De school had aanvankelijk grote ramen met glasinzet in stukwerk.

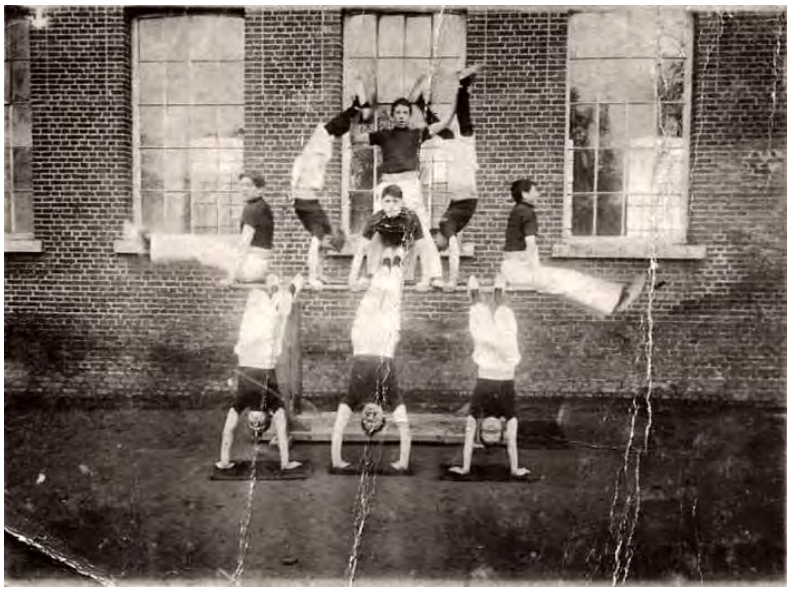
Het verder verloop van deze school is ons genoegzaam bekend. Na 25 jaar werd ze overgebracht naar de nieuwe gebouwen op de Kombekerkouter. Pastoor De Bruyn trok de zusters van Huldenberg aan om het meisjesonderricht op zich te nemen. Het gebouw werd dan gebruikt voor parochiale werking en heette "*het patronaat"*.

In de twintiger jaren had onderpastoor Dierckx ook een katholieke turnkring in Hombeek opgericht. De "*jumenas"* was toen een hype en sportleraren uit het Mechelse werden aangetrokken om de jeugdige acrobaten op te leiden. Ze ontbraken nooit bij officiële plechtigheden en een piramide of een sierstand op het paard waren steeds de kers op de taart. Deze onderstaande foto's werden rond 1925 genomen op de voorkoer van het parochiehuis. Men herkent bij de organisatoren (foto 2) Eugeen Van de Camp (vierde van Links).

Pastoor Frans Nijs

Ook de jeugdbeweging had een thuis in *het Patronaat*. De koer aan de straat was ommuurd met in het midden een houten poortje. De ramen werden na 1949 grotendeels dichtgemetseld.

Bankstraat 88

De woning van *het patronaat.*

Tot de zusters van Huldenberg in 1906 naar Hombeek zijn gekomen bleef Sophie Lemesle (Mol 1849) de directrice van de school. Ze woonde in het schoolhuis met haar zuster Julia (Zandhoven 1857). Toen deze in oktober 1900 aan TBC overleed, bleef Sophie nog zes jaar alleen wonen. De eerste zusters gingen eerst inhuizen in de aanliggende hoeve van Van Craen die toen leeg stond. In 1907 werd de nieuwe school gebouwd en in 1909 verliet Sophie Lemesle Hombeek. Haar taak zat er op.

De directricewoning werd dan bewoond door Jan Bt. Van de Moortel (Lebbeke1880) en Maria Van Ingelgom (Opdorp 1880) maar in 1912 verhuisden ze naar Mechelen. Gust De Mayer (Ruisbroek 1876) werd in Hombeek aangesteld als *halte-overste* in het tussenstation van het Heike. Hij kwam uit Ruisbroek met zijn vrouw Sofie Apers (Ruisbroek 1872) en vijf kinderen.

Het gezin Gust De Mayer (Ruisbroek 1876) en Sofie Apers (Ruisbroek 1872)
Kinderen:
Frans De Mayer (Ruisbroek 1900)
x 1924 Renée Meuldermans (Kapelle % Bos 1899)
M. Regina De Mayer (Ruisbroek 1904)
x 1927 Eugeen Blom
Maria De Mayer (Ruisbroek 1904)
x 1928 Theophiel Keuleers
Emiel De Mayer (Puurs 1908)
Edward De Mayer (Ruisbroek 1911)

Sofie De Maeyer spioneerde in de Eerste Wereldoorlog [6]. Ze schreef nauwkeurig alle Duits treinverkeer op van en naar het front. Vaderlandsliefde zat blijkbaar mee ingemetseld in dit huis. Ook tijdens de Tweede Wereldoorlog wisten piloten zich hier te verschuilen met de hulp van de volgende bewoners; Fons Van Campenhout en Monica Van de Ghinste [7].

Uit "*op mijn schooltocht*" (Louis Buelens):

De stenen muur van het patronaat was kramiekel en het houten deurtje schreeuwde om een likje verf, weggezakt door het geweld van de jeugd die hier hun eerste vorm van wetenschap opdeed.

Tijdens de schoolstrijd van 1878 werd het gebouw opgericht en weldra hebben de zusters van Huldenberg het voortouw genomen.

Toen de nieuwe school op de Leestsesteenweg klaar was werd dit gebouw parochiaal centrum, lokaal van de turnkring en andere verenigingen. Het bijhorend huis werd bewoond door Gust De Maeyer (1876) en Sofieke (1872) die voor het onderhoud instond. Gust was stationchef op het Heike en reed regelmatig langs de *rutweg* met een fiets zonder ketting, voor de jeugd een echte rariteit. We wisten dat er ergens in die buizen een mechanisme schuilde om dat rare ding in beweging te brengen, maar ons verstand was nog te klein om er een aanneembare uitleg voor te vinden. Soffieke was de chef van het patronaat, zij had de sleutel en hield alles nauwlettend in het oog.

Van de vijf kinderen De Maeyer was Frans (1900) de oudste die in 1924 huwde met René Meuldermans en naar Congo trok. Irène (1904) trouwde met Eugeen Blom in 1927. Mia (1905) huwde in 1928 met Fil Keuleers en baatte een boerderij uit op het Heike. Emiel (1908) werd veldwachter in Puurs, terwijl Edmond (1911) de rij sloot.

Later werd er aan de achterzijde een plaats bij gebouwd dat dienst deed als keuken, verkleedkamer voor toneel, vergaderzaal voor bestuursvergaderingen en... biechtstoel in dringende gevallen. Toen Gust en Fieke op rust gingen, werden ze opgevolgd door Moniek en Fons Van Campenhout, die er vele jaren gewoond hebben.

Gust en Mia Keuleers, kinderen van Phil en Mia De Maeyer kwamen dikwijls op bezoek bij hun grootouders in de Bankstraat. Het *patronaat* grensde destijds nog aan de hoeve van "den Dizzer van Craen". Deze foto is genomen op het land waar nadien café "De Sportwereld" werd gebouwd. Men bemerkt op de foto den "Dizzer" en zijn vrouw en kinderen met vooraan bij het kalfje de kinderen Keuleers.

Daarna woonden in *het patronaat* Alfons Van Campenhout (1896) en Monica Van de Ghinste (1899) met hun kinderen Willy (1928) en Lidy (1929). Lidy Van Campenhout huwde met Raymond Denteneer (1927) en zij hebben hier ook nog gewoond en drie zonen werden hier geboren: Leon (1952), Alfons (1954) en Willy (1959). In april 1960 verhuisden ze naar de Diepestraat.
De volgende bewoners waren Jules Sintebin (1913-1971) en Clementina Verhasselt (Tisselt 1918) en hun kinderen Lea Sintebin (1944) x Eduard De Keyser, Paul Sintebin (1950) x Gerda Hermans, Edmond Sintebin (1951) en Frans Jozef Sintebin (1954).

Bouwwerken aan het patronaat

In 1947 werd een eerste groot bouwproject gestart. Een comité werd opgericht om op de achterliggende grond, kort bij het spoor, een nieuw gebouw op te richten, specifiek met diverse lokalen voor de Chirojongens beneden en voor de Chiromeisjes boven. Zo werd ¾ van de nieuwbouw voor deze jeugdbeweging voorbehouden.

De gelagzaal plus een paar lokalen waren voor meer algemeen gebruik van het parochiaal verenigingsleven. Alhoewel al op jaren was pastoor Frans Nijs de meest obstinate ijveraar. Hij stak de handen uit de mouwen en ging mee stenen kuisen. Iedereen werd nagezeten voor geld maar vooral de Palieterkermissen waren een nieuwe attractie en brachten veel geld op. De pastoor ging nu zijn eigen pastorij en tuin openstellen voor pretmakerij, muziek, fuiven en dansen. In 1948 werd de eerste steen gelegd en in het najaar van 1949 was het gebouw klaar.

Dan heeft het weer twintig jaar geduurd voordat ook het oude gebouw uit 1880 aangepakt werd. Het was intussen bijna honderd jaar oud. Aanleiding waren de wegeniswerken in de Bankstraat van de zestiger jaren die de bocht aan het parochiecentrum rechttrokken waardoor meer ruimte was vrijgekomen.

In de zomer van 1968 was de nieuwe voorbouw met ruime feestzaal en gerantenwoning af. De eerste festiviteit in de nieuwe zaal was het huwelijksfeest van Ward Verbergt en Liselotte Goovaerts op13 juli 1968.

De nieuwe geranten die de aanliggende woning betrokken waren achtereenvolgens (in 1972) Luc Duyols (°Tienen 1949) en Eliane Fonteyn (1°948), daarna Gerard Van den Eede en Bea De Valck, daarna Louis De Hoef en Elza Briat, dan (in 2000) Gilberte Elisabeth Polspoel (°1937) en François Jullien Verbelen (°1946) met hun kinderen Benigna (°1972) en Werner (°1974).

Bankstraat 94 en 96

In 1935 werd naast het *patronaat* het laatste stuk braakliggende grond van de hoeve van de erfgenamen Frank Gillis ook bebouwd. Het werd een tweewoonst voor handel opgericht door twee zusters Reyniers, alias "Van Cele". Hun ouders, Jef Reyniers ("Van Cele") (1874) en Louisa Goovaerts (1875) woonden in den Boskant. Ze hadden verschillende kinderen onder wie twee dochters Magriet (1900) en Paula (1909).

Paula Reyniers (1909) is gehuwd met Emiel Van der Haegen (1907) en ze openden een fietsenhandel. Ze hadden een zoon Alfons Van der Haegen (1929) in 1953 gehuwd met Agnes Op de Beeck (1935) en kleinzoon Luc Van der Haegen (1954). De vader van Emiel Van der Haegen woonde op het Heike en was de muziekchef van de fanfare St.-Martinus uit het dorp. Hij was bekend als "den Do". Vandaar dat zijn zoon ook "Mille Do" genoemd werd en eveneens werd de fietsenwinkel van "Mille Do" genoemd. Er was vele jaren ook een benzinepomp voor het huis.

Ontvangst op het gemeentehuis ter gelegenheid van het 50-jarig huwelijksjubileum van "*den Do*". Op de foto Emiel Van der Haegen en vrouw Paula Reyniers met hun zoon Alfons en echtgenote.

Een fait divers uit de Gazet van Mechelen van 2 juli 1954 leert ons: *"De tankwagen van Shell cy. heeft door een verkeerd manoeuvre de pomp in de Bankstraat van Emiel **Van Der Haegen** omvergereden. Alles bepaalde zich bij stoffelijke schade".*

Mille Do en Paula van Cele stopten hun bedrijvigheid. In de tachtiger jaren waren de nieuwe bewoners:
Reimond Alaers (1941) en Nadia Eliane Uytterhoeven (1951) met hun kind Christophe Danielle Alaers (1983).

Magriet Reyniers (1900) is gehuwd met Gust Van Geel (1901) en ze bouwden de aanliggende herberg. Ze zijn kort daarop naar Mechelen verhuisd en woonden op de Hombeekse steenweg. De herberg werd verhuurd en uitgebaat door de familie Geets, alias van "den Tek".

Jozef Geets (1889) en Jette Geens (1889) kwamen op 27 april 1937 van den Breden Dries naar de Bankstraat wonen met de vijf opgroeiende kinderen: Frans Geets (1910), Julia (1913) later gehuwd met Theophiel Daelemans, Jef (1914) wielrenner, Emerance (1919) later gehuwd met J.B. Meert en Melanie Geets (1922). Jef Geets, alias "Waiken Tek", was zelf opgegroeid in de bekende herberg en zaal Alhambra op het Heike, uitgebaat door vader Jan Bt Geets en moeder Jo De Neys, alias "Jo Tek". De herberg in de Bankstraat kreeg prompt de naam van het "Sportpaleis" omdat ze de pleisterplaats was van de grote aanhang supporters van zoon wielrenner Jef Geets (1914). Hij was een zeer verdienstelijk renner die aan meerdere klassiekers deelnam zonder in de prijzen te vallen maar meerdere palmen wegkaapte op de plaatselijke wegkoersen [8].

In de Bankstraat werd regelmatig gefeest en gevierd. Een speciale gelegenheid was één of andere viering van een vijftig- of zestigjarig huwelijksjubileum.

De buren van café "Het Sportpaleis" vonden vlug inspiratie bij het koersevenement van iedere zomer: de Ronde van Frankrijk.

Nante Van Praet zit hier in een feestelijke volgwagen.

Vanaf juni 1951en tot einde de jaren zestig waren Alfons Verstraeten (Tremeloo 1906) en Julia Van Asch (1913) de nieuwe herberguitbaters. Dokter Walter Jaspers (1943) en Lieven Verbergt (1947) hebben er na hun huwelijk gewoond en hadden er de dokterspraktijk. Daarna is het terug herberg geworden met andere namen ("Bakske", "Het Idee", bij de Koen).

Op Bankstraat 92 woont momenteel nog de familie Van der Haegen – De Mondt
Achterin werden nog huizen gebouwd (ook Spoorwegstraat) met o.m. vroeger bewoning door Edward Fierens (1936) en Julia Van den Brande (1941), dochter Tanja (1971) en bewoning door Julia Daelemans-Geets met de ouders.

De familie Gillis en Hombeek [9]

Gillis blijkt in de 18de en 19de eeuw een voorname familie in het Mechelse te zijn geweest. Dat ze ook bemiddeld was, bewijst hun vermogen in Hombeek. Een rechtstreekse afstamming van adellijke grootgrondbezitters in Hombeek is niet achterhaald. Ze wordt ook niet vermoed omdat de gronden en huizen die deze familie in de loop der jaren wist te verwerven doorgaans gekocht werden van particulieren. Hoe dan ook, Cornelis Gillis die in Mechelen geboren was (°St.-Romboutsparochie ca 1745) komt in ons eerste kadasterboek voor met een tiental hectaren grond en één hoeve, gelegen in de Bankstraat. Hij wordt erin aangeduid als "rentenier".

Cornelis Gillis was in 1768 te Mechelen gehuwd met Maria Josina Melaert en het gezin werd gezegend met 12 kinderen, geboren tussen 1769 en 1789. Er werd niet nagegaan welke kinderen jong overleden en welke opgroeiden.

Drie van deze twaalf zijn in Hombeek terug te vinden:

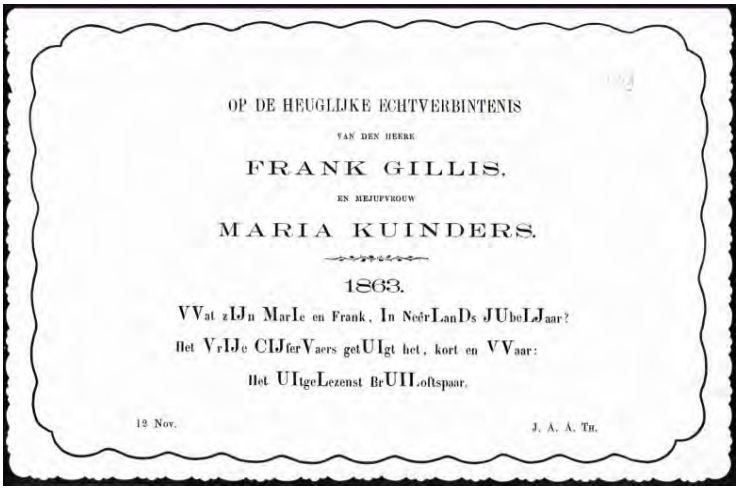
(1) Carolus Antoon (°Mechelen 1769-1847), vrederechter te Mechelen.
(2) Jan Bt. (°Mechelen 1778-1864?)
(3) Isabella Henrica (°Mechelen 1789-1871), de jongste die ook in Hombeek begraven werd.

Bij het overlijden van vader Cornelis blijken zijn Hombeekse goederen naar zijn jongste kind Isabella Henrica gegaan te zijn (ongeveer 10 ha). Daarbij is de hoeve aan het kapelleke.

Haar broer priester Jan Bt. Gillis kocht in die omgeving nog een drietal hectare grond bij met een hoeve (later boerderij van "den Dizer van Craen"). Zowel Isabella Henrica als Jan Bt. vererfden hun bezittingen aan hun neef Frank Gillis, zoon van de oudste, Carolus Antoon.

Carolus Antoon Gillis (1769-1847) was vrederechter te Mechelen. Was hij eerder gehuwd geweest ? Blijkbaar kreeg hij op oudere leeftijd een *coud de foudre"*. Op zijn zestigste werd hij verliefd op Marie Catherine Van Beneden, een 25-jarige "*marchande de draps"*. Ze huwden stante pede in juni 1829. Eén maand voordien was de schone verkoopster al bevallen van een flinke zoon die Jan Bt. werd genoemd. Het echtpaar woonde op de IJzerenleen te Mechelen [10] waar nog drie kinderen geboren werden: Carolus Frans in 1831, Maria Catharina Barbara in 1835 die in 1859 is overleden op 24-jarige leeftijd, en het derde nakomertje was Frank Gillis in 1839.

De jongste, Frank, was slechts 8 jaar oud toen zijn vader op 77-jarige ouderdom overleed. Zijn moeder had dan op de IJzerenleen een lakenhandel en stoffenwinkel. Zijn oudste broer werd ingeschakeld als "boutiquier". Er waren meerdere inwonende meiden en knechten in de winkel wat er op wijst dat het zeker geen onbeduidende zaak moet geweest zijn. Kort daarop is de moeder hertrouwd met één van haar winkelbediendes die dertig jaar jonger was dan zij. Frank Gillis bleef tot zijn 25ste thuis en dan huwde hij te Brussel met Marie Veronique Kuinders, van Nederlandse oorsprong. Het paar ging te Brussel wonen op de Boulevard Botanique 52. Tussen de familie van zijn echtgenote en de bekende Nederlandse schrijver en dichter J. Alberdingk Thijm, was er een band. Deze stuurde naar de jongehuwden een eigenhandig gemaakt chronogram op het jaar 1863. Hij bewaarde thuis een kopie daarvan en op de rugzijde is in zijn handschrift nog de uitwerking in potlood van dit chronogram te erkennen [11].

OP DE HEUGLIJKE ECHTVERBINTENIS

VAN DEN HEERE

FRANK GILLIS,

EN MEJUFVROUW

MARIA KUINDERS.

1863.

VVat zIJn MarIe en Frank, In NeêrLanDs JUbeLJaar?
Het VrIJe CIJferVaers getUIgt het, kort en VVaar:
Het UItgeLezenst BrUILoftspaar.

12 Nov. J. A. A. Th.

We hebben niet achterhaald welk beroep of functie Frank Gillis te Brussel had. We weten wel dat hij medeoprichter is geweest en ook lid van de *Société Scientifique de Bruxelles*. In onze kadasterboeken wordt hij aangeduid met zijn eretitel van "*consul van de Dominikaanse Republiek"*. Deze jonge staat had zich na de Restauratieoorlog (1863-1865) weten onafhankelijk te maken van Spanje.

Frank Gillis, grootgrondbezitter, katholiek voorman en weldoener

Een eerste eerder geringe aanzet van anderhalf hectare grond in Hombeek verwierf Frank Gillis door aankopen op een zekere Leemans en ook op de weduwe Van Cauwenbergh-Wouters. Kort na zijn huwelijk in 1863 ging hij zich verder toeleggen op investeringen in gronden. Aldus kocht hij een huis en grond in de Kattestraat van Jan Frans Somers, gronden van kunstschilder De Keyser uit Mechelen en van Cornelis Leemans, een grootgrondbezitter uit Brussel, en bezat hij hier aldus in 1870 reeds meer dan 10 hectare.

In 1868 verkochten de erfgenamen Van der Linden d'Hoogvorst ook verschillende gronden en eigendommen die ze erfden van de Loquet, weleer burggraaf, graaf en heer van Carmosteyn. Frank Gillis kocht van hen het Hof ten Broecke aan de Zenne in Leest. Van de gronden rond het vroeger kasteel in Hombeek ging een groot deel toen naar de bierbrouwer Lamot in Mechelen.

In 1971 viel de erfenis hem in de schoot van zijn tante Isabella Henrica Gillis (1789-1871) en van zijn oom priester Jan Bt. Gillis (1778-1864). Zijn patrimonium te Hombek verdubbelde op slag van 12 naar 24 hectare. Daarin waren dan ook de twee pachthoven van de Bankstraat begrepen. Daarbij bleef het niet. In 1873 kocht hij nog gronden en een huis op den Dries van priester Cornelis Wapenaert uit Mechelen. In 1878 meerdere gronden in het Eglegembroek van Clement Clerinx uit Lier en twee grote weiden aan de Zenne op het Schalam van brouwer Lamot uit Mechelen, zoals hier al vermeld afkomstig van het goed van Carmosteyn. Aldus was zijn grondbezit in 1880 reeds gestegen tot 31,25 hectare. Het jaar daarop kocht hij nog een boerderij in de Bankstraat van een Mechelse koopman, Desiré Dufour-Van Beneden. Op die manier had hij bij zijn overlijden in 1884 een slordig vermogen van bijna 36 hectare in Hombeek met 5 pachthoven.
(Een overzicht van zijn grondbezit in onze gemeente hiernaast op blz. 85.)

Nota: In het vorige nummer over de Bankstraat [12] hebben we ons afgevraagd hoe Alfred Ieslein, de consul van het pas onafhankelijke Oranje-Vrijstaat, in Hombeek in de Bankstraat was terechtgekomen. Hij kocht daar in 1881 het herenhuis van oud-burgemeester Frans Ceulemans. Het is niet uitgesloten dat Alfred Ieslein door Frank Gillis op de hoogte is gebracht dat dit domein in Hombeek verkocht werd.

Frank Gillis en Marie Veronique Kuinders hadden meerdere kinderen. Drie van hen werden in Hombeek begraven:
Elisabeth Barbara Maria in 1870,
Isabella M. L. (°1865) in 1876,
Maria Clara (°1868) in 1873.

Ook zijn tante Isabella Henrica Gillis (°Mechelen 1789) van wie hij alles in Hombeek erfde, werd in 1871 bijgezet in het familiegraf Gillis dat we nu nog kennen naast de trappen naar de sacristie.

Frank Gillis, de grote weldoener was slechts 45 jaar oud toen hij plots overleed. Op zijn grond kreeg de parochie Hombeek de kans om een eigen school neer te zetten. In 1880, bij de inhuldiging ervan, had men hem in Hombeek bejubeld. Vier jaar later, op 15 juli 1884, werd hij bijgezet in zijn familiegraf in Hombeek. Er zal die zomerse dag wel menige traan weggepinkt geweest zijn voor deze vrijgevige man.

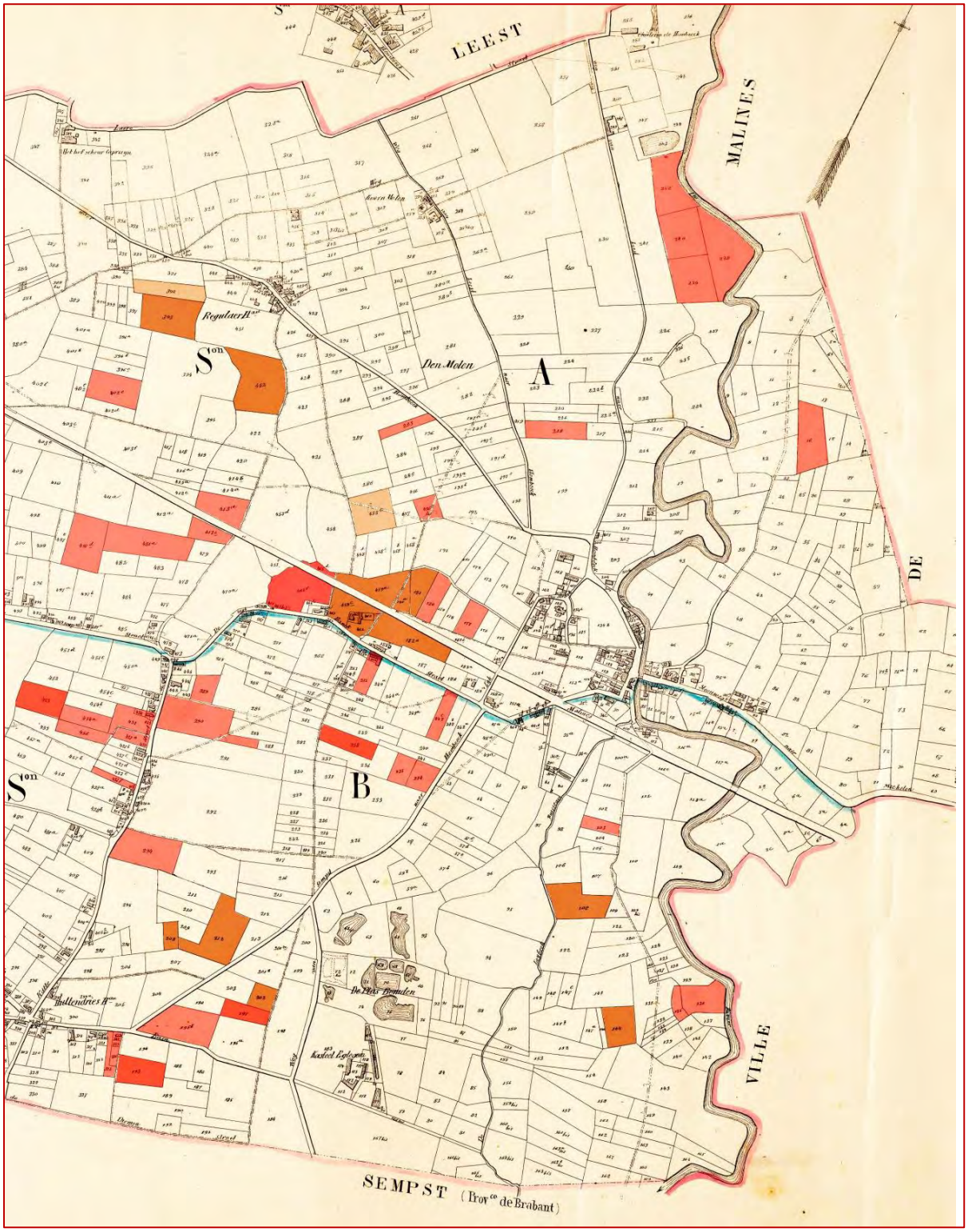

Grafzerk in Hombeek van de familie Gillis

Niet enkel in Hombeek maar ook in Lonzée bij Gembloux liet hij een school oprichten op zijn grond. Twee religieuzen van de congregatie "*les soeurs de la Providence*" die in Lonzée onderwezen, werden ontslagen door de nieuwe liberale schoolwet. Frank Gillis kocht grond en liet er een huis op bouwen voor de zusters. Deze school werd toegewijd aan de heilige Elisabeth en Isabelle. Niet toevallig de namen van zijn twee jong gestorven dochtertjes die te Hombeek begraven waren. Het huis werd later een priesterwoning en patronaat. In 1928 werd het eigendom van de parochiale werken van Gembloux en het bestaat nu nog onder de naam "Salle Saint Roch" naar de parochiepatroon aldaar.

De weduwe Gillis-Kuinders en haar kinderen bleven nog jaren in contact met Hombeek. Ze hebben voor de genezing van een ziek kleinkind, zoals eerder gezegd, het Kapelleke gebouwd.

De tijd kan helend zijn maar ook onbarmhartig. Hoe onze parochie de herinnering aan deze weldoeners nog kan oproepen en bewaren is door respectvol in ere houden van wat er is overgebleven. Wat jammer dat het graf er zo ebarmelijk verwaarloosd bijligt, erg en ergerlijk ontsierd door blinkende *blekke* koker.

Op deze kadasterkaart van Popp (1848) van de oostkant van Hombeek zijn de eigendommen van Frank Gillis gearceerd.

Deel 4.

HOEVE van "Den DIZZER VAN CRAEN"
Verblijf LONGAEVITAS

Pare huisnummers van 98 tot en met 128.
(kadasternummer A463, A464, A465, 466)

De percelen (kadaster A 463, A 464 en A 465) werden door landmeter Jan Van Acoleyen in het kaartboek van 1712 opgenomen onder het 10de kaartblad met nummer 7. Het wordt vermeld als een hofstede met grond, eigendom van de heer Reyi met een oppervlakte van 1 bunder en 70 roeden (bijna anderhalve hectare of ca 14.762 m²). De heer *Reyi,* zoals Van Acoleyen hem noemde, vinden we later terug in een notarisakte van 1741[13].

Daaruit vernemen we dat **Anthoon Rayé**, *procureur van Sijne Majts grooten Raede te Mechelen,* deze hoeve verhuurd had aan **Philip De Keyser** (1697-1741). Deze was de zoon van Wouter De Keyser (1671) en Anna Maria De Prins (1671-1741). Vader Wouter De Keyser bezat zelf een hoeve in de Bankstraat met gronden die hij aan zijn zeven kinderen vererfde. In 1732 verkocht zijn zoon Philip De Keyser zijn 1/7 deel van deze erfenis [14] en tot zijn dood in 1741 heeft hij dan deze hoeve van procureur De Rayé gepacht.

Wellicht heerste er in het jaar 1741 een ernstige epidemie in Hombeek. In dat jaar stierven de pachter Philip De Keyzer, zijn moeder, zijn vrouw Catherina Somers en zijn drie kinderen: Catherina Beatrix (1732-1741), Remy Frans (1736-1741) en Agnes (1741-1741). De hoeve werd in december van dat jaar door de weduwe en de kinderen Rayé verhuurd aan **Christoffel Verlinden**, zoon van Rombout, ook woonachtig in de Bankstraat.

Christoffel Verlinden (1714) huwde in 1742 met Maria Van Hoof (1708). Ze bleven op de hoeve. De oudste zoon Rombout Verlinden (1743) huwde met Joanna Maria Van Craen (1740). Dit echtpaar nam de pacht over maar bleef kinderloos. Hun neefje Judocus van Craen werd in het gezin opgenomen vanaf zijn veertiende. Aldus ging de pacht van de hoeve over van de Verlindens op Van Craen. Judocus Van Craen (1782-1834) was de zoon van Michael en Maria Kerckers die in Zemst woonden. Hij huwde met Elisabeth Van Steenwinckel van Zemst (1782-1850). Ze hadden zeven kinderen.

In deze jaren was de hoeve met de grond van Rayé in handen gekomen van Jan Frans Hendrickx-Leroy uit Antwerpen maar de kinderen verkochten alles in 1859 aan Jan Bt. Gillis, priester uit Mechelen. De hoeve zelf werd gekocht door de kinderen van pachter Judocus Van Craen. In 1874 werd er verbouwd en uitgebreid met schuur en stal. Bij het overlijden van Jan Bt. Gillis werd zijn patrimonium overgedragen eerst op zijn zuster en vervolgens op zijn neef Frank Gillis zoals hiervoor vermeld.

Het gezin
Judocus Van Craen (1782-1834)
en Elisabeth Van Steenwinckel (°Zemst 1782-1850)
kinderen:
Maria Theresia (1809)
huwde in 1832 met Peter Jan Teughels,
Jan Frans (°1811 - 1817)
Jan Bt. (1815-1852) ongehuwd
Anna Maria (1818)
huwde met Philip Tersago (Stuivenberg)
Maria Josepha (1820)
huwde met Peter Jan Selleslagh (Leest)
Jacob Emmanuel (1823-1846)
Jan Frans Van Craen (1827-1858)
huwde met Anna Marie Goovaerts (1830)

De drie dochters Van Craen verlieten de woning na hun huwelijk en de jongste zoon Jan Frans Van Craen (1827-1858) huwde in 1853 met Anna Maria Goovaerts (1830-1917). "Lieke", zoals ze algemeen genoemd werd, was de dochter van Jan Frans Goovaerts, pachter op de hoeve "De Torekens".

Lieke Goovaerts (1830-1917) was een zeer kranige vrouw die de touwtjes stevig in handen hield ondanks heel veel ongelukken en tegenslagen. Na vijf jaar huwelijk met Frans Van Craen verloor ze haar eerste man die slecht 31 jaar was. Ze bleef met twee kleine kinderen achter. Haar tweede huwelijk met Pieter Jan Slachmuylders liep schijnbaar vlotter en er werden zes kinderen geboren. Bij de geboorte in 1872 van het jongste zoontje Desiré brak in Hombeek de besmettelijke TBC uit. Ze verloor

haar oudste dochter Maria Theresia op 18-jarige leeftijd maar ook haar tweejarig dochtertje Barbara. Tot overmaat van ramp bezweek ook haar tweede man in 1973 amper 38 jaar oud. Tot de jongens bekwaam waren om op de boerderij mee te werken, werden er knechten ingeschakeld.

Het gezin van Anna Maria (Lieke) Goovaerts (1830-1917)
eerst gehuwd met Franciscus Van Craen (1827-1858)
en later met Pieter Jan Slachmuylders (1835-1873)
kinderen ex 1 :
Maria Theresia Van Craen (1854-1872)
Philip Van Craen (1856) x Angelina Slachmuylders (Diegem)
kinderen ex 2 :
(1) Melania Slachmuylders (1860) ongehuwd (Leest).
(2) Louis Slachmuylders (1862) ongehuwd, jong gestorven,
(3) Guilelmus Dagobert Slachmuylders (1865-1962)
gehuwd met Rosalia Lauwers (1873-1941)
(4) Henri Slachmuylders (1867), ongehuwd, jong gestorven,
(5) Barbara Slachmuylders (1870-1872), ongehuwd.
(6) Desire Slachmuylders (1872-1944)
(bijgenaamd den "Dizzer van Craen"
Gehuwd met Maria Theresia Ceulemans (1872,-1954)

De oudste, Philip Van Craen, intussen gehuwd met Angelina Slahmuylders van Diegem, was als enig kind uit het eerste huwelijk met moeder de erfgenaam van de hoeve, zonder gronden. Hij is rond 1885 de boerderij een tijdje gaan beheren. In 1889 werd nog bijgebouwd en in 1896 werd een volledig nieuwe woning opgetrokken zonder bovenverdieping. De kinderen Slachmuylders hadden enkel uit hoofde van hun moeder enige rechten op het huis Van Craen. Kort voor 1900 kwam de pacht vrij van de hoeve van Steynemolen op de grens Hombeek – Leest. Ze was eigendom van de hertogen van Aosta. Zoon Guilelmus (Giele) Slachmuylders intussen gehuwd met Rozeke Lauwers, voelde zich bekwaam genoeg om zelfstandig te boeren. Moeder Lieke steunde hem. Zodoende trokken moeder en kinderen Slachmuylders naar Leest. De oudste zoon, algemeen "*Giele van d'Hoef*" genoemd, is er gebleven en heeft de hoeve later gekocht. Weer werd het gezin door TBC zwaar getroffen en twee zonen van Lieke, Louis en Heinke, overleefden het niet. Ze stierven begin 1900 en zijn in Leest begraven.

Toen Philip Van Craen in de beginjaren 1900 zelf naar Diegem trok, kwam het huis leeg te staan. Dan hebben de eerste zusters van Huldenberg die van pastoor De Bruyn in 1905 de opdracht hadden het meisjesonderwijs in Hombeek te organiseren, nog een paar jaar in het leegstaand huis gewoond. Daarna is moeder Lieke met de jongste zoon Desiré terug naar de Bankstraat gekomen. Desiré Slachmuylders was al 37 jaar toen hij huwde met Trezeke Ceulemans van Laar. Toch werden er nog drie kinderen geboren, Maria (1911), Willem (1912) en Louis (1915).

Maria Slachmuylders (°1911) is kloosterzuster gewonden. Ze vertelde hierover wat volgtt:

"*Mijn vader, Desiré Slachmuylders, was nog een dreumes toen zijn vader stierf die men blijkbaar "Perjan" noemde, een afleiding van Peter Jan. Een broer van mijn grootmoeder noemde men ook zo: "Perjan van den Berg", Peter Jan Goovaerts die in de herberg "Het Bergsken" woonde, aan de kerk.*

Mijn grootmoeder werd dan weer "Lieke" genoemd omdat de "Lemme" (haar jongste broer Guilliam), nog een kindje van een paar jaar, niet duidelijk kon spreken. Hij noemde ze "ons Malieke" en vandaar is het "Lieke" gebleven en later "Lie". De vrouw van meester Mariën sprak ook steeds van ons "tante Lie". Als er bezoekers waren, ging ze met haren stok tot aan de uitgang om die mensen te begeleiden; een kranige vrouw die respect afdwong.

Na haar tweede huwelijk met Perjan Slachmuylders is mijn grootmoeder nog jaren blijven wonen in de Bankstraat. Als de oudste jongens al werkbekwaam waren is ze met de kinderen naar Steynemolen getrokken, Melanie, Louis, Giele, Heinke en Désiré. De mensen lachten haar uit maar ze realiseerde het toch. Dat was zo een karaktervol mens. De hoeve Steynemolen was toen de eigendom van de hertog van Aosta maar behoorde oorspronkelijk aan Antoinette De Merode. Ze was getrouwd met een prins van Monaco. Door huwelijk langs de Braganza's van Portugal is dat overgegaan op de hertog van Aosta. Hij was de zoon van de eerste hertog die de eenmaking van Italië mee verwezenlijkte in 1870. Hoeveel zonen hij had weet ik niet. De kroonprins heette de prins van Piemont en zijn broer had de titel van hertog van Aosta.

De hertog heeft persoonlijk die hoeve bezocht nog vóór de eeuwwisseling; hijzelf, een hele grote vent, en Victor Emmanuel, de koning van Italië, een heel klein manneke, die waren met de rentmeester gekomen. Mijn vader Désiré was er met zijn twee broers, Henri en Louis en Marie waren op de hoeve. Enkel vader kon Frans spreken.

Toen mijn moeder op Steynemolen woonde, hebben de zusters in ons huis in de Bankstraat gewoond, moeder Norberta en zuster Rachel, geloof ik, hebben gtratis in dat laag huis mogen wonen. Na de dood van zijn twee broers, rond 1905, is vader met zijn moeder terug in de Bankstraat komen wonen, in haar huis. Hij maakte maar geen aanstalten om te trouwen. Hij zegde: "Ik moet er ook aan, want ik heb die verzorgd". Hij bedoelde zijn twee broers die aan TBC gestorven waren, wat heel besmettelijk was. Toen zat mijn grootmoeder achter zijn veren om hem toch te doen trouwen want ze zei : "Als gij niet trouwt, gaat alles er aan.". Ze vreesde namelijk dat hij een

oogske op de meid had laten vallen. Maar daar kwam niets van. Mijn vader ging regelmatig jagen in Zemst-Laar. Dan gingen ze al eens eten bij de Ceulemansen waar mijn moeder woonde. Zo leerden ze mekaar beter kennen en is het er toch van gekomen. Op latere leeftijd en zijn er nog drie kinderen geboren.

Vader was boer en melkboer. Toen had men nog veel melk op de hoeve en 's morgens trok nonkel Heinke met een knecht, reeds om 5 uren, met een karretje naar het Heike met melk naar Brussel. Om 11 uur kwam die met de trein terug en dan keek hij van op de trein of de blaffeturen van de kelderkamer nog gesloten waren, want daar sliep mijn grootmoeder. Als ze nog toe waren dan werd hij ongerust. Dan zei hij altijd " Er moet iemand naar Hombeek rijden om te zien wat er gebeurd is", 's Middags ging mijn vader met een knecht weer naar Brussel. Dat moet dan met onze Pikke geweest zijn, een heel klein paardje dat wij hadden. Vader had dat paard speciaal gaan kopen op de markt in Ciney in Henegouwen. Tijdens de oorlog van 14-18 heeft hij het moeten afgeven.

Mijn grootmoeder had vader naar het college naar Mechelen gestuurd. Er waren er toen maar twee van Hombeek; hij en een VAN BEVEREN van de Plein, die later priester moet geworden zijn. Mijn vader was een van de zeldzame boeren die Frans sprak. Hij heeft dat Frans natuurlijk wat kunnen onderhouden met alle dagen naar Brussel te gaan. Hij heeft mij de eerste weesgegroet geleerd in het Frans. Ik was een heel nieuwsgierig kind en ook leergierig en stond er maar de hele dag met vragen. Hij gaf me ook de eerste lessen in plantkunde.

De familie Goovaerts was politiek ook sterk geëngageerd. De vader van Lieke was schepen geweest. Haar broer Willem Goovaerts (1827-1900), bijgenaamd "de Lemme", pachter op de Torekens en gehuwd met Sophie Van Steenwinckel (1832) werd in 1884 een tweede maal verkozen als katholiek raadslid toen de liberale burgemeester Vincent Ceulemans verslagen werd. Er werd gevierd. Dat had alles te maken met het heftig verweer tegen de schoolwet en de oprichting van de nieuwe katholieke school in 1880 in de Bankstraat. Zoals gezegd is die school gekomen naast haar hoeve op grond van Frank Gillis, van wie ze ook de meeste labeurgronden in huur had. Voordat de onderwijzeressen hun nieuwe school konden betrekken, kregen ze onderdak op de hoeve van Lieke. Het is zelfs goed aan te nemen dat er in de hoeve eerst een noodschool is geweest. Ook de zusters die na 1900 van Huldenberg kwamen, hebben bij haar verbleven tot hun kloosterhuis gekocht werd op de Leestse steenweg.

In 1884 waren er nieuwe verkiezingen. Willem Goovaerts van "*de Torekens*" haalde een klinkende verkiezingsoverwinning en de sympathisanten richtten een triomfboog op bij de hoeve.

Men bemerkt van l.n.r. Juffrouw Basteins, Sophie Lemesle (onderwijzeres in Hombeek), Melanie Lemesle, koster Pieter Plasqui, Mathilde Lemesle, (achteraan Willem Goovaerts en vrouw Sophie Van Steenwinckel), Julie Lemesle (onderwijzeres in Hombeek) en Anne Marie (Lieke) Goovaerts.

Bankstraat 98

Den "Dizzer van Craen".

Rond 1905 had Philip Van Craen de hoeve in de Bankstraat verlaten. Zijn moeder, Lieke Goovaerts, keerde in 1907 met haar jongste zoon Desiré terug naar zijn geboortehuis in Hombeek. Twee jaar later was de 37-jarige Desiré Slachmuylders (1872-1954) dan toch nog getrouwd met Theresia Ceulemans (1872-1954) van Zemst-Laar. Moeder Lieke Goovaerts, intussen al 79 jaar, had tot dan de touwtjes stevig in handen gehouden. Nu vond ze het hoogtijd om het wat rustiger aan te doen. Desiré, de nakomer uit het tweede bed, kreeg toch de naam "*Van Craen*" aangeplakt van haar eerste man in wiens huis hij nu woonde. Daarom was Desiré algemeen bekend onder de toenaam "***Dizzer van Craen***".

Hij bleef niet bij de pakken zitten. Er was in die jaren grote woonnood. Hij bouwde een achterliggende schuur met oude stallingen om tot zes kleine werkmanswoningen, ieder ongeveer 50 m² groot.

De familie Slachmuylders-Ceulemans was niet onbemiddeld. Ze huurden meerdere hectaren landbouwgronden maar bezaten zelf 2,5 ha. grond. Later kocht hij nog gronden van de erfgenamen Gillis. Daarenboven had hij in 1908 van baron Lunden van Humbeek ook de bekende herberg "Het Zonneke" in het Dorp gekocht met de oude tiendenschuur. Hij maakte van de achterbouw drie werkmanswoningen gelegen in het toenmalige Broekstraatje achter de herberg en smederij van Phlips.

Kort daarop, in augustus 1914, vielen de Duitsers ons land binnen. Ze rukten op naar Antwerpen maar stuitten op zwaar verzet vanuit de dubbele fortengordel. Zemst en Eppegem werden, na gruwelijk geweld op burgers, ingenomen en het verlaten Mechelen viel zonder slag of stoot in Duitse handen. Het fort van Walem bood zwaar weerstand. Oostenrijkse legereenheden hadden hun zwaar geschut opgesteld op de Zemstseweg en op de Hoogstraat tussen Hombeek en Zemst. Ze trachtten het fort van Walem te treffen maar ook vice versa.

Zo kwam Hombeek op de schootslijn te liggen van Belgisch geschut en bijna iedere dag sloegen obussen in op velden maar ook op huizen. Zo werd het huis van burgemeester De Saegher op de Leestsesteenweg vernield, onze kerk en kerktoren ernstig beschadigd en ook het huis van dokter Jaak Van Asch maar vooral in deze omgeving van de Bankstraat werd veel ravage aangericht. Het woonhuis en stallingen van "*den Dizzer van Craen*" vielen in puin, zoals reeds gezegd was ook de hoeve aan het Kapelleke vernield.

Aan de overzijde van de Bankstraat was ook het huis van Meen (Appolonia) Jacobs-Moyens erg getroffen en onbewoonbaar. Er zat voor den "*Dizzer van Craen*" niets anders op dan met heel zijn hebben en houden te verhuizen. Gedurende de oorlog betrok hij zijn herberg "Het Zonneken" in het Dorp met zijn vrouw, de twee kinderen, Maria (°1911) en Willem (°1912), en zijn moeder Lieke Goovaerts. In het dorp is tijdens de oorlog hun derde kind geboren: Louis Slachmuylders (°1915).

Ondertussen werd het puin geruimd en zowel de hoeve als de reeks werkmanswoningen werden met de grond gelijk gemaakt. Desiré Slachmuylders heeft op die plaats een nieuwe boerderij opgericht zoals we die tot heden nog kennen.

1 oktober 1992: Hoeve Slachmuylders-Ceulemans (Fotograaf, Vlaamse Gemeenschap) , ©Vlaamse Gemeenschap 153628 en15327

In de gevel staat 1914 maar het gezin is in 1917 pas ingehuisd. In de winter dat jaar overleed zijn 87-jarige moeder, Lieke Goovaerts, die tenger maar sterk met groot doorzettingsvermogen zware tegenslagen had overwonnen. Toen heeft Desiré nog een viertal woningen gebouwd. De eerste huurders waren tijdens het hoogseizoen ook mee ingeschakeld bij het werk op het veld en voor de oogst.

Het gezin van Desiré Slachmuylders (1872-1944)
en Maria Theresia Ceulemans (Zemst 1872-1954)

Kinderen:
Maria Slachmuylders (1911)
Willem Slachmuylders (1912)
x 1945 Roos Buelens (Zemst 1920)
Louis Slachmuylders (1915)

Maria Slachmuylders (°1911) vertelde hierover wat volgt:

"*De oude ouderlijke hoeve waar ik geboren ben is eerst een lage hoeve geweest, later opgetrokken en verbouwd voor werkmanswoningen helemaal achteraan. Daar waren twee bornputten aan. Het leek mij dat ze van die stallingen werkmanswoningen gemaakt hebben.*

Bij het eerste bombardement in 1914, als de Duitsers binnen vielen, is heel ons huis uitgebrand, en ook die woningen ernaast. We waren op de vlucht. Er was een heel schoon tafelkleed op de tafel in de voorplaats en mijn grootmoeder zegde, dat neem ik mee op de vlucht. Dat is het enige dat van de brand gevrijwaard bleef. Toch zei moeder altijd : "Ik ben blij dat we weg waren, dat ik het niet zien branden heb."

Toen hebben wij in „t Dorp, in "het Zonneken" gewoond. Dat was onze eigendom. Onze Louis is daar geboren. Dat was een moeilijke geboorte, Virs Keis, zoals ze zegden, was de vroedvrouw. Ze hadden onze Louis eerst nog weggelegd voor dood, maar mijn vader zag dat het kind zijn armke nog roerde en zegde tegen Virs : "Doop het ". Ze begon er mee te rollen en te doen en onze Louis is terug tot leven gekomen. Als Virs hem later tegenkwam dan moest dat natuurlijk altijd opgehaald worden. De schuur achter het Zonneken werd ook tot werkmanswoningen omgebouwd en die heeft mijn vader later allemaal verkocht. Er was een heel klein huizeke blijven staan waar Beiren Do nog gewoond heeft.

De werkmanswoningen achter ons huis zijn in puin blijven staan tot na de oorlog. Die heb ik nog gezien. Het wagenhuis was blijven staan en de paardenstal. Tot in Mechelen kon men de rook van de brandende huizen in Hombeek zien opstijgen. De zusters van Mechelen zijn dan ook gevlucht. Eén van hen die later overste geworden is in Zaire, vertelde me dat. Ik zei: "Ja, dat was ons huis". Er waren nog andere huizen afgebrand, ook in de Bankstraat zoals het eerste huis dat op de hoek stond als ge het Middenveldwegske opgaat. Mijn vader heeft dan met recuperatiemateriaal de helft van het huis terug wat bewoonbaar gemaakt, want de andere helft had men toegeslagen met latten en met goudronpapier.

Tijdens de vlucht hebben ze al het paardengetuig gestolen en ook onze sjees. Er woonde een zadelmaker op de Plein, Verrezen, en die kwam op een zekere dag met zijn fiets bij ons en hij zegde tegen mijn vader; " Kom mee, we gaan op de straat staan want ik heb uwe sjees gezien, die gestolen geweest is. We gaan die man afwachten, hij is in de richting van Mechelen gereden". Toen hij terugkwam zei mijn vader; "Dat is mijn sjees". Onze naam stond er nog in, maar die was zwart gemaakt. Mijn vader wist nauwkeurig te zeggen dat er onderaan ergens een hout was waarvan de moer ontbrak. Toen ze gingen kijken kwam dat ook uit. Zo moest hij de cheese teruggeven. De zadelmaker herkende ook het getuig terug en zo moest hij dat ook teruggeven.

Vader klaagde nooit en van tegenslagen hoorde ik nooit iets van hem. Daar sprak hij liever niet over. Het meeste over mijn thuis heb ik vernomen van Melanie, de oudste dochter van nonkel Giele.

De dood van vader is vrij onverwacht gekomen. Het was in 1943 kort na dat fameuze bombardement op Mechelen met die brandbommen. Het was een luchtgevecht waarnaar men stond te kijken van op de weide achter ons huis. Plots is hij beginnen pijn te krijgen. Men stelde een maagscheur vast. Dan is hij naar de St.-Elisabethkliniek gegaan en is er drie dagen later gestorven.

Moeder is tien jaar later gestorven. Moeder is van haar zestien blijven inwonen bij haar broer omdat haar moeder jong gestorven was van een miskraam. Ze was heel zacht van karakter en heeft bij haar broer de acht kinderen helpen optrekken. Ze was een buitengewoon wijs mens.

Uit "*op mijn schooltocht*" (Louis Buelens):

Door een strook landbouwgrond van circa honderd meter was ons huis gescheiden van het landbouwbedrijf van Desiré Slachmuylders, alias den Dizzer van Craen. Zijn moeder Lieke werd ook nog wel "*mameer*" (ma mère) genoemd.

De Naam "Van Craen" was van de eerste man van "*mameer"* aan het huis blijven kleven. Desiré deed middelbare studie en was vele jaren gemeenteraadslid. Hij las zelfs de *moniteur Belge.* Hij was hulp en raadsman voor alle buren, diepe denker, dorpsfilosoof maar ook en ongeëvenaard verteller. Aan het oordeel van anderen of aan kritieken hechtte hij weinig belang. Als hij iemand kon helpen was hij zielsgelukkig. Nooit was hij gehaast. Hij was ook zeer handig en even nieuwsgierig. Jarenlang dobberde er een boot op de putten in de zink, robuust en sterk, haast zeewaardig, dat was het werk van zijn handen. Hij kapte een paar klompen uit een boomstam en heeft ze versleten. Twee gouden handen had die man en een geheugen om jaloers op te zijn. Uit zijn vertellingen en aanwijzingen heb ik veel details gehaald voor dit artikeltje. Was er ergens een onnauwkeurigheid of fout ingeslopen, vraag het aan den Dizzer, hij ligt er niet wakker van. Dank U

Toen het gezin naar de hoeve "Steynen Molen" verhuisd was, begon een ware kruisweg. In 1903 stierf Heinke, aan T.B.C. Hij werd meestal "*de pater*" genoemd. Hij was een heel merkwaardig man, steeds bereid te troosten en steunen maar was niet verlegen iemand in de maling te nemen. *Pierke Poille* werkte op de hoeve als hulpje voor alle werk. Op een avond had hij een emmer aardappelen *ingeraapt*, maar hij werd door Heinke betrapt.
- *"Wat hebt ge daar bij, Piereke ?"*
- *"Een heel klein beetje patatten Heinke, ons moeder is hard ziek en kan geen kopen."*
- *"Dat moogt ge niet doen want dat is stelen. Leg die terug waar ge ze gevonden hebt, want stelen is een zonde."*
Met knikkende knieën goot Piereke zijn samenraapsel op de hoop in de patatekelder. Hij was danig benauwd en vreesde nu buiten te vliegen.
- *"Haal nu de kruiwagen en laadt een zak patatten in Piereke, die hebt ge gekregen en dat is geen zonde."*
Wenend van blijdschap reed het ventje naar huis met zijn rijkdom.

De laatste zaterdag van elke maand ging hij bij de bruin paters in Mechelen biechten. De eigen parochiepriesters luisterden niet genoeg, die vonden het allemaal niet zo erg. Bij het opgaan ging hij ne goeien dag zeggen bij *Polien van Boerkes*, de nicht van zijn moeder. Ze stond bekend om haar lichtgeraaktheid. Over koetjes en kalfjes bracht hij het gesprek op het weke onderwerp, sprak wat tegen en joeg Polien in de gordijnen. Eens de grenzen bereikt vond hij het tijd om op te stoppen. Haar bloeddruk op het hoogste punt, en hij had een artikel meer voor de pater. In elk mens schuilt wel een heilige en een stukske duivel. Met een gepaste penitentie keerde Heinke terug langs een andere weg.

Het onheil hield niet op. In september 1904 trof de ziekte van de tijd ook Louis nog, den boer, sterk en gezond, van niemand of niets bang. Maria, die haar beide broers verzorgd had, overleed een jaar later in juni 1905. Den Dizzer ging met "mameer Lieke" van Steynemolen terug naar de Bankstraat. Eens de beslommeringen van de verhuis voorbij ging den Dizzer op zoek naar de geschikte wederhelft, die hij in Laar vond. Trezeke Ceulemans, klein maar vitaal, nam meteen het roer in handen en ontpopte zich als een bekwame boerin. In 1911 werd Maria hier geboren, en in 1912 Willem. De oorlog brak uit en de boerderij werd in brand geschoten. Het gezin trok naar "*het Zonneke*" in het dorp waar Louis in 1915 het levenslicht zag. Een nieuwe woonst werd gebouwd naast het puin van het oude, alleen het bakhuis en een karhuis waren ongedeerd overgebleven.

Een eenvoudige gebeurtenis typeerde het karakter van den Dizzer. Melanieke Goris van de Kattestraat woonde met haar broer Mus in een bouwvallig krot. Na een hevige stormwind was het in mekaar gezakt. Mus werd licht gekwetst naar het gasthuis gevoerd, maar Melanieke stond met haar jong nichtje op straat. Ze waren niet in de mogelijkheid huishuur te betalen. De buren vonden het erg en spijtig maar niemand kon die sukkelaars helpen. Het bakhuis werd opgeruimd en opgekalefaterd, met een behang in twee plaatsen verdeeld, een slaapkamer en een woonkamer, en het probleem was opgelost. Boven de deur prijkte het houten bord, *"Villa Melanie"* en op het dak troonde de windwijzer, een koperen haan, getekend en uitgesneden door Frits Teughels, van Maates. Zo fier als een gieter toonde het vrouwtje haar nieuwe woonst en heeft er verschillende jaren eenvoudig maar gelukkig geleefd. Den Dizzer van Craen en Trezeke Beites, deelden monkelend in het geluk.

Achter een sterke man staat gewoonlijk een sterke vouw. Klein van gestalte maar vinnig en bijdehands, geraakte het werk wat ten achter, zij liep als de bezige bij heen en weer om alles weer in de plooi te krijgen. Iedereen noemde haar *Trezeke*, hij sprak van *ons Trees*. De dochter Maria is missiezuster geworden. Willem nam het bedrijf over en ging in Laar zijn wederhelft zoeken, in de buurt waar zijn moeder eens woonde. Het huwelijk van Willem en Rozeke Buelens bleef kinderloos. Louis, *de Lodde* in de volksmond, kwam in Leuven terecht als bediende bij de Boerenbond. Hij was ijverig in de parochie en in het verenigingsleven. Deze tak Slachmuylders is in Hombeek uitgestorven. De kinderen van *Giele van d'Hoef* zullen de vlag moeten doorgeven".

27 Jaar missiewerk

We hebben zuster Maria Slachrnuylders ook gevraagd wat over haar eigen leven te vertellen.

"*Ik ben in het klooster gegaan in de missiecongregatie van de Franciscanessen, missionarissen van Maria in Gooreind-Wuustwezel. Deze congregatie was in 1877 gesticht door Hélène de Chapotaine de Neuville, die behoorde tot de reparatrice gesticht door d'Oultremont die getrouwd was met baron d'Hoogvorst. Ze kreeg een bovennatuurlijke opdracht van Onze Lieve Vrouw dat ze een congregatie moest stichten. Dat deed ze.*

Ik was 31 toen ik intrad. Ik zag die oorlog aankomen. Louis deed zijn dienst en Willem was terug onder de wapens geroepen. Ik wilde mijn ouders niet alleen laten. Als mijn broers terug thuis waren in 1942 ben ik binnengegaan. Dat had zijn voordeel omdat ik toch op leeftijd een grotere persoonlijkheid had. Ik ben naar Zaïre gegaan in 1947 en ben er 27 jaar gebleven, eerst in Boma. Daar heb ik het Kikongo geleerd, een verbasterde taal. Ik moet blijkbaar taalvaardig geweest zijn want ik sprak het vrij vlot zonder speciale studie, ik luisterde maar. Ik had een diploma van regentes maar kwam door een verplaatsing van een leerkracht in het eerste studiejaar van die lagere school terecht. Dat had het grote voordeel dat de leerlingen me telkens op de taalfouten wezen en ze me spontaan verbeterden. Had ik in het vijfde studiejaar gestaan dan hadden ze dat waarschijnlijk niet gedaan. Ik was er half december aangekomen en met Pasen was ik reeds bekwaam om heel de les in het verbasterde Kikongo te onderwijzen. Ik kon nogal goed vertellen en acteerde bij de verhalen die ik hun deed. Toen ik het verhaal van de geseling van Christus deed in hun taal, zat heel de klas daar met de tranen in de ogen. (Masapis - vertelselkens)

Tot juli 1974 ben ik in Kongo gebleven, eerst in Boma en dan in het oerwoud. We konden er niet uit weg tenzij met een boot. Wegens de vele zandbanken konden de passagiersboten niet aanleggen aan het dorp. Dan moesten we 40 km. stroom-opwaarts, eerst met een handprauw, later met een motorprauw die we van de "fonds de bien-être" gekregen hadden, een balinière van 12 meter lengte. Daarmee gingen we naar de paaldorpen om de zieken te verzorgen. Dan ging de pater mee die er de mis deed. Ze namen dan wat brood mee en in de dorpen aten we pannekoeken.

Het einde van de boerderij

Willem Slachmuylders (1912-1978) was gehuwd met Rozeke Buelens (1920). Door mechanisatie optimaliseerde hij dit verouderde boerenbedrijf. Hij kocht nog gronden bij en verhoogde de veestapel. Daarom werden nieuwe stallen bijgebouwd voor melkvee. Kortom de boerderij floreerde. Zijn broer Louis woonde in. Na zijn humaniora dacht hij eerst aan kloosterleven maar werd uiteindelijk toch agent bij de ABB in Leuven, de verzekeringen van de Boerenbond. Hij was ook voorzitter van het St.-Vincentiusgenootschap en secretaris van de plaatselijke landelijke gilde. In de vijftiger jaren was deze jonggezel medestichter van de plaatselijke Christelijke Volkspartij (CVP) en in 1964 werd hij ook nog gemeenteraadslid.

Louis was een filosoof en had vaak erg curieuze ideeën over feiten en toestanden, niet altijd realistisch maar zeker origineel. Hij zal ook in de herinnering blijven als de goede ziel die in het kerkportaal na elke zondagsmis met het geldbusje voor de armen rinkelde om nog wat centjes te vergaren. Hij sloofde zich ook af om met de fiets karton en papier op te halen dat hij verzamelde en doorverkocht om met de opbrengst het kapelleke te restaureren.

Willem en Rozeke hadden geen kinderen. In 1977 ging hij op pensioen maar het jaar daarop overleed hij en was het gedaan met boeren. Rozeke en Louis bleven er nog wonen maar als enkele jaren later ook deze twee laatste bewoners het begaven, werd er een kruis gezet over deze eeuwenoude boerderij.

Longaevitas

In 2006 kochten Chris Andries en Heidi Verstraeten de hoeve met bijgebouwen en omliggende grond. In een ultieme wilsbeschikking van de laatste eigenaars was dit vermogen gegaan naar de orde van de zusters Franciscanessen waarbij hun zuster Marieke Slachmuylders geweest was. Aldus kwam de opbrengst uit hun vastgoed ten goede aan een pauselijke stichting.

De ombouw in 2009 van de hoeve naar serviceflats. Foto © Google

Het jaar daarop werden al plannen gemaakt voor de bouw van serviceflats. In januari 2009 werden de bouwwerken gestart en op 1 oktober 2010 kon de residentie voor ouderen geopend worden. Heidi, zelf verpleegster, zet zich van 's morgens vroeg tot 's avonds laat in voor de organisatie, het goed verloop van alle zakelijkheden en waar nodig springt ze bij voor de verzorging.

Er werd geen tabula rasa gemaakt van alle gebouwen. Het hoofdhuis bleef gespaard en werd perfect geïntegreerd in het geheel. De bovenverdieping werd ingericht tot drie vrij grote en meer rustieke flats. Van de vroegere plaatsen op het gelijkvloers valt nog weinig te herkennen. Ze werden functioneel ingepast in een kinesistenruimte, de keuken met een eethoek die dan weer verbonden is met een zeer ruime multifunctionele aanbouw met

open zicht op de binnentuin. Deze zaal staat ter beschikking voor grotere familiebijeenkomsten maar ook voor feesten. Zo werd er onlangs nog Kerstmis gevierd en de Sylvesteravond van oud naar nieuw. Longaevitas houdt voor de bewoners ook nieuwjaarsrecepties en speciale bijeenkomsten met een etentje zoals in mei de aspergezondag. De bewoners nemen hun maaltijden in de flats en wie het wenst wordt dagelijks door de traiteur bedeeld. De 65-plusers wonen er als koppel of alleen, in een complete zelfstandigheid voor wie het wil maar met de nodige hulp en verzorging voor wie daar nood aan heeft.

De landbouwers in Hombeek zijn nu op één hand te tellen. De koeien zijn van de weiden weg, de stallen afgebroken, alle bedrijvigheid verstomde. Zo was het ook bij "*den Dizzer van Craen*" en zijn kinderen. Zijn statige woning staat er nog en getuigt van het bewogen verleden, duidelijk en mooi. In en rondom dit erkenbaar merkteken werden 25 flats gerealiseerd waarin momenteel 36 bejaarden het naar hun zin hebben. Het kan verkeren.

De huizen van "Den Dizzer"

Toen den *Dizzer van Craen* begin 1900 van Steynemolen teruggekomen was naar de Bankstraat, heeft hij onmiddellijk van een achtergelegen schuur 5 kleine woonsten gemaakt, niet groter dan 45 à 75 m². In 14-18 werden ze beschoten en zijn ze afgebrand. Wie er die 8 jaar in gewoond heeft is niet duidelijk. De bevolkingsboeken geven de volgende namen prijs van families die er in 1910 woonden en later geen spoor nalieten:
Gezin **Jan Bt. Van Humbeeck** (1871-1905) en M.Louisa De Donder (Nieuwenrode 1881) met de kinderen Jan Frans Van Humbeeck (1900), Louis Van Humbeeck (1901), Rosalie Van Humbeeck (1902).
De weduwe M. Louisa De Donder hertrouwde in december 1906 te Hombeek met **Theophiel Janssens** (Syngem O-Vl. 1869) mandenmaker, weduwnaar van M.Cath. De Wolf. Ze hadden er nog twee dochters: Anna Janssens (1908) en Leonie Janssens (1910). Dit gezin ging in 1909 in het Dorp wonen, in de Broekstraat.
Dan kwam het gezin **Frans Van Muylder** (Kapelle % Bos 1884) en Octavie Feremans hier wonen met de kinderen Jan Emiel (1909) en Victor (1911).
Verder is er een spoor van het gezin **Frans De Muylder** (Nieuwenrode 1879) en Maria De Prins (Nieuwenrode 1881) met twee zonen. Ook de gezinnen van **Louis Potums**, van **Karel Van Campenhout**, van **Lambrechts** en van **Van de Voorde**.

De huizen van *den Dizzer*. Boven: De toestand voor de doorsteek en rechttrekking van de Bankstraat. Onder: De actuele toestand

Bewoning voor zover teruggevonden van de vier woningen van den *Dizzer van Craen*.

Bankstraat 104

Bewoonden dit huis: het gezin August Schaerlaeken (1905) en M.Pelagie Hermans (Zemst 1907) en hun zoon Victor Schaerlaeken (1928)
Vanaf 1949 kwam er het gezin Albert Van Crombruggen (1918) en Louisa Knops (Londerzeel 1921) met de kinderen Jenny (1945), Roger en Wilfried (1948). Er werden in de Bankstraat nog 7 kindren geboren: Jean (1951), Paul (1952), François (1953), Ria (1958), Guy (1959), Hilde (1960), Filip (1961).
Nu bewoond door Guido Van Crombruggen (1959) en Gysbrechts Carine Madeleine (1954)

Bankstraat 106

Bewoonden dit huis: het gezin Pier Van Crombruggen (1898) en Malvina De Smet ((Mechelen 1903)
Josfien Van Crombruggen (1935) x Edward Huysmans
Vanaf 1956: het gezin Louis Frans Tersago (1929) en Carolina Teck (Ruisbroek 1931)
Vanaf 1966: Het gezin Cottijn – Danielle Van Hauwaert
Vanaf 1968: de weduwe Hendrickx – Van den Wijngaert
In 2000 woonde er Hugo Joseph Bytrap (1970)
In 2004: Magda Maria Potums (1960)

Bankstraat 108

Bewoonden dit huis: het gezin Philip Fonteyn (K%B 1878-1965) en Maria Van der Jeught (Buggenhout 1897) met zoon Jozef Fonteyn (1932) en dochter Angela Fonteyn (1927) gehuwd met Jan Teughels (K%B 1927)
Kinderen: Marie Josée , Edward (1949), Agnes (1951), Jozef Maurits (1954), Hugo Richard (1952).
Later: Andries Lukas De Smedt (1973) en Kelly Briat (1973)
Nadien: Gisèle Louise Verbeeck (1952)
Timothy Marcel (Roosen 1974) en Britta Hendrickx (1977).

Bankstraat 110

Bewoonden dit huis: het gezin Van den Bergh - De Prins tot 1961
Jef Daelemans (1933) en Celina Hendrickx (1942)
Later: Maritska Verbruggen (1976)

De bouwgrond naast de huizen van *den Dizzer* werden kort na 1920 ook verkaveld en verkocht en daarop verrezen de volgende zes huizen (nummers 112 tot 128) :

Bankstraat 112

Bewoonden dit huis: het gezin van Dore Juliens (Zemst 1898-1967) en Stefanie Cauwenbergh (Blaasveld 1899-1968) met de kinderen Elza (Zemst 1929), Martha (Zemst 1930), Louis (1937), Gabriella (1939) n Rosa (1941). Dore was ook beenhouwer en slachter die thuis bij de boeren en particulieren het varken slachtte. Hij was algemeen bekend onder de naam van "Dore Vos".
Na 1966: Willy Verbruggen (1946) en Lydia Ceuppens (1947)
Dan Eric Céline Van den Eede (1962) en Van Cauwenberge Christel Maria (1962)

Bankstraat 116

Bewoonden dit huis: het gezin van Judo Emiel Ceuppens (Zemst 1898) en Hortensia Christiaens (Molenbeek 1895)
In 2000: Maurits Emiel Dierckx (1951) en Vera Josephine Jacobs (1960) en kinderen Lies Dierckx (1985) en Leen Dierckx (1985).

Bankstraat 118

In december 1924 zijn van Kapelle-op-den-Bos hier komen wonen: het gezin van Pieter Van Praet (Leest 1895-1969) en Maria Rosiers (K%B 1895) met de kinderen Pieter (K%B 1922) en Frans (K%B 1924). Er werden in Hombeek nog 6 kinderen geboren: Ferdinand (1928), Hendrik (1929), Louisa Josée (1932) x Jozef De Win,
Jaak (1934), Maria (1936), Rosa (1939) x Hendrik Somers (Leest 1838) en dochter Ilse Somers (1972),
Philomene (1941)
Later hebben Louisa en Rosa er nog gewoond met hun gezin.
In 2000 woonde er Mario August Thomas (1963) en Denteneer Marina (1962)

Nante Van Praet haalde begin 1960 op de spelen in Stoke Mandeville bij Londen een medaille voor boogschieten. Hij werd onthaald op het gemeentehuis en in de bloemen gezet. Deze spelen voor *mindervaliden* waren bepalend voor de Olympische allures die ze kregen.

Pierke Van Praet, de steeds lachende en goed gemutste postpode van Hombeek bleef bijna een halve eeuw op post bij de Post. Als hoofd van de dienst Hombeek-Leest werd de gelauwerde aan het postkantoor op de Mechelsesteenweg getrokken met de medewerkers onder wie zijn schoonzoon.

Bankstraat 120 122 en 128

120: Jozef Meys (1909) en Robertine Fierens (Grembergen 1906), dochter Josefa Meys (1940)

122: Jan Van Assche (1908) en Maria Meys (1911-1960) met Willy Van Assche (1942) en Denise Van Assche (1945).
Willy Gustaaf Van de Veken (1940) en Denise Van Assche (1945)

128: Daniel François Schaerlaeken (1971) en Robbyns Kristel (1972)

A 465 bis, A 466 en A 467
EEN VREEMDE BOUW OP DE WEG

In een bocht van de straat stellen we hier ook *opstalling* vast van een huis op de straat. Iets gelijkaardigs was er op het vroegere *Bankstraatplein* (zie hoger). Er is wel een belangrijk verschil omdat deze *opstal* niet uit het Oud Régime dateert maar van na 1800 en dus door de gemeente Hombeek zelf gecreëerd.

Op het perceel A 465bis stond een piepklein huisje van 30 m² dat eigendom was van de gemeente. Jan Bt. Somers, gemeentewerkman, mocht er in wonen. Nadien hebben er Peter Jan Somers (°ca 1795) en Barbara De Schouwer (°Meise ca 1803) nog in verbleven met hun kinderen Maria (1828), Anna (1832-1852), Henri (1835), Rosalie (1838), Louis (1840) en Florentine (1843). De zonen gingen in Mechelen wonen. Florentine, de jongste, huwde met Henri Jozef Van Geel van Grimbergen en ging in 1871 nar Grimbergen wonen. In 1886 werd dit huisje afgebroken. De grond werd dan bijgepast in het achterliggend perceel van Gillis.

Anders verliep het met het tweede huis (kadaster A 466) van 80 m² met een tuin (kadaster A 467) van 290 m² die eigendom waren van het *Bureel van Weldadigheid.* Het huis was een erfpacht door Jan Bt. Lauwers (1814-1873) getrouwd met Josfien van Camp (1819-1869). Ze hadden meerdere kinderen die uitweken en hun zoon Bonifaas (°1848) was 27 jaar toen hij verongelukte op het spoor in Hombeek.

In juni 1879 werden Adolf Leukemans (Antwerpen 1851) en Christina De Smet (1849-1887) de nieuwe erfpachters.

In 1887 overleed zijn vrouw maar datzelfde jaar nog hertrouwde Adolf met Anna Maria Goovaerts (1857-1896).

Er waren 11 kinderen, 4 uit het eerste bed en 7 uit het tweede bed.

Ex 1: Frans (1875), Louis (1876), Victoria (1879), en Emiel (1882) x Josfien Van Camp

Ex 2: Leonie (1885) x 1903 Alfons Van Riet, Jozef Fr. (1887), M. Appolonia (1889).x 1920 Alfons Vleminckx (1892), Elisabeth Leukemans (1891) x 1909 Louis Dielens, Pieter Leukemans (1893 † 1918), Victor (1894), M.Josefa (1896) x 1920 Remi Scheers. De kinderen huwden en weken uit en enkel Sooi de oudste bleef er met een ongetrouwde zuster.

Het huis werd verkocht aan Jan Bt. Meys, alias "Zwinko".

Uit "*op mijn schooltocht*" (Louis Buelens):

Achter de boomgaard van nonkel Rik trekt de straat een scherpe "S" bocht en staan we voor het huisje van de meisjes van Leukemans.

Twee zussen en een broer zijn ongehuwd samen blijven wonen en heetten gemakkelijkshalve "de meisjes". Sooi vond dat normaal en stelde geen vragen. De jaren begonnen te drukken en ze verkochten hun eigendom.

Jan Meys en Rosalie van Laethem huurden een huisje van de tantekes van Lienes op de hoek van de Kattestraat en zagen hier de kans schoon om hun kroost wat meer ruimte te geven. Jan, beter gekend als *Zwinko*, en Rosalie kwamen beiden van Peisegem. Hij werkte als seingever in het station van Hombeek. Hij werd in 1914 opgeroepen en liet Rozeke met zes kinderen achter. Met het karig soldatengeld, wat werken bij de boeren , zorgvuldig sparen en veel patatten met melksaus eten, had zij een sommeke bijeen vergaard om het nestje van hun dromen te kopen.

Vooraan naast de slaapkamer en het woonhuis, stond de schuur met één schouder over de weg geleund. Het was voor de wielrijders niet gemakkelijk om er zonder kleerscheuren voorbij te geraken. Het schuurtje was tegelijkertijd geitenstal en varkenskot. Achteraan was de kelderkamer voor de meisjes, naast een klein kamertje als berging voor kleren en huishoudgerei. Op de zolder sliepen de jongens. Het bakhuis diende als oven en bergplaats voor tuingerief en alles wat nog geen vaste stek gevonden had. Dat alles was samengedrukt tussen de beek en de straat. Met veel goede wil en verbeeldingskracht was het een gedroomd domein waar het koppel warmte en geborgenheid kon bieden aan een troep kinderen die na de oorlog nog met twee eenheden uitgebreid werd.

Jef , Frans en Cyriel kregen Benoit als broer en Anna, Marie en Louise, Yvonne als zusje bij. Een voor één zijn ze hier uitgevlogen, behalve Benoit die jong stierf. Zwinko was specialist in bijnamen verzinnen. Zoon Frans ruilde vlug zijn ordinaire naam voor "*Veinger*". Zo was er maar één. Wie "Tist" riep kreeg dadelijk antwoord van Cyriel en zo had ieder kind zijn roepnaam. Tot eer van God en tevredenheid van de kerkelijke overheid werden alle jongens misdienaar. Het misdienaarcorps in Hombeek kon men gerust "firma Meys en Co" noemen

De familie van Zwinko

Jan Bt. Meys (°Merchtem 1878) was spoorwegwerker en zo kende hij Hombeek van zijn werk. Hij was in zijn geboortedorp met Rosalie Van Laethem (°Merchtem 1880) getrouwd en ze vestigden zich eerst in het Dorp en daarna in de Kattestraat. Als de Leukemansen hun huisje verkochten was Jan er direct bij. Hij ging er wonen en het gezin kreeg 7 kinderen: Anna (1906) x Bernard De Groot, Maria (1908) x Florent Van Praet, Jozef (1909) x Roberta Fierens, Frans (1910) x Maria Waegemans, Louise (1912) x Jan Van Assche, Cyriel (1914) x Clothilde Wauters, Benoit (1920) x Ida Ceulemans, Yvonne (1922) x Camiel Mathys (1921), Weerde.

Bankstraat 130

De jongste,Yvonne, is er blijven wonen. Ze trouwde met Camiel Mathijs (°1921) van Weerde. Als de weg heraangelegd werd, ging het ouderhuis tegen de grond. Camiel en Yvonne hebben dan een nieuwe woning gebouwd. Camiel reed met groenten van huis tot huis. Ze hadden één dochter, Marleen (1957).
Nu woont er de kleinzoon van Yvonne.

Deel 5.

De gronden van DOMIS DE SEMERPONT en nadien van de familie de MEESTER

Pare huisnummers van 132 tot 162
(kadasternummer A470)

Bij de realisatie van de doorsteek van de Bankstraat in de zestiger jaren, werden nieuwe kavels getrokken voor bouw van nieuwe woningen. Ze lagen zowel op het perceel A 470 van de Meester als op A 472 van "*Meekes*".
(Het nieuwe tracé in wit aangeduid)
Na deze heraanleg werd het afgesneden deel Banksraat "Oude Bankstraat" genoemd en de woning van de "*Lange Warre Van Rompay*", dat voordien achteraan lag en in de Zepstraat, werd vanaf dan als laatste huis van de Bankstraat gerekend.

Het perceel (kadaster A 470) werd door landmeter Jan Van Acoleyen in zijn kaartboek van 1712 opgenomen onder het 10de kaartblad met nummer 2. Het wordt vermeld als een land, genoemd "***het Vissershof***", eigendom van de heer graaf Van der Nath met een oppervlakte van 2 bunder en 86 roeden (of 26.440 m²).

In 1759 werden de bezittingen van de graaf in Hombeek en Zemst verkocht. Daarbij waren ook het cijnshof Wolputte en de hoeve aan de kerk.

Charles Domis de Semerpont (1802-1878) is midden 1800 eigenaar van meerdere gronden van Van der Nath inbegrepen deze 2,64 ha in de Bankstraat maar bovendien ook van de hoeve aan de kerk. Zijn vermogen gaat over op zijn dochter. Van haar kinderen is het in handen gekomen van Jan Frans De Meester - De Gaucheret, burgemeester van Heindonk, later vernoemd als de Meester de Heyndonck. In 1910 waren André de Meester de Betzenbroeck (†1918 in Folkestne, England) en zijn vrouw Thérèse M. J. A. de Radzitzky d'Ostrowick eigenaars. Na het overlijden van de vrouw in 1962 hebben haar kinderen de gronden verkocht die intussen door de wegdoorsteek interessante bouwgronden geworden waren aan weerszijde van de nieuwe weg.

Vermelden we toch dat begin 1900 de familie de Meester de Heyndonck ook grond had afgestaan op de Hombekerkouter voor de bouw van de parochiale meisjesschool.

In de jaren 60 en 70 werden op deze grond 11 woningen gebouwd aan de noordzijde van de Bankstraat en 3 aan de zuidzijde. De nieuwgebouwde huizen nrs.156 en 158 staan grotendeels op perceel A 472 (blz.103).

Bankstraat 132, 134, 136, 138, 140, 144, 146, 148

132: Huis gebouwd in 1963 door Hendrik Vanmeerbeeck (1941) en Frieda Daelemans (1941) met hun zoon Marc en dochter Ann (1966).
134: Huis gebouwd in 1970 door Pieter Franckx (1942) en Francine Miroux (1940) en zonen Hugo (1967) en Koen (1969).
136: Huis gebouwd in 1973 door Willy Ragaert (1937) en Jacqueline Van Ransbeeck (1932).
138: Renatus Van Dam (1915).
Leo Jean Van Dam (1944) en Gonda Leemans (1947) met zonen Geert en Stijn (1979).
140: Huis gebouwd door Leo Thys (1944) en Carola Tassenoy (1946) met kinderen Marc Thys (1977) en Tim Thys (1981).
144: Frans Marcel Le Bruyn (1922) en Denise Ligneel (1928).
Nu bewoond door Tom Liekens en Kathleem Bernaerts en kinderen Govert en Karlien.
146: Emile Van Campenhout (1948) en Marie José Teughels (1948) met de kinderen Ann Van Campenhout (1975) en Steven Van Campenhout (1973)
148: Huis gebouwd door Van Dam, later bewoond door Chris Andries (1968) en Heidi Verstraeten (1975).
Nu bewoond door Paula Leen.

Bankstraat 150, 152, 154, 156, 158

150: Germain Richard Bossaert (1951) en Van Ingelgem Anette Eugénie (1953) met kinderen Koen Bossaert (1977) en Bert Bossaert (1982), Marijn Hilde Bossaert (1985).
152: Alfons Verbist (1901) en Maria Leonia Goovaerts (1904).
Frans Van Velthoven en Mathilde Verbist (1934) en dochter Carine.
154 Louis Selleslagh (1943) en Maria Roza Hilda De Sagher (1946).
Guido Schmit (1955) en Gisèle Daisne (1956).
Nu Philip Van Gerven en Nicole Corremans en dochter Marie.
156: Huis gebouwd in 1967 door Marcel Timmermans (1936) en Frieda Van Cauwenbergh (1938).
158: Huis gebouwd in 1973 door René Schelkens (1943) en Lena Verbergt (1940) met kinderen Steven (1969), Joris (1971), Roel (1973) en Monika (1979).

A 475 / A 474 / A 476[b]
Het Huis van "de lange".

De nieuwe Bankstraat doorsneed niet alleen het hiervoor genoemde perceel A 470 van de familie de Meester maar ook het volgend behandeld perceel A 471 van "*Meekes*" en het perceel A 475 met de hoeve daarop.

De kadaster percelen A 474 en A 475 komen in het kaartboek van 1712 voor onder het 11de kaartblad nr. 17 als zijnde onbebouwd land met een grote put. Na 1800 is Pieter Jan De Meester, burgemeester van Hombeek, de eigenaar en de familie en later de Meester de Geelhand.

Geen kat in een zak

Het huis, nu Bankstraat 160, stond aanvankelijk in de Zepstraat. Dat werd Bankstraat na de doorsteek. Het was bekend als de woning van "*Lange Warre*" Van Rompay. Het werd eerst gehuurd door de familie Geivaerts en ging over op de familie Van Rompay die het kocht van de Meester de Geelhand.

Men moet destijds vaak het gevoel gehad hebben dat geen kat in een zak gekocht moest worden en dat de aanstaande bruid best al een vruchtbaarheidstest met succes had doorstaan. Jacob De Keyser (K%B 1754-1818) en J. Maria Van Beveren (1763) hadden een dochter Anna Marie De Keyser (1793-1829). Ze beviel op 5 november 1816 van een onwettig zoontje met name Jozef De Keyser. Toen zijn moeder in april 1820 huwde met Willem Geivaerts (1782-1840), werd het jongetje gelegitimeerd en heette van dan Jozef Geivaerts. Deze huwde in 1847 met M. Theresia Keuleers (°Mechelen, Auwergem 1824-1855). Ze overleed bij de geboorte van haar vierde kind. In augustus 1857 hertrouwde hij met Appolonia Vermost (1830) die net bevallen was van een dochtertje.

In 1893 stierf de 77-jarige vader Jozef Geivaerts aan een hartziekte. De kinderen uit zijn eerste huwelijk waren uithuizig. Zijn dochter Francisca had een zoontje Eugeen Geivaerts (1882) dat bij haar huwelijk met Victor Van Rompay in 1888 gewettigd werd als Eugeen Van Rompay.

Ze kregen nog twee kinderen, Appolonia Van Rompay (1889) en Jan Bt. Van Rompay (1892) en bleven wonen in haar ouderlijk huis. Toen haar broer Felix Rumoldus trouwde in 1896 met Elisabeth Jacobs van Heffen werd het huis opgedeeld in twee woonsten.

Victorreke Van Rompay die nog knecht geweest was op de nabijgelegen boerderij bij "*Meekes*", woonde na een tijd met zijn gezin daar nog alleen. In 1899 stief zijn vrouw Francisca Geivaerts aan typhuskoorts. Hij bleef achter met de drie kinderen, Eugeen (17 jaar), Appolonia (10 jaar) en Jan Bt. (7 jaar). Victor hertrouwde 3 jaar later (1907) met Josefa Buelens, weduwe van Jan Bt. Peeters, die kopergieter en tonnenmaker was geweest en in de herberg "*Het Zonneke*" in het Dorp gewoond had.

Paulina Peeters, een dochter van Jozefa Buelens, had een onwettig zoontje, Edward Peeters (1904). De oudste zoon van Victor werd dadelijk verliefd op Pauline Peeters en bij hun huwelijk in 1907 werd Edward Peeters gewettigd en heette voortaan Edward Van Rompay. Ze gingen wonen in de Bankstraat op de hoek met de Middenveldweg. Daar werden nog 4 kinderen Van Rompay geboren. Ze zijn in Hombeek zeer bekend geworden als bierstekers, handelaars in bouwmateriaal en vrachtvoerders. Hun verhaal volgt bij de beschrijving van de westzijde van deze straat.

In het gezin van Jozef Geivaerts
x M. Theresia Keuleers
xx Appolonia Vermost
waren7 opgroeiende kinderen:
<u>ex 1:</u>
Jan Bt. Geivaerts (1847)
M. Josfina Geivaerts (1849)
x 1873 Jozef Geivaerts
J. Maria Ursula Geivaerts (1852)
<u>ex 2:</u>
M. Francisca Geivaerts (1857)
x **Victor Van Rompay** (1858)
Jan Filip Geivaerts (1859)
Felix Rummoldus Geivaerts (1861)
x Elisabeth Jacobs (°Heffen 1870)

Peter Alexander Geivaerts (1864-1865)

Uit "*op mijn schooltocht*"
(Louis Buelens):

Vanaf onze voordeur in de Zepstraat 189 tot bij ***Viktorreke van Rompay*** *in de Bankstraat waren het maar tien grote stappen.*

Dat boerderijke stond verscholen achter een rij pruimelaars, de gekende schudderkes, met de achtergevel ei zo na in de Meekesbeek.

Deze beek trok de grens tussen Zepstraat en de Bankstraat, doorsneed de vlakte van Goeimanshoef, dook onder de spoorweg en kreeg hier de naam van Pasgatbeek. Ze liep verder door de Verdrinkelingen, tussen de Kriekerij en het Molenveld om uit te monden in de Pastorijbeek naast de pastorij. Vervolgens stortte deze beek zich als Zennebeek in de rivier de Zenne.

Viktorreke Van Rompay kwam als wees uit Brussel bij een oom in Hombeek terecht, nam het doeningske over en trouwde met Maria Geyvaerts. Maria stierf jong en liet drie kinderen na: Jozef, Louise en Jan.

Viktorreke hertrouwde met Melanie Buelens, weduwe Peeters, die haar dochter Pauline meebracht. Voor zoon Jef Van Rompay was het een aangename verrassing. Zijn bruid werd aan huis besteld. Jef (°1882) en Pauline (°1887) trouwden in 1907 en gingen biersteker spelen aan het Kapelleke.

Louise Van Rompay huwde met Wannes Stevens en verhuisde naar de Zemstse steenweg.

Jan Van Rompay bleef ongehuwd met vader en neef Edward op de boerderij, die 50 meter van de Bankstraat in het straatje naar de rut stond.

Palend aan de grote baan stond de mesthoop van nonkel Rik rustig te roken. Die stuurde zijn voedzame sappen naar de Mekesbeek, een paradijs voor de schoolgaande jeugd. In de zomer was ze een visvijver met stekelbaars, kikkers en dikkopjes, bloedzuigers, hagedissen en salamanders, teenaters en moorbeesten onder water, schrijverkes en waterspinnen boven water. In de winter was het een gedroomde ijspiste

Na de dood van vader Victor is Edward Van Rompay, alias "*de lange"* of ook nog *"lange Warre"* daar gaan wonen en is er gebleven tot zijn dood. Hij is een van de beeldrijkste figuren van Hombeek geweest. Hij werkte in loondienst voor de gemeente als ophaler van huisafval. *De lange* reed met paard en kar en bracht iedere dag zijn vracht naar het Schalam op het beruchte gemeentestort.

Bankstraat 160

Edward Van Rompay (1904)
Vermeulen Bruno Anna (1957) en Van Rompay Nadina Paula (1958):
Kinderen Vermeulen Sam (1982) / Vermeulen Kim (1985)

Bankstraat 162

In de vroegere toegangsweg naar het huis Van Rompay is nu ook nog het huis van Edward Goovaerts (1934) en Agnes Jacobs (1934).

Herman Verhulst (1964) en Sandra Gonzales en dochters Evelien en Stefanie.

Naast het huis Van Rompay stond een brede boerderij. Daar hebben Jan Buelens-Fierens gewoond, de ouders van Louis Buelens (1914-2011), auteur van de hier geciteerde cursiefjes "Uit mijn schooltocht" met zijn zussen Mit (1910), Julia (1922) en Wis (1924). (zie hierna "de hoeve van "Meekes").

Deel 6.
DE HOEVE VAN "MEEKES"
Oude Bankstraat pare nummers van 6 tot 18.
(kadasternummer A 471, A 472, A 473)

De percelen (kadaster A 471, A 472 en A 773) zijn in zijn kaartboek van 1712 van landmeter Jan Van Acoleyen opgenomen onder het 10de kaartblad met nummer 1. Het wordt vermeld als een eigendom van **Hendrik Verreys** met zijn hofstede en met een oppervlakte van 2 dagwand en 43 roeden (of 7.721 m²).

Hendrik was gehuwd met Elisabeth Van Oosterijck. In december 1712 was hij weduwnaar en wilde hij geld lenen. Omdat zijn zoontje Hendrik nog minderjarig was, kwam zijn verzoek om het huis te hypothekeren voor de Weeskamer van Mechelen [15]. Het gezin Verreys blijkt wel vermogend geweest te zijn en bezat in Hombeek 2,69 ha grond. Dat waren vier percelen met o.m. dit huis in de Bankstraat van 77 are, maar ook een grondstuk van 1,26 ha tegenover hun huis gelegen in de Zepstraat dat "*de Bockheyde*" werd genoemd (nu de huizen Verbergt), verder een ingesloten stukje land op het Lindenveld van 39 are en ook nog een weide in het Eglegembroek, tegen de Leibeek van 23 are. De verscheidenheid van grondbezit laat vermoeden dat het uit erfenis verkregen is, wellicht van de familie Verlinden. Een verbondenheid tussen beide families wordt sterk vermoed omdat er meerdere doopheffers Verlinden zijn in deze periode.

In juli 1726 werd het huis met de grond gekocht door **Gust De Keyser** (1692-1746) gehuwd met Anna Lemmens (°ca 1695). Hij was de zoon van Gisbert De Keyser (1651-1695) en van Elisabeth Verbruggen (1655-1724), pachters op de Leliëndaalhoeve Scheurcapruyn [16]. Het huis ging over op hun dochter Petronella De Keyser (1735-1763) en haar man Jacques Servranckx (Hever 1724-1776) en in 1783 op hun kleindochter **Anna Maria Servranckx**. Zes jaar later verkocht ze het aan **Guilliam Scheurweyckx**[17]. Het is klaarblijkelijk dat de gezinnen De Keyser-Lemmens en Servranckxs-De Keyser deze hoeve niet bewoond hebben.

In deze periode waren Guilliam Neefs en Elisabeth De Muyer de huurders (zie verder).

Guilliam Scheurweyckx was van 1789 eigenaar van deze hoeve die toen "***Het Panhuys***" werd genoemd. In deze tijd van lemen huizen met strooien daken was een pannendak iets merkwaardig.

De ouders van Guilliam, Jan Scheurweyxkx (1696-1776) en Catherina Verlinden (†1741), waren grotere boeren die woonden op de hoeve tegen de Zenne bij de ingang van het Eglegembroek (later bekend als hoeve van de Sjeure in de Broekstraat). Zijn oudste zuster, Petronella Scheurweyxkx (1727-1815), huwde met koster Philip Vekemans. Een andere zuster, Maria Scheurweyxkx (1724-1797), huwde eerst met Michaël Verschoor en daarna met Jan Van de Zande. Dit koppel woonden aanvankelijk (1796) in de Bankstraat, in of nabij dit huis, maar keerden later terug naar de ouderlijke hoeve.

Het gezin Guilliam Scheurweyckx (1730-1796) en Anna Machtens (1740-1821) hebben wellicht wel in *het Panhuys* gewoond. Ze worden in de telling van 1796 immers in de Bankstraat vermeld. De huurder, Guilliem Neefs, was dat jaar overleden en zijn zoon Jacques verhuisde naar de Kattestraat.

Haasje-over

De daaropvolgende eigendomswissel van dit huis is een indrukwekkend spel van *haasje-over* geworden. **Guilliam Scheurweyckx** stierf in 1796 en kreeg in maart een plechtige begrafenis eerste klas maar in juni van datzelfde jaar hertrouwde zijn 10 jaar jongere weduwe, **Anna Machtens**, met de 35 jaar jongere knecht, **Peter Jan Leemans** (1775-1825). Ze kregen geen kinderen. Als in 1821 Anna Machtens overleed, zocht haar man troost bij de zes jaar jongere meid, **Anna Catherina Buelens**. Dit huwelijk in 1824 duurde slechts 4 jaar want in 1828 overleed Peter Jan Leemans. Het jaar daarop hertrouwde de 48-jarige Anna Catherina Buelens (1781-1852) met de 22 jaar jongere **Rumoldus Neefs** (1803-1875). Ze bleven nog 23 jaar gelukkig getrouwd maar de bruid was de vruchtbare jaren voorbij en het paar bleef kinderloos. Ze overleed in 1852 en door de wisselhuwelijken was het huis nu in handen gekomen van Rumoldus Neefs.

De al wat oudere weduwnaar werd in het huishouden geholpen door zijn 17 jaar jonger nichtje, **Anna Maria Van Camp** (1820-1891). Om de helse carrousel te stoppen zat er voor de 49-jarige bruidegom niets ander op dan zo vlug mogelijk te trouwen en voor een kroost te zorgen. Dat deed hij. In oktober van datzelfde jaar 1852 gingen de huwelijksklokken aan het luiden en binnen het jaar zat een eerste spruit mee aan tafel en kort daarop nog drie andere, allemaal dochters.

Deze Rumoldus Neefs (1803-1875), alias ***Roemeneives*** was nu eigenaar van dit huis geworden waarin zijn grootvader, Guilliam Neefs nog gewoond had als huurder. Volgens een telling van 1796 woonde hij daar als handarbeider met 3 kinderen.

De familie Neefs

Guilliam Neefs (1727) was eerst gehuwd geweest met Elisabeth De Muyer († 1776) en dan met Anna Maria Sempels van Aarschot († 1794). Zijn dochter Catherina (1767-1842) uit het eerste bed, huwde in 1817 met Frans Verlinden en ging verderop in de Bankstraat wonen met haar halfzuster Maria (1777).
Zijn zoon Jacob (1772-1851) huwde in 1801 met Joanna Maria Van Camp (1775), dochter van de timmerman Jan Van Camp (1722-1817) en van Anna Verlinden (1745- 1819) uit de Kattestraat en kregen zeven kinderen onder wie Rumoldus Neefs.

Rumoldus Neefs (1803-1875) huwde eerst met Anna Catherina Buelens (1779-1852) en daarna met Anna Maria Van Camp (1820-1891).
Ze hadden 4 dochters van wie slechts één huwde:
Joanna Maria Melania (1853)
M. Victoria (1856-1902)
x 1880 Louis Buelens (°Zemst)
Maria Josefa (1859)
Catherina Rosalia (1862)

Rumoldus Neefs (1803-1875) was de laatste in de hiervoor genoemde huiscarrousel. Als knecht bij de veel oudere Anna Catherina Buelens (1779-1852) strikte hij zijn bazin. Ze werd zijn vrouw en hij erfde haar huis. Hij hertrouwde met zijn veel jongere nichtje Anna Maria Van Camp (1820-1891) en ze kregen zeven kinderen. Vader Neefs overleed in 1875 aan een hartziekte. Zijn vrouw overleefde hem 16 jaar. Ze bleef op de hoeve in de Bankstraat met haar vier dochters en Victor Van Rompay was inwonende knecht. Vijf jaar later kreeg ze versterking van een schoonzoon. In november 1880 immers huwde dochter Victoria Neefs met Louis Buelens uit Zemst.

Uit "*op mijn schooltocht*" (Louis Buelens):

*"Mijn grootvader, Louis Buelens, bracht de bijnaam "*van Meekes" mee van uit zijn geboortedorp *Zemst. Daar moet hij de Zennedijk opgeklauterd zijn in de richting noorden.*

In het brughuis te Leest rustte hij even uit en vond er meteen de vrouw van zijn dromen: Victoria Neefs, alias Toor van Roemeneives.

Louis en Toor huwden in 1880 en namen het gedoe van Meekes over van haar ouders. Het lag in de Bankstraat vlak over de Kattestraat. Ze brachten er elf kinderen groot. Dat waren Henriette, Louisa, Jan, Hendrik, Sophie, Jozef, Emiel, Bertha, Maria, Leonie en Mathilde.

Henriette, de oudste ging dienen bij heeroom, pastoor te Wambeek. In 1941 is ze als zestigjarige naar Hombeek teruggekomen en er overleden. Mathilde, de jongste, stierf in 1915 als vijftienjarige aan typhus samen met haar vriendinneke Virske Beullens. Enkele maanden later overleed ook vader Louis. Moeder Toor was jaren tevoren op de sukkel geraakt en al in 1902 overleden.

Op de hoeve van Meekes bleven twee jongmannen en vier ongetrouwde vrouwen samen het werk doen. Wis was de spil van huis en erf en Rik nam de leiding over het werk op het veld. Twee meisjes gingen elders in dienst zoals Jette maar ook Sophie die meid werd bij Massart in Mechelen Van de vier jongens was het alleen Jan die zich "erin lootte" en soldaat moest spelen. Hij kwam terecht bij het tweede linie in Gent. In 1912 huwde hij Mathilde Fierens van de Bist te Leest. Sjang (Jan) van Meekes en Mathilde van Micheles hadden een melktoer te Antwerpen. In augustus 1914 werd hij gemobiliseerd in Gembloers, en bij de slag om Antwerpen geïnterneerd, en naar het kamp van Harderwijk gestuurd. Eind november 1918 kwam hij terug en kon aan een nieuw leven uitbouwen. Acht dagen voor de oorlog werd Louis geboren, zijn enige zoon. Na de oorlog kregen Zjang en Mathilde nog door 3 dochters: Maria (°1920), Julia (°1922) en Louisa (°1924).

Louis Buelens (1914) huwde met Maria de Greef, Maria bleef ongehuwd, Julia huwde Frans Symons en Louisa huwde met Louis Van den Heuvel.

De andere gehuwde zoon was Jozef Buelens (1889). Hij trouwde in 1923 met Heniette Smets (°1895), alias "Jette van den Eidder" van den Dries, en bouwde naast de beek ter hoogte van Viktorreke van Rompay. Ze hadden drie kinderen: Alice (1924-1936), Jan (1926) die huwde met Paula de Geef en Maria (1929) die met René Jacobs huwde.

Het gezin Louis Buelens (Zemst 1848-1915)
x Victoria Neefs (1856-1902)

kinderen:

Henriette Buelens (°1881), ongehuwd
diende bij oom pastoor te Wambeek.
Louisa Buelens (°.1883), ongehuwd
Jan Buelens (°1884)
huwde Mathilde Fierens (Leest 1883)
Hendrik Buelens (°1886)
Sophia Buelens (°1887), ongehuwd
meid bij Massart in Mechelen
Jozef Buelens (°1889)
huwde Henriette Smets
Emiel Buelens (°1890)
ging naar St.-Niklaas in 1931
Bertha Buelens (°1893), ongehuwd
Maria Buelens (°1894), ongehuwd
Leonie (°1899, † 21.8.1933), ongehuwd
Mathilde Buelens (1900, † 1915)

Mit "*van Meekes*" voor het ouderlijk huis toen in de Zepstraat. Later verbouwd in 4 woningen.

Een stuk grond aan de oude hoeve "*Het Paenhuys*" gelegen, werd onteigend voor de nieuwe Bankstraat.
Op verkavelingen van de resterende familiegrond bouwden de nakomelingen Buelens.

Foto boven nrs.6, 8 en onder nr.18 in de Oude Bankstraat . Foto © Google

Oude Bankstraat 6, 8, 12 en 18

6: Jan Jozef Buelens (1889) en Maria Hendrika Smets (1895) bouwden een hoeve.
Ze woonden er met de kinderen Alice (1924-1936), Jan (1926) en Maria (1929).
Maria (1929) huwde met Renaat Jacobs en bouwde op familiegrond links van *het Panhuys*.
Jan Buelens (1926) en Paula De Greef bleven in het oouderlijk huis wonen met de kinderen Josefa (1956), Alice (1957), Freddy (1958), Mia (1959) en Vera (1961).
Huis nu bewoond door Willy Denteneer (1959 en Vera Buelens (1961).

8: Alex Deckers (1954) en Hilde Meeussen (1962).

12: Huis gebouwd in 1958 door Frans Sijmons (1922) en Julia Buelens (1922). Hun kinderen: Greet (1951), Jan (1954), Lutgarde (1959), Hilda (1959).

18: Mit Buelens (1920), huidige bewoonster van het vroegere *Panhuys*.

Tussen twintig en dertig .....een zalige tijd.

De Bankstraat, duizende keren heb ik ze doorlopen, achteloos zonder veel sentiment. Nu ik alles van A tot Z nog eens overdoe - in gedachten echter wel - is emotie mijn trouwste reisgezel.

De eerste keer was het warm toegedekt en knusjes verzonken in de mollige armen van een vreemde vrouw. De "verwares" bracht me als dopeling naar de kerk. Later stilaan op eigen krachten steeds op en af, heen en weer. Tweemaal daags te voet naar school, met de reep of trotinnet. Nog later per fiets of met paard en kar, ja zelfs eenmaal in een sierlijke trouwkoets getrokken door twee vurige paarden. Ik heb er gespeeld, geravot, gevochten en veel klop gekregen. Ik heb er in de processie het kruis gedragen en het wierookvat gezwierd, mensen naar hun laatste rustplaats helpen dragen.

Op de keper beschouwd was de Bankstraat een stuk van mezelf, een uitvalsbasis en uitbreiding naar de wijde wereld, een gedroomd milieu; mijn thuis. Maar stilaan veranderde alles van uitzicht. Bomen en struiken werden gerooid, lemen muren en strodaken vervangen door steen, eterniet en plastiek. Zelf was ik nooit een echte bewoner van de straat, maar het scheelde maar een haar. Toch werd ik probleemloos aanvaard door de clan van de Bankstraat, "de mannen van het kapelleke", zoals we ons noemden. Waar zijn ze ? Stiekem ons ontglipt, hebben ze alle beelden geruisloos meegenomen. Zoals met alles zal het met mijn beelden ook vergaan: ze vergaan !

De Bankstraat is gebleven, anders dan weleer. En werd een tip van de sluier hier opgelicht, het blijft een puzzel die nooit meer gelegd kan worden: een eindeloos en hopeloos zoeken naar wat ik van deze straat diep verscholen bewaar en koester zolang het mij is gegeven.

Louis Buelens: uit *"Op mijn schooltocht"*.

---

[1] Informatie ons verstrekt door Jan Verhasselt, Mechelen. Akte van Notaris Charles Sterckx, Zemst van 19.3.1930.

[2] Informatie ons verstrekt door Jan Verhasselt, Mechelen. Akte van Notaris Pierre Walravens, St.-Joost-ten-Node van 22.1.1933.

[3] Zie 't Ridderke 2008, blz.116-119.

[4] Akte nalatenschap Marie Veronique Kuinders, weduwe Frank Gillis, Kadaster sectie A461g, eigenaar Marie Gillis Hadelin, Kwakenbeekstraat 34, 1755 Gooik.

[5] De Mechelse Courant. Roger Van de Kerckhove wees ons op deze berichten.

[6] 't Ridderke 2009, nr.1, blz 12-13. Geert Clerbout

[7] 't Ridderke 2010, blz 45-46.

[8] 't Ridderke 2008, Geert Clerbout *Het Wielerleven,* blz.18-19.

[9] Geraadpleegd: De bevolkingsboeken van Mechelen en fragmenten van de Burgerlijke Stand van Mechelen overgenomen van "De Ware Vrienden van het Archief", http://www.dewarevrienden.net, (c) 2009-2011

[10] SAM, Bevolkingsboeken Mechelen **1846** (boekdeel 249, blad 107) IJzerenleen 334. Idem, **1856** (boek 30, blz 120) IJzerenleen 22.

[11] Katholiek documentatiecentrum Ned: 412 Huwelijksannonce van Frank Gillis en M.V. Kuinders., 1863., 1 stuk

[12] 't Ridderke 2009, nr2-3, blz 71

[13] SAM, Nots Jacq De Keyser, bundel 1098, akte 31.12.1741(ons medegedeeld door Lieve Spruyt-Huysmans)

[14] SAM, Nots Festraets, bundel 663, akte van 10.3.1732*; pachter Philip De Keyser, Wouters sone, transporteert aan Jan* ***Smets****, pachter onder Hombeek en Bonheyden voor 400 gulden, met rente van 1200 gulden aen het klooster van Leliëndael aan hem competerende van zijn vader 1/7 paert in hofstede met 5 dagwand land in de* ***Bankstraat****, 1/7 paert in de helft van een land in de Neercouter, 1/7 paert in 3 dagwand land in de Leestse couter.*

[15] SAM, Weeskamer 119, pagina 137,akte van 29.12.1712

[16] Vlaamse Stam, 2003, blz.662: Paul Behets, *De familie De Keyser.*

[17] Hoembekania, deel 2, 1986, blz 199: Mit Buelens, Ward De Kempeneer, Henri Keuleers, Ward Verbergt, *De Kattestraat*

's Konings Garve

Archief de Meester

In 1943 zetten de jongeren van de Boerenbond (BJB) een speciale solidariteitsactie op touw voor de opgeëiste Vlamingen door de Duitsers. Ze noemden het ***'s Konings Garve***. Op twee plaatsen in Hombeek konden de vrijgevige boeren en tuinders voedsel binnen brengen. Dat gebeurde op maandag 18 oktober 1943 bij Alfons Goossens, aan de kerk, en op dinsdag 19 oktober op het kasteel Expoel bij mijnheer Bernard de Meester telkens tussen 14 en 19 uur. Alle betrokkenen kregen voordien een brief van baron de Meester met een invulstrook die ze konden afscheuren, invullen met hun giften en ondertekenen. Op deze uitnodiging zijn 155 telers ingegaan. De actie bracht 2.492 kg aardappelen op, 50 kg rogge, 39 kg tarwe, 13 kg bonen en één bussel prei.

Al het voedsel werd op een open wagen geladen en naar Brussel gebracht. Vandaar werd alles dan opgestuurd naar de Vlaamse gedeporteerden in Duitsland. Of het goed en wel is terechtgekomen, zullen we nooit weten maar de actie in gans Vlaanderen bracht in totaal 300.000 kg levensmiddelen op.

Bij deze gelegenheid werd in Brussel deze foto gemaakt. We herkennen links Jan Goossens, Jan Vermeulen, Theo Keuleers, Emiel Van Doren, Bernard de Meester, Staaf Meuldermans.

Voornaam Naam	Adres	Aard Gift	Aantal Kgr
kinderen Lauwers	Molenveld 115	rogge	5
Frans Verbruggen	Bredendriesstraat	boonen	3
Cyriel Muyldermans	Regulaer 126	boonen	2
Alf. De Smet	Bredendriesstr	boonen	3
Alfons De Greef	Boschstraat 129	boonen	5
Emiel Stevens	Dorp A 68	bussel porei	1
Leonard Michiels		tarwe	5
Jozef Philips	Steenweg op Leest 99	aardappelen	20
Jan Meulemans	Kapellebaan 129	aardappelen	8
Emiel Pepermans	Kapellebaan 95	aardappelen	25
Willem Selleslagh	Kapellebaan 136	aardappelen	10
Med Lauwers	Boomkensstr C1	tarwe	12
W L Spoelders	Rechtestr D116	tarwe	5
Louis De greef	Boomkensstr	tarwe	5
August Verlinden	Gijbeekstr D77	tarwe	5
Alfons Muyldermans	Humbeekschebaan 11	tarwe	5
Victor Spruyt	Dries B163	tarwe	2
Jozef Buelens	Bankstraat A192	tarwe	5
Alfons Goossens	Kerkweg, A60	rogge	25
Alfons Goossens	Kerkweg, A60	aardappelen	25
Jean Beuckelaers	Pikkerie	rogge	2
K louis Goovaerts	Pikkerie C25	rogge	5

Jan Van Camp	Heike Mosstr 16	rogge	7
Weduwe Peeters	Bankstraat 101	aardappelen	25
B. De Mesmaker	Bankstraat	aardappelen	20
G. Meuldermans	Middenveld	aardappelen	20
Weduwe J Foets	Bankstraat	aardappelen	20
Constant Lauwers	Bankstr A201	aardappelen	25
Engelbert Jacobs	Zemse stwg 32	aardappelen	12
Edward Goovaerts	Zemse stwg	aardappelen	10
J. Bt. De Wit	Zemse stwg 136?	aardappelen	10
Victor Van Beneden	Beekstraat	aardappelen	25
Edm De Kempeneer	Zemse stwg	aardappelen	20
Louis Verbist	Dorp	aardappelen	25
Isidoor Lauwers	Steenweg op Leest	aardappelen	25
Louis Keuleers	Steenweg op Leest	aardappelen	25
Emiel Keuleers	Steenweg op Leest	aardappelen	25
Eug Goovaerts	Diepestr A 80	aardappelen	25
Petrus Dubin	B28	aardappelen	50
Frits Teughels	Statiestr B45	aardappelen	25
K. Slachmuylders	Dorp A26	aardappelen	30
J. Meulemans	Dorp A71	aardappelen	50
P. K. Doms	Diepestr 77A	aardappelen	100
Alfred Van Steenwinkel	Steenweg Leest 121	aardappelen	18
Frans Van Steenwinkel	Steenweg Leest 117	aardappelen	20
Cesar Van Steenwinkel	Steenweg op Leest	aardappelen	50
Eugeen Van Den Eynde	Larestr 145	aardappelen	10
Jan Van Dam	Kapellebaan 96	aardappelen	25
Emiel Selleslagh	Kapellebaan 142	aardappelen	10
Theo Selleslagh	Kapellebaan 135	aardappelen	5
Fr. Teugels	Heike D38	aardappelen	25
Karel Teughels	Boschkant	aardappelen	25
Frans Vergaelen	Pikkerie	aardappelen	25
kinderen Boey	Boschkant	aardappelen	25
Is Emmeregs	Vennestr C14	aardappelen	32
Fr. Teughels	Befferstr A132	aardappelen	50
Louis Muyldermans	Boschstr 126	aardappelen	25
Weduwe Smets	Gijsbeekstr D75	aardappelen	35
Jan Teck	Zwaantje	aardappelen	25
Jules Selleslagh	Het Heike 168	aardappelen	50
Arthur De Wit	D39	aardappelen	10
Jan Clerbout	Boomkensstr	aardappelen	7
Emiel Van Doren	Huis ten Halve	aardappelen	50
Frans Van Winghe	Schoorstr Heike	aardappelen	25
Wed Van Doren	Boschstr	aardappelen	25
Jef Leen	Plein	aardappelen	15
Désiré Absillis	Plein	aardappelen	28
D. De Wit-Leen	Befferstr 54	aardappelen	25
Alfons Goovaerts	Zemse stwg	aardappelen	25
Victor De Hoef	Dries B148	aardappelen	10
Jan Vander Zeyp	Dries B147	aardappelen	15
Jozef Spoelders	Houtestraat Dries	aardappelen	25
Frans Jan Leen	Dries 175	aardappelen	10
Weduwe Lauwers	Dries	aardappelen	25
W. Leen	Driesstraat	aardappelen	25
Weduwe Teughels	Boterstraat	aardappelen	25
Th. Slachmuylders	Dries B161	aardappelen	10
Peeter Reydams	Kattestraat 114	aardappelen	25
Louis Buelens	Dries	aardappelen	10
Rumoldus Schelkens	Kattestraat B121	aardappelen	5
Frans Lauwers	Kattestraat	aardappelen	15
Edmond Lauwers	Kattestraat 140B	aardappelen	5
Frans Potums	Kattestraat 133 bis	aardappelen	10
Désire Slachmuylders	Bankstraat A198	aardappelen	25
Petrus Goovaerts	Dries B137	aardappelen	10
Jan Stevens	Dorp A69	aardappelen	25
Jan Buelens	Zepstr A189	aardappelen	20
Jan Tersago	Bankstr 108B	aardappelen	25
August Stevens	Statiestr A38	aardappelen	25

J .Andries	Vossenbergen	aardappelen	25
Alfons Buelens	Boschkant	aardappelen	15
Jos Van Doren	Boompkensstraat	aardappelen	50
Fr. Symons	Boschkant	aardappelen	35
De Muyer	?	aardappelen	25
J. Van Loo	Boschkant	aardappelen	22
Frans Van Geel	Boschkant	aardappelen	25
August Verbruggen	Pikkerie 48	aardappelen	25
Louis Andries	Dukestr D112	aardappelen	25
August De Wit	Heike Mosstraat	aardappelen	25
Jules Knockaert	Boschkant	aardappelen	25
Alph. .P Teughels	Boschkant 135	aardappelen	10
Frans Van Kerckhoven	Het Heike	aardappelen	10
Antoon Parijs	Het Heike	aardappelen	10
Wed Petrus Van Roy	Boschkant	aardappelen	25
Giele Verhoeven		aardappelen	30
Lode Apsillis	Rechtestraat D116	aardappelen	17
Leon De Greef	Boterstraat	aardappelen	20
Emiel Van Beveren	Mosstraat D3	aardappelen	25
Jozef Carleer		aardappelen	20
Van Causbroeck	Mosstraat	aardappelen	25
Jaak Cuypers	Pikkerie C17	aardappelen	25
Louis Christiaens-Potums	Plein D100	aardappelen	10
Wwe. Mijsmans	Heike D37	aardappelen	8
Peterus De Wit	Vossebergen C38	aardappelen	20
Jos Lauwers	Regulaer 127	aardappelen	10
Jan Janssens	Steenweg opLeest	aardappelen	15
Jan Geerts	Kapellebaan 144	aardappelen	9
Louis De Wit	Kapellebaan 140	aardappelen	10
Jan Vergaelen	D 101	aardappelen	10
Karel De Win	Boompjesstraat D49	aardappelen	25
Jan Andries	Steenweg Leest 125	aardappelen	10
Alfons Bernaerts	Kapellebaan 94	aardappelen	25
Leonard De Mesmaeker	Kapellebaan 128	aardappelen	20
Louis De Neys	Kapellebaan 137	aardappelen	15
Henri De Neys	Kapellebaan 139	aardappelen	10
Jan De Nijs	Steenweg Leest 122	aardappelen	15
Frederik De Nijs	Kloosterstraat 113	aardappelen	10
Frans De Neys	Kapellebaan 144 bis	aardappelen	10
Fl. De Schoenmaeker	Kapellebaan 146	aardappelen	10
Jan De Groef	Humbeekbaan	rogge	5
Isidoor Lauwers	Humbeekbaan 7	rogge	5
L De Hoef	Dries B146	rogge	5
Weduwe Is. De Greef	Kattestraat B125	rogge	5
E. Van den Ende	Dries	rogge	2
Frans De Hertogh	Boschkant	rogge	3
August Van Asch	Boomkensstraat	rogge	6
Jan Verbergt	Boschkant D130	rogge	25
Louis Potums	Boomkensstraat	rogge	5
Frans Buelens	Boterstraat	rogge	5
Edward Solie	Heike	rogge	10
Weduwe Verbergt	Vossenbergen C40	rogge	5
Weduwe Verbergt	Vossenbergen C40	tarwe	5
Aug Cuypers	Boomkensstraat	rogge	5
Jos Christiaens	Vossenbergen C43	rogge	3
Louis De Doncker	Rechtestraat	rogge	6
Jozef Onghena	Kapellebaan D156	rogge	10
Jan Van Riet	Rechtestraat 113	rogge	3
Corneel Hendrickx	Rechtestraat D114	rogge	3
Frans De Borger	Het Heike D26	rogge	5
A. Van de Rijck	Schoorstraat 2	rogge	4
Cyriel Baetens	Befferstraat	rogge	3
Ed. Verbergt		rogge	10
Weduwe Jan Goovaerts	Dries B162	rogge	5
Frans Jacobs		rogge	5
Weduwe Van Beneden	Kattestraat 129	rogge	2

Het jaar van de "Blauwtong".

Johny Soli

Schapen houden lijkt een niemendal. Hoewel er heel wat komt bij kijken, wil ik het geen stiel noemen maar een lachertje is het ook niet. Recent werd er weer paniek gezaaid met één of andere ongekende ziekte. Zo zijn er alle jaren nieuwe ziekten.

Het overkwam ons in 2007. We hoorden op TV dat er in Italië en Zuid-Frankrijk weer een ziekte was uitgebroken die veroorzaakt of overgedragen werd door een mug. Ze sloeg over naar Spanje maar daar werd er al tegen gevaccineerd. Op zich trokken wij er ons niet veel van aan. Toen er echter zich een geval voordeed in Duitsland, tegen de Belgische grens, sloegen we in lichte paniek vooral omdat gezegd werd dat de ziekte of de mug elke week een 25 km verder oprukte. Op een paar dagen kon dat beest ook hier verschijnen. Opeens waren er verschillende gevallen rond Antwerpen en ook al in Rumst. Het onvermijdelijke moest gebeuren.

Bij ons brak de ziekte uit einde juli en in augustus was het een echte ramp. De schapen hadden een slome gang, half mankend. Eerst hingen hun oren naar beneden en hadden ze doffe ogen. Sommige slijmden zelfs uit neus en bek. Het was precies dat hun mest langs hun bek naar buiten kwam. Ze lagen op de duur plat tegen de grond. Eten konden ze niet meer en met een klein *gieterke* liet ik ze drinken met een fijne teut. De veearts kwam en we moesten ze tweemaal per dag inspuiten. Niets hielp nog. Als het zo verder ging was er tegen Nieuwjaar geen enkel schaap meer. Alle dagen waren er dode schapen en ook koeien. Het vilbeluik haalde zelfs zaterdag en zondag krengen op. Volgens de chauffeur van het vilbeluik zou er tegen het einde jaar een vaccin zijn, maar tegen dan zouden er ook geen schapen meer zijn. Ook onze dekram lag tegen de grond en 18 ooien vonden de dood, al de kosten van medicamenten en veearts ten spijt.

Ons moeder herinnerde er ons aan dat pastoor De Ridder zaliger zei : "*Als de natuurlijke middelen niet helpen moeten de bovennatuurlijke helpen*". Ze ging in haar kamer en kwam terug met een flesje water van de grot van Lourdes dat ze gekregen had van een buurvrouw die op bedevaart was geweest in de maand mei. Er lagen terug twee schapen tegen de grond die niet konden eten of drinken. Ik deed het Lourdeswater in het *gieterke* en waarachtig, ze dronken ervan. We lieten de dure medicamenten achterwege en gaven de schapen tweemaal per dag een geut en . . . ze bekwamen. We deden een kaars weg naar het kappelletje met daarbij nog een noveen voor broeder Isidoor en Bernadette. Die trok immers ook met schapen rond. Als herderinnetje zal zij ook de miserie gekend hebben. We hadden nog wel een sterfgeval, maar de grote epidemie was voorbij.

Maar iets heel speciaal, bij heel felle aantasting van de ziekte verloren de schapen hun wol. Er was er een bij dat terug wol kreeg en . . . die was zwart. Nu werd mij opeens duidelijk wat het betekende "*het zwart schaap zijn"* ! We hadden nog nooit een zwart schaap of ram gehad. Het jaar daarna is de wol terug witter geworden. Van toen noemde we deze ooi ons Bernadette.

We hadden een schaap dat al drie dagen niets at en tegen de grond lag. Ik dacht eerst dat ze overeten was en te dik stond: dezelfde symptomen. Het verergerde. Haar ogen stonden starlings in hare kop. Alle dagen keerde ik ze op een andere zij om niet door te liggen. Ze knarste met haar tanden omdat ze koorts had. Ik gaf ze twee dagen achter elkaar een 5 ml penicilline maar dat hielp niet. Op het laatste gaf ik haar een Dafalgan in een beetje water van de grot van Lourdes, opgespoten in haar muil, ze was zo goed als dood. Zo kon ze in de stal niet blijven liggen, ze stonk te fel, en lag in de weg voor de andere schapen. We trokken ze buiten voor 't vilbeluik. Maar zodra ze buiten lag, sprong ze recht en liep terug de stal in. Ze waggelde wat en ik heb toen haar poten nog wat gemasseerd om het bloed beter te laten stromen. Ze begon opnieuw te eten en haar kop en oren stonden terug fris. Dat was ons laatste ziek beest en hiermee was ons schapenleed voor deze keer weer achter de rug.